

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NEDİM DİVANI ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN   **HAZIRLAYAN**
Prof. Dr. Ahmet BURAN   **Yelda YEŞİLDAL ERAYDIN**

ELAZIĞ-2016

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NEDİM DİVANI ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ahmet BURAN

HAZIRLAYAN

Yelda YEŞİLDAL ERAYDIN

Jürimiz, ~~11.05.2015~~ tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Ahmet BURAN
2. Doç. Dr. Serdar YAVUZ
3. Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZEL

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Nedîm Divanı Üzerine Bir Dil İncelemesi

Yelda YEŞİLDAL ERAYDIN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı

Elazığ-2016; Sayfa: XIV+112

18. yüzyılda mahallî konular ve günlük yaşayışın edebiyata girmesiyle birlikte edebî ürünlerde yerleşme görülmüştür. Halkın yaşayış tarzını, zevkini, dilini ve anlayışını şiire taşımak bu dönem şairlerinin başlıca amaçlarından biri hâline gelmiştir. Bu tarzın en büyük temsilcilerinden olan Nedîm, etkisi birkaç nesil sonrasına yansıyan, Osmanlı şairleri arasında devriyle birlikte anılan, hatta özdeşleşen müstesnâ şairlerdendir. Çağdaşları arasında Nedîm ile aynı çevrede bulunan ve devrin havasını onunla birlikte soluyan birçok şair olmasına rağmen, devrinin ruhunu onun kadar eserine yansıtmayı başarabilen olmamıştır. Onun şiirlerinde İstanbul, İstanbul Boğazı, köşkler, saraylar, çeşmeler gibi çeşitli mimarî yapılar, eğlenceler vs. başarılı bir biçimde resmedilmiştir.

Eser, manzum olmasına rağmen, anlatımdaki canlılık ve zenginlik, dönem dilinin eserdeki yansımalarını ses ve şekil bilgisi bakımından incelememizi kolaylaştırmıştır. Çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz veriler, eserin dilinin dönemin dil özellikleri ile büyük oranda uyumlu olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: 18. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi, Mahallîleşme, Lâle Devri, Nedîm.

ABSTRACT

Master Thesis

Phonological and Morphological Research on Nedim Divanı

Yelda YEŞİLDAL ERAYDIN

The University of Firat

The Institute of Social Sciences

The Department of Turkish Language and Literature

Elazığ-2016; Page: XIV+112

With the local themes and daily life's reflection in Literature in the 18th century, localisation in the literary works have become observable. One of the main aims of the poets became to reflect the living style, language, understanding and pleasures of the local people in their poems. Among these poetry style poets, Nedim is an exceptional one whose name is specific to the period and his works' reflections could be seen in the following generations. Among his contemporaries, although there have been other poets in the same society, none could manage to reflect the soul of the period like Nedim. In his works, architecture such as Istanbul, Bosphorous, pavilions, palaces, fountains and entertainment of the time have been pictured successfully.

Although written in verse, the vividness and richness in narration made it possible for us to study the reflection of the language of the period in the work phonetically and morphologically. The data we have gathered during the study proves that the language of the work is substantially coherent with the language of the period.

Key Words: 18th Century, Ottoman Turkish, Osmanlı Türkçesi, Tulip Period, Localisation, Nedim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖN SÖZ	XII
KISALTMALAR	XIV

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ON SEKİZİNCİ YÜZYIL OSMANLI TÜRKÇESİ VE NEDİM'İN DİLİ.....	1
1.1. On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Türkçesi.....	1
1.2. Mahallîleşme Hareketi ve Nedim'in Dili	3

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNCELEME.....	6
2.1. Ses Bilgisi.....	6
2.1.1. Ünlüler.....	6
2.1.1.1. Ünlü Varlığı	6
2.1.1.1.1. Normal Süreli Ünlüler.....	6
2.1.1.1.2. Uzun Ünlüler	6
2.1.1.2. Ünlü Uyumları	7
2.1.1.2.1. Kalınlık–İncelik Uyumu.....	7
2.1.1.2.1.1. Kelime Kök ve Tabanlarında.....	7
2.1.1.2.1.2. Eklerde.....	8
2.1.1.2.1.2.1. -ki İyelik Ekinde.....	8
2.1.1.2.1.2.2. -(i)ken Zarf Fiil Ekinde	9
2.1.1.2.1.2.3. -yor Şimdiki Zaman Eki.....	9
2.1.1.2.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu	10
2.1.1.2.2.1. Kelime Kök ve Tabanlarında.....	10
2.1.1.2.2.1.1. kendü (>kendi) Zamiri	10
2.1.1.2.2.1.2. deyü Edatı	10
2.1.1.2.2.1.3. çünkü, çünkükim Bağlacı	11
2.1.1.2.2.2. Eklerde.....	11

2.1.1.2.2.2.1. <i>-Up(>-Ip)</i> Zarf-Fiil Eki	11
2.1.1.2.2.2.2. <i>-yor</i> Şimdiki Zaman Eki.....	12
2.1.1.2.2.2.3. <i>+CI</i> İsimden İsim Yapma Eki	12
2.1.1.2.2.2.4. <i>+I/+sI</i> Teklik 3. Şahıs İyelik Eki.....	13
2.1.1.3. Ünlü Düzleşmesi.....	14
2.1.1.4. Ünlü Düşmesi	15
2.1.1.4.1. Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesine bağlı olarak oluşanlar: ..	15
2.1.1.4.2. Vezine bağlı olarak oluşanlar:.....	16
2.1.1.5. Ünlü Türemesi	16
2.1.2. Ünsüzler.....	17
2.1.2.1. Ünsüz Varlığı.....	17
2.1.2.2. Ünsüz Uyumu	17
2.1.2.2.1. <i>+CA</i> İsimden İsim Yapma Eki.....	17
2.1.2.2.2. <i>+cAk</i> İsimden İsim Yapma Eki	18
2.1.2.2.3. <i>+cI</i> İsimden İsim Yapma Eki.....	18
2.1.2.2.4. <i>+dA</i> Bulunma Hâli Eki.....	18
2.1.2.2.5. <i>+dAn</i> Ayrılma Hâli Eki.....	19
2.1.2.2.6. <i>-dI</i> Görülen Geçmiş Zaman Eki	19
2.1.2.2.7. <i>+dUr</i> Bildirme Eki.....	20
2.1.2.2.8. <i>-GIn</i> Fiilden İsim Yapma Eki	20
2.1.2.3. Ünsüz Değişmeleri.....	20
2.1.2.3.1. <i>t->d-</i> Değişmesi	21
2.1.2.3.2. <i>k->g-</i> Değişmesi.....	22
2.1.2.3.3. <i>-k->-h-</i> Değişmesi	23
2.1.2.4. Ünsüz Düşmesi	23
2.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi	24
2.1.2.6. Ünsüz Yumuşaması	24
2.2. Şekil Bilgisi.....	25
2.2.1. İsimler.....	25
2.2.1.1. İsim Çekimi.....	25
2.2.1.1.1. Çokluk Ekleri	25
2.2.1.1.2. İsim Hâl Ekleri	26
2.2.1.1.2.1. Yalın Hâl	26

2.2.1.1.2.1.1. İsimlerde	26
2.2.1.1.2.1.1.1. Kök ve Tabanlarda	26
2.2.1.1.2.1.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde	27
2.2.1.1.2.1.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde	27
2.2.1.1.2.1.2. Zamirlerde	28
2.2.1.1.2.1.2.1. Şahıs Zamirlerinde	28
2.2.1.1.2.1.2.2. İşaret Zamirlerinde	29
2.2.1.1.2.1.2.3. Soru Zamirlerinde	29
2.2.1.2.1.1.2.4. Belirsizlik Zamirlerinde	30
2.2.1.2.1.1.2.5. Dönüştülük Zamirinde	31
2.2.1.2.1.2. İlgi Hâli	31
2.2.1.2.1.2.1. Eksiz İlgi Hâli	32
2.2.1.2.1.2.1.1. İsimlerde	32
2.2.1.2.1.2.1.1.1. Kök ve Tabanlarda	32
2.2.1.2.1.2.1.2. Zamirlerde	32
2.2.1.2.1.2.1.2.1. Dönüştülük Zamirinde	32
2.2.1.2.1.2.2. Ekli İlgi Hâli	32
2.2.1.2.1.2.2.1. İsimlerde	33
2.2.1.2.1.2.2.1.1. Kök ve Tabanlarda	33
2.2.1.2.1.2.2.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde	33
2.2.1.2.1.2.2.1.3. İyelik Eki almış Kelimelerde	33
2.2.1.2.1.2.2.2. Zamirlerde	34
2.2.1.2.1.2.2.2.1. Şahıs Zamirlerinde	34
2.2.1.2.1.2.2.2.2. İşaret Zamirlerinde	35
2.2.1.2.1.2.2.2.3. Soru Zamirlerinde	36
2.2.1.2.1.2.2.2.4. Belirsizlik Zamirlerinde	36
2.2.1.2.1.3. Yükleme Hâli	37
2.2.1.2.1.3.1. Eksiz Yükleme Hâli	37
2.2.1.2.1.3.1.1. İsimlerde	37
2.2.1.2.1.3.1.1.1. Kök ve Tabanlarda	37
2.2.1.2.1.3.1.1.2. İyelik Eki Almış Kelimelerde	37
2.2.1.2.1.3.1.2. Zamirlerde	37
2.2.1.2.1.3.1.2.1. Belgisiz Zamirlerde	37

VII

2.2.1.2.1.3.2. Ekli Yükleme Hâli	38
2.2.1.2.1.3.2.1. İsimlerde.....	38
2.2.1.2.1.3.2.1.1. Kök ve Gövdelerinde.....	38
2.2.1.2.1.3.2.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde	38
2.2.1.2.1.3.2.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde.....	38
2.2.1.2.1.3.2.2. Zamirlerde	39
2.2.1.2.1.3.2.2.1. Şahıs Zamirlerinde.....	39
2.2.1.2.1.3.2.2.2. İşaret Zamirlerinde	40
2.2.1.2.1.3.2.2.3. Belirsizlik Zamirlerinde.....	41
2.2.1.2.1.4.Yönelme Hâli.....	41
2.2.1.2.1.4.1. İsimlerde	41
2.2.1.2.1.4.1.1. Kök ve Tabanlarda	41
2.2.1.2.1.4.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde.....	42
2.2.1.2.1.4.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde	42
2.2.1.2.1.4.2. Zamirlerde.....	42
2.2.1.2.1.4.2.1. Şahıs Zamirlerinde	42
2.2.1.2.1.4.2.2. İşaret Zamirlerinde.....	44
2.2.1.2.1.4.2.3. Soru Zamirlerinde	44
2.2.1.2.1.4.2.4. Dönüştülük Zamirinde	45
2.2.1.2.1.5. Bulunma Hâli.....	45
2.2.1.2.1.5.1. İsimlerde	45
2.2.1.2.1.5.1.1. Kök ve Tabanlarda	45
2.2.1.2.1.5.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde.....	46
2.2.1.2.1.5.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde	46
2.2.1.2.1.5.2. Zamirlerde.....	47
2.2.1.2.1.5.2.1. Şahıs Zamirlerinde	47
2.2.1.2.1.5.2.2. İşaret Zamirlerinde.....	48
2.2.1.2.1.5.2.3. Soru Zamirlerinde	49
2.2.1.2.1.5.2.4. Belirsizlik Zamirlerinde	49
2.2.1.2.1.6. Ayrılma Hâli	49
2.2.1.2.1.6.1. İsimlerde	49
2.2.1.2.1.6.1.1. Kök ve Tabanlarda	49
2.2.1.2.1.6.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde.....	50

VIII

2.2.1.2.1.6.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde	50
2.2.1.2.1.6.2. Zamirlerde.....	51
2.2.1.2.1.6.2.1. Şahıs Zamirlerinde	51
2.2.1.2.1.6.2.2. İşaret Zamirlerinde	52
2.2.1.2.1.6.2.3. Soru Zamirlerinde	53
2.2.1.2.1.6.2.4. Dönüştülük Zamirinde	53
2.2.1.2.1.7. Vasıta Hâli	53
2.2.1.2.1.7.1. İsimlerde	54
2.2.1.2.1.7.1.1. Kök ve Tabanlarda	54
2.2.1.2.1.7.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde.....	54
2.2.1.2.1.7.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde	54
2.2.1.2.1.7.2. Zamirlerde.....	55
2.2.1.2.1.7.2.1. Şahıs Zamirlerinde	55
2.2.1.2.1.7.2.2. İşaret Zamirlerinde	56
2.2.1.2.1.7.2.3. Belirsizlik Zamirlerinde	57
2.2.1.2.1.8. Eşitlik Hâli.....	57
2.2.1.2.1.8.1. İsimlerde	57
2.2.1.2.1.8.1.1. Kök ve Tabanlarda	57
2.2.1.2.1.8.1.2. İyelik Eki Almış Kelimelerde	58
2.2.1.2.1.8.2. Zamirlerde.....	58
2.2.1.2.1.8.2.1. Şahıs Zamirlerinde	58
2.2.1.2.1.8.2.2. İşaret Zamirlerinde	58
2.2.1.2.1.8.2.3. Soru Zamirlerinde	59
2.2.1.2.1.9. Yön Gösterme Hâli.....	59
2.2.1.2.1.10. İyelik Ekleri	60
2.2.1.2.1.10.1. İsimlerde	60
2.2.1.2.1.10.2. Zamirlerde.....	63
2.2.1.2.1.10.2.1. Şahıs Zamirlerinde	63
2.2.1.2.1.10.2.2. Belirsizlik Zamirlerinde	64
2.2.1.2.1.10.2.3. Dönüştülük Zamirinde	64
2.2.1.1. İsim Yapım Ekleri.....	64
2.2.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri	64
2.2.1.1.1.1. +Cık Eki	64

2.2.1.1.2. + <i>IncI</i> Eki	65
2.2.1.1.3. + <i>II</i> (+ <i>IU>II</i>) Eki.....	65
2.2.1.1.4. + <i>IIK</i> Eki	66
2.2.1.1.5. + <i>sIz</i> Eki	67
2.2.1.4.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	68
2.2.1.4.2.1. – <i>Uk</i> Eki	68
2.2.1.4.2.2. – <i>IcI</i> Eki	68
2.2.1.4.2.3. –(<i>I</i>) <i>ş</i> Eki.....	69
2.2.2. Sıfatlar	69
2.2.2.1. Niteleme Sıfatları	69
2.2.2.2. Belirtme Sıfatları.....	71
2.2.2.2.1. İşaret Sıfatları	71
2.2.2.2.2. Sayı Sıfatları.....	72
2.2.2.2.3. Soru Sıfatları	73
2.2.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları	73
2.2.3. Zarflar	74
2.2.3.1. Durum Zarfları	74
2.2.3.2. Miktar Zarfları	75
2.2.3.3. Yer-Yön Zarfları	76
2.2.3.4. Zaman Zarfları	77
2.2.4. Zamirler	78
2.2.4.1. Şahıs Zamirleri.....	78
2.2.4.1. Şahıs Zamirleri.....	79
2.2.4.2. Dönüşlülük Zamiri.....	79
2.2.4.3. İşaret Zamirleri	80
2.2.4.4. Belirsizlik Zamirleri.....	81
2.2.4.5. Soru Zamirleri.....	81
2.2.5. Edatlar.....	82
2.2.5.1. Çekim Edatları	82
2.2.5.2. Bağlama Edatları.....	85
2.2.5.3. Kuvvetlendirme Edatları.....	87
2.2.5.4. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatları	87
2.2.5.5. Ünlemler	88

2.2.6. Fiiller	88
2.2.6.1. Fiil Çekimi	89
2.2.6.1.1. Bildirme Kipleri	89
2.2.6.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipi.....	89
2.2.6.1.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi	90
2.2.6.1.1.3. Geniş Zaman Kipi.....	91
2.2.6.1.1.4. Şimdiki Zaman Kipi.....	93
2.2.6.1.2. Tasarlama Kipleri.....	94
2.2.6.1.2.1. Emir Kipi	94
2.2.6.1.2.2. Dilek-Şart Kipi	94
2.2.6.1.2.3. İstek Kipi	96
2.2.6.2. Fiil Yapım Ekleri	97
2.2.6.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	97
2.2.6.2.1.1. -(I)l- Eki.....	97
2.2.6.2.1.2. -(I)ş- Eki	98
2.2.6.2.1.3. -DUr- Eki.....	99
2.2.6.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	100
2.2.6.2.2.1. +A- Eki	100
2.2.6.2.2.2. +Ik- Eki	100
2.2.6.2.2.3. +lAn- Eki	100
2.2.7. Sıfat-Fiiller	100
2.2.7.1. Geçmiş Zaman İfadesi Taşıyan Sıfat-Fiiller.....	100
2.2.7.1.1. -dik Sıfat-Fiil Eki	100
2.2.7.1.2. -mİş/-mUş Sıfat-Fiil Eki	101
2.2.7.2. Geniş Zaman İfadesi Taşıyan Sıfat-Fiiller.....	101
2.2.7.2.1. -Ar Sıfat-Fiil Eki.....	101
2.2.7.2.2. -mAz Sıfat-Fiil Eki.....	101
2.2.7.3 Gelecek Zaman İfadesi Taşıyan Sıfat-Fiiller.....	101
2.2.7.3.1. -ACAk	101
2.2.8. Zarf-Fiiller	101
2.2.8.1. -ArAK.....	101
2.2.8.2. -Up Eki	102
2.2.8.3. -dıkcA/-dukçA.....	102

2.2.8.4. -dikde/-dukda Eki	103
2.2.8.5. -ken Eki	103
2.2.8.6. -icek Eki	103
SONUÇ	104
EKLER	107
KAYNAKÇA.....	108
ÖZ GEÇMİŞ	112

ÖN SÖZ

Türkiye Türkçesi, 18. yüzyıla gelinceye kadar çeşitli evreler geçirmiştir. Bu evrelere genel olarak bakıldığında tam bir imlâ sisteminin oturmadığı, bir eser içerisinde bile aynı kelimenin farklı yazılışlarının olduğu görülür. 16. yüzyıldan itibaren ise yazım sisteminin bir düzene girmeye başladığı göze çarpmaktadır. 18. yüzyılda ise bu sistem artık, günümüz Türkiye Türkçesine yakın bir karakter kazanmıştır. Bu dönem eserleri üzerinde çeşitli dil ve edebiyat çalışmaları yapılmasına rağmen, dönem, dil özellikleri bakımından yeterince araştırılmamıştır. Biz, 18. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden olan Nedim Divanı'nda, dönemin dilini ve imlâsını incelemeye çalıştık.

Çalışmada, Muhsin Macit'in hazırlamış olduğu Nedim Divanı'nın neşri olan ve son baskısı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Kültür Eserleri tarafından 2012 yılında e-kitap hâline getirilen metin kullanılmıştır. Ancak, metnin çeviriyazı işaretlerinin tam olmaması sebebiyle, kimi kelimelerin ses ve şekil bilgisi özelliklerini ortaya koymanın zorluğu yaşanmıştır. Bu durumda, divanın elimizde bulunan matbu bir örneğinden destek alarak incelemelerimizi tamamlamaya özen gösterdik.

Çalışma; “Giriş – On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Türkçesi ve Nedim'in Dili – İnceleme - Sonuç” olmak üzere dört ana başlıktan oluşmaktadır. Giriş bölümünde 18. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi, bu dönem içinde Nedim'in Dili ve *Mahallîleşme Hareketi*nden bahsedilmiştir.

“İnceleme”, iki temel bölümden oluşmaktadır. “Ses Bilgisi” başlığı ile verilen bölümde; eserin ses bilgisi özellikleri *Ünlüler* ve *Ünsüzler* alt başlıklarıyla tasvirî şekilde ortaya konulmuştur. Gerekli yerlerde, Eski Oğuz Türkçesi ile günümüz Türkiye Türkçesindeki fonetik şekillerle karşılaştırma yoluna gidilmiştir.

“Şekil Bilgisi” bölümü yedi ana başlık içinde ele alınmıştır. Burada da tasvirî yöntem uygulanmıştır. Her unsurun, gramer özelliği tespit edilmeye çalışılarak örneklerle desteklenmiştir.

İlgili unsurların doğru tespiti için kimi zaman beyit veya kıtaların tamamının okunup, anlaşılması gereklidir. Bu yüzden, çalışmada, ilgili unsurun bulunduğu beyitin veya kıtaların tamamına yer verilmiştir. Her bir örneğin sonunda parantez içinde ilgili örneğin metindeki yeri gösterilmiştir.

Çalışma, “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleri ile son bulmaktadır. “Sonuç” bölümünde çalışma ile ulaşılan veriler değerlendirilmiş; “Kaynakça”da ise, yararlanılan tüm kaynaklar, yazarlarının soyadı sırasına göre alfabetik olarak dizilmiştir.

Çalışmamı yaparken birçok değerli hocamdan, arkadaşlarım ve ailemden destek aldım. Öncelikle, Elazığ’a adım attığım ilk andan itibaren desteği ve ışığıyla yolumu aydınlatan, öğrencisi olmaktan her zaman gurur ve mutluluk duyduğum, tüm acemiliğime rağmen engin sabrı ile çalışmamın her aşamasında beni yüreklendiren Değerli Hocam Prof. Dr. Ahmet BURAN’a sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamı adım adım takip edip yardımını hiç esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZEK’e; bilgisi, fikri, tecrübesi ve çalışmalarından her daim yararlandığım Prof. Dr. Ercan ALKAYA’ya ve Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER’e; kaynak ve fikir desteği ile Yrd. Doç. Dr. S. Kaan YALÇIN ve Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM’a; mesai arkadaşlarım Arş. Gör. Bilgit SAĞLAM’a, Arş. Gör. Murat AKA’ya ve Okt. Betül HASTAOĞLU ÖZBEK’e; Yrd. Doç. Dr. Seda ARIKAN, Arş. Gör. Naciye TAŞDELEN, Arş. Gör. Tuğçe ÇETİN ve Neslihan AKA’ya; yaşam kaynağım annem, babam ve kardeşime; bu süreçte varlığı ve desteğiyle hep yanımda olan eşim Atilla ERAYDIN’a teşekkür ederim.

KISALTMALAR

g.	: Gazeller
g.müs.	: Gazel Müstezadlar
k.	: Kasîdeler
kıt.	: Kıt'alar
koş.	: Koşmalar
m.m.	: Matla' ve Müfredler
mes.	: Mesneviler
mus.	: Musammatlar
nazm.	: Nazmlar
rub.	: Ruba'iler

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ON SEKİZİNCİ YÜZYIL OSMANLI TÜRKÇESİ VE NEDİM'İN DİLİ

1.1. On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Türkçesi

Anadolu'daki Türk yazı dilinin genel çizgileri ile 16. yüzyıldan 20. yüzyılın başına, *Milli Edebiyat* dönemine kadar devam eden ve eskisinden farklı, yeni bir dönem oluşturan sürecine “Osmanlı Türkçesi Dönemi” denilmektedir.¹

Bu dönemin önceki dönemlerden ayrılan yönü, söz varlığı ve gramer kuruluşları bakımından ‘karma dil’ özelliği göstermesidir. 16. ilâ 19. yüzyıllar arası Oğuzca temelindeki yazı dili; o dönemin kültür yapısını oluşturan etkenlerden dolayı, yoğun ölçüde Arap ve Fars dillerinin etkisinde kalmış, bu dillerden birçok söz varlığı ögesi ve ek bünyesine kabul etmiştir. Saray çevresi ve aydınlar arasında Osmanlı - İslam sisteminin egemen olması “Klâsik Devir” ve “Osmanlı Türkçesi” diye adlandırılan bu dönemin dilini Eski Oğuz Türkçesinden belirli çizgilerle ayırmış; dolayısıyla Türkçe, Arapça ve Farsça karması bir dil haline getirmiştir. Arapça ve Farsçanın etkisi sadece söz varlığı ve eklerle sınırlı kalmamış, zamanla dilbilgisi kurallarında da kendini göstermeye başlamıştır. Böylece Eski Oğuz Türkçesinin daha sade olan nazım ve nesir dili genellikle bu dönemde sanatlı ve ağır bir dil haline gelmiştir. 16. yüzyıldan itibaren önceki yüzyılların eserlerinde yer alan Türkçe sözcükler, kaba ve ahenksiz bulunarak terk edilmiş, yerlerine aruz vezninin uygunluğuna göre Arapça veya Farsça karşılıkları tercih edilmiştir.²

Türk dili tarihinde 17. yüzyıl başından 18. yüzyıl sonlarına kadar devam eden döneme “Orta Osmanlı Türkçesi Dönemi” denilmektedir. Bu dönem, Batı Oğuz Türkçesinin en az incelenmiş tarihî dönemlerindedir.³

Osmanlı Devleti tarihinde büyük değişimlerin meydana geldiği 17. yüzyılda siyasî ve sosyal alanlarda büyük sarsıntılar geçirmiş olan devlet, mevcut kurumlarından şüphe duymaya başlamış; ancak bunların yerine ne koyacağını da bilememiştir. Ülkeyi her

---

¹ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, TDK Yayınları, Ankara 2013, s. 111.

² Korkmaz (2013), a.g.e. s.112.

³ Mehmet Gümüşkılıç, “Orta Osmanlıcada İmlâ Telaffuz İlişkisi”, *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall 2008, s.272.

yönden kuşatan Batılı devletlerle mücadele etme zorunluluğu, her sahada köklü değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir.⁴

Siyasî ve sosyal hayattaki çözümlenin iyice açığa çıktığı 18. yüzyılda edebiyat ve sanatın merkezi İstanbul olmakla birlikte, Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli merkezlerinde (Edirne, Bursa, Diyarbakır, Urfa, Harput, Konya, Bağdat, Erzurum, Tokat, Üsküp gibi) edebî hayat bütün canlılığıyla devam etmiştir. Bu merkezlerde birçok şair, yazar, bilim adamı ve çevirmen yetişmiştir. Ancak bilim ve sanat yaşamındaki bu geniş çaplı gelişmenin asıl merkezi ve faaliyet alanı, imparatorluğun da merkezi olan İstanbul olmuştur.

18. yüzyılda siyasî, iktisadî ve sosyal hayatta kendisini belirgin olarak hissettiren gerilemeye karşılık, bilim, kültür ve edebiyat hayatı bu çöküntüden fazla etkilenmemiş ve önceki yüzyılın devamı olarak olgunluk dönemini yaşamayı sürdürmüştür. Yazı dilinin sınırlarının genişlemesine en büyük katkı, en uzak şehir ve kasabalara bile tekke ve medreselerin açılması olmuştur. Osmanlıca ile Rumca, Sırpça ve Bulgarca arasında karşılıklı etkileşim doğmuştur.⁵

Geleneğin belirlediği ölçütlere bağlı kalarak kendisini her dönemde teknik ve estetik bakımdan yenileyerek gelişimini devam ettiren edebiyat, bu yüzyılda da anlamı şekle kurban etmeye devam etmiştir. Fakat bu yapaylık sadece yazı dilinde hayat bulurken, konuşma dili yine Eski Oğuz Türkçesinin olağan tarihî seyrinde devam etmiştir. Halkın zevkine ve yaşam tarzına hitap eden tarihî ve dinî eserler, sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Aynı şekilde Tekke edebiyatı da sadeliği benimsemiştir. Yazı dili ile konuşma dilinin böylesine kesin çizgilerle birbirinden ayrılması, Osmanlı Türkçesini yazılan; ama konuşulmayan bir dil haline getirmiştir.⁶

Klâsik dönem olarak kabul gören, 16. ilâ 18. yüzyıllarda hareke sisteminin terk edilmesi ve Türkçe kelimelerin bile Arapça ve Farsçada olduğu gibi ünlülerinin kullanılmadığı birtakım klişe yazılışlara bağlanması, bu dönem dil özelliklerinin tespitinde birçok sorunu ortaya çıkarmıştır.⁷

Türkçede tarihî devirler boyunca baştan beri varlığı kabul edilen Türkçenin temel özelliklerinden olan dil uyumu ve Eski Türkçede nispeten bulunan; ancak Eski Oğuz

⁴ Şentürk, Ahmet Atilla-Ahmet Kartal, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yayınları, 2014, s. 484.

⁵ Korkmaz (2013), age. s.112.

⁶ Korkmaz (2013), age. s.117.

⁷ Habibe Yazıcı Ersoy, "Vahidî'nin Cinânü'l-Cenân Adlı Eserinde İmla ve Dil Özellikleri", **Gazi Türkiyat Dergisi**, Güz 2011, S.9, s.168.

Türkçesinde tamamen bozulan, 17. yüzyıldan itibaren ise düzene girmeye başlayan dudak uyumu, 18. yüzyıl Türkçesinde hemen hemen tamamlanmış bulunmaktadır. İstanbul ağzının bazı kelime ve ekleri ince ve kibar telaffuz etmek istemesi kimi uyumsuzluklara yol açabilmektedir.⁸

17. yüzyılda düzlük-yuvarlaklık uyumu sürecine giren birçok ek 18. yüzyılda artık düzlük-yuvarlaklık uyumu sürecini –neredeyse- tamamlamıştır. 17. yüzyılda düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalan “+CI” isimden isim yapma, “+(s)I” teklik üçüncü şahıs iyelik, “-DI” görülen geçmiş zaman, “-mİŞ” öğrenilen geçmiş, “-Up” zarf fiil eki gibi şekiller, büyük oranda uyuma girmiştir.⁹

Bugün kalınlık-incelik uyumuna aykırı olarak kullanılan “*dek*” ve “*ile*” edatları 18. yüzyıl Türkçesinde genellikle kalınlık-incelik uyumuna girmiştir. Bu dönemde kalınlık-incelik uyumuna aykırı olarak kullanılan kelime ve ekler, uyumlu örneklerle nazaran daha azdır.¹⁰

18. yüzyıl Türkçesinde meydana gelen ses olayları, ünsüz benzeşmesi haricinde, günümüz Türkiye Türkçesiyle hemen hemen aynıdır. Bu dönem; ses olayları için bir olgunlaşma evresi ve Türkiye Türkçesinin dil özelliklerini yansıtabilecek seviyededir.

1.2. Mahallîleşme Hareketi ve Nedim’in Dili

Osmanlı Türkçesinin klâsik edebiyat yoluyla ortaya koyduğu ağır dil yapısına bir tepki olarak, 15. yüzyılda Aydınlı Visalî, 16. yüzyılda Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî yine aruz vezniyle; fakat sözleri, tamlamaları ve benzetmeleri bütünüyle Türk ruhuna ve zevkine uygun şiirler yazma modasını başlatmışlardır. Bu dönemde Osmanlı Türkçesi yazı dili bütün ağırlığı ile devam ederken bir yandan da sade Türkçe ile şiirler yazılmış olması, dil ve edebiyat tarihinde “Türk-i Basit” diye adlandırılan bir hareketin doğmasını sağlamıştır. Bu hareketin doğuşunda, halkın kendi ruhuna ve zevkine hitap eden eserlere duyduğu ilgi de oldukça etkilidir.¹¹

Dilde ve edebiyatta yerli konulara ağırlık verilmesi, Türkçe eserler yazarak Türkçenin ön plana çıkarılması “Mahallîleşme Hareketi” olarak adlandırılır. Burada

⁸ Mehmet Gümüşkılıç, **Phonological Features of the 18th Century Ottoman Turkish I-II-III-IV-V-VI** (6 cilt), Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, USA, 2005, C.VI, s.311.

⁹ Gümüşkılıç (2005), age. s.312.

¹⁰ Gümüşkılıç (2005), age. s.313.

¹¹ Korkmaz (2013), age. s.117.

“Mahallîleşme”, yerel veya bölgesel olmanın yanı sıra “Millîleşmek” anlamını taşır. Diğer bir ifadeyle, İslam kültür ve medeniyetinin Türkçeleştirilmesi de denilebilir.

Sâfî mahlaslı, Yıldırım Bayezid’in veziri Kasım Paşa’nın Anadolu’da atasözlerini şiire sokan ilk şair olduğu söylenir. Latifî de tezkiresinde Anadolu şairleri arasında atasözleri kullanımının öncelikle Sâfî’de ortaya çıktığını, Necati Bey’de de olgunlaştığını söyler. 15. yüzyılda Necati Bey, sade Türkçeyle şiirler yazmış, atasözü, deyim ve halk tabirlerini şiirlerinde başarıyla kullanmıştır. Bu dönemde Türkçeyi şiirde işlemeye özen gösteren diğer bir şair de Sarıca Kemal’dir. 15. yüzyılda dilde sadeleşmede görülen yerlilik, 16. yüzyılda içeriğe de yansımaya başlamıştır. Bu yüzyılda Mesihî, Edirne Şehrengizi’nde ve Tâcizâde Câfer Çelebi Hevesnâmesi’nde yaşadıkları coğrafyayı anlatarak eserlerine mahallî bir yön katmışlardır. 16. yüzyıl divan şiiri için şairlerin başlangıçta örnek aldıkları Arap ve Fars edebiyatını geçerek, kendi duyuş ve düşüncelerini, toplum hayatını Türkçenin ifade gücünden yararlanarak ortak İslamî malzemeye yoğurdukları en parlak dönemdir. Bu dönemde Bâkî, Taşlıcalı Yahya şiirlerindeki yerli unsurlarla öne çıkan isimlerdir.¹² Fakat o dönemde ne yaşam tarzında, ne düşüncede ne de duyuşta bakış açısını değiştirecek bir dış etkinin olmayışı şairleri ‘çaba’dan öteye götürememiştir.

Kaynaklarda ‘şiir’ ve ‘şair’ asrı olarak kabul edilen 18. yüzyıl, şair kadrosu bakımından klâsik edebiyatın en geniş ve en zengin dönemidir. Bu dönemde edebiyatın genel gelişiminde bir değişiklik yoktur. Şairlerin sanat anlayışı eskilerin devamıdır. Klâsik şiir estetiğinin gerekli bulduğu bütün ayrıntılara dikkat edilerek geleneğe bağlı kalınmıştır. Ancak edebiyatımızın bu döneminde İran şiiri etkisi azalmış, yerine, geçmiş dönemlerin büyük şairleri ve onların eserleri örnek alınmıştır. Bunun sebebi ise, örnek alınan şairlerin, zaten kendi dönemlerinde İran şairleri kadar güzel eser vermiş olmalarıdır. Edebiyatın 18. yüzyıldaki bu durumu zamanla şairleri sıkışmış ve onları yenilik bulma arayışına zorlamıştır.

---

¹² Mehtap Erdoğan, “Divan Şiirinde Mahallîleşme Kavramı ve Bâkî Divanı’nda Bazı Mahallî Unsurlar”, **Turkish Studies** Volume 4/5 Summer 2009, s. 114.

Tarihte *Lâle Devri* olarak bilinen dönemin zevk ve eğlence içinde geçen yaşantısı, 18. yüzyıl edebiyatının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu dönem şairleri önceleri hikmet ve hünerle elde edilen edebî seviyeyi, bu dönemde mahallî unsurları, gündelik hayatı ve konuşma dilini şiirin malzemesi yaparak yakalamaya çalışmışlardır. Dönemin büyük şairi Nedîm, büyük ustaların da etkisinde kalmakla beraber; neşeli, hayat dolu tabiatını divanına yansıtmayı başararak ahenkli, canlı ve hayattan zevk alan, şuh dolu şiirlerini *Mahallî* özelliklerle meydana getirmiştir. Epiküryen bir hayat anlayışına sahip olan Nedîm'in şiirlerinde üzüntüye, gam ve kedere yer yoktur. Nedîm'in aşkı da kalıcı, sürekli ve ciddi değildir. Aşkın manevi boyutu Nedîm'de hiç konu olmamıştır; o, aşkın maddî kısmıyla, geçici zevkleri ve şarapla ilgilidir. Yaşadığı devrin tüm güzelliklerini şiirlerine bir nakış gibi işlemiştir.

Sıralanan bu özellikleri ile Nedîm, kendisinden sonra gelecek olan birçok şaire örnek teşkil edebilecek, Klâsik Türk Edebiyatı'nın sayılı şairleri arasına girmeyi başarmıştır. Edebiyatta, '*Nedîmane Söyleyiş*' veya '*Nedîm Okulu*' denilen şiir tarzını oluşturmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNCELEME

2.1. Ses Bilgisi

2.1.1. Ünlüler

2.1.1.1. Ünlü Varlığı

Metinde, Türkçe kelimelerde *a, e, ı, i, o, ö, u, ü* ünlüleri; alıntı kelimelerde bu ünlülerle birlikte nicelikleri farklı *ā, ī, ū* ünlüleri olmak üzere toplam on bir ünlü görülür.

2.1.1.1.1. Normal Süreli Ünlüler

Normal süreli ünlüler, “*ortalama söz temposuyla konuşurken bu tempo içinde ortalama/normal bir sürede boğumlanan*”¹³ ünlülerdir. Türkçenin temel ünlüleri (*a, e, ı, i, o, ö, u, ü*) nicelik bakımından normal sürelidir. Metinde bu normal süreli ünlüler görülür.

2.1.1.1.2. Uzun Ünlüler

Uzun ünlüler, normalden daha uzun sürede boğumlanan ünlülerdir. Metinde, Arapça ve Farsçadan alınmış kelimelerde *ā, ī, ū* uzun ünlüleri tespit edilmiştir:

“Haddeden geçmiş *nezāket yāl ü bāl* olmuş sana
Mey süzülmüş *şīşeden ruhsār-ı āl* olmuş sana” (g.2/1)

“Edemez kesb-i *safā āyīne-i endām*-veş
Ol ki bir kez *yāri ser-tā-pā der-āgūş* eylemez” (g.48/3)

“Gamze-i *cellādın* etdi *āşıkın kārın tamām*
Ey şeh-i *bīdād* hattın dağı *fermān* almada” (kıt.92/1)

---

¹³ Ahmet Buran, “Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler”, **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni** (10-12 Nisan 2006), Bildirileri, Erciyes Üniversitesi Yay. 2007, s.32.

2.1.1.2. Ünlü Uyumları

Ünlü uyumu, “bir kelimedeki vokallerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyması hadisesidir.”¹⁴ Türkçede bir kelimeyi oluşturan tüm ünlüler birbirleriyle çeşitli yönlerden ilgilidir. Bu ilgiyi, ilk ünlünün niteliği belirlemektedir. Ünlü uyumları, “dilin kullanılan bölümleri ile dudakların aldığı şekle göre”¹⁵ ikiye ayrılır:

2.1.1.2.1. Kalınlık–İncelik Uyumu

Kalınlık-incecik uyumu, bir kelime içinde yer alan ünlülerin kalınlık (*a, ı, o, u*) ve incelik (*e, i, ö, ü*) sırası bakımından uyum içinde olmasıdır. Altay dillerinin ortak ses uyumlarından biri olan kalınlık-incecik uyumu Türkçenin eski yazılı metinlerinden bu yana sağlam bir şekilde işlemiştir.¹⁶

Türkçede ekler, köke tâbi olan morfepler olduklarından kelime kök veya gövdelerinden sonra kalınlık-incecik uyumuna bağlılık gösterir.

Klâsik imlâda kalınlık-incecik uyumunu her zaman tespit etmek zordur. Arap alfabesi daha çok ünsüzler üzerine kurulu olduğundan, Türkçenin ünlülerini göstermedeki sınırlılığı, kalınlık-incecik uyumunun çoğu zaman ünsüzler aracılığıyla takip edilebilmesine yol açmıştır.¹⁷

Büyük ünlü uyumuna aykırı durumların görünümü aşağıdaki şekildedir:

2.1.1.2.1.1. Kelime Kök ve Tabanlarında

Türkçe kelimeler, kök ve tabanlarında genel olarak uyum kuralına uygundur. Fakat alıntı sözlerde kalınlık - incelik uyumu kimi zaman aranmamasına rağmen, zaman zaman da Türkçe sözcükler gibi uyuma giren kelimeler olmuştur. Eserde, alıntı kelimelerin uyumlu olduğu örnek tespit edilememiş olup, uyumsuz örneklerden birkaçı aşağıda verilmiştir:

“Tamâm olmaz gönül aşk içre geşt-i küy-ı cānansız

Kalır tahsili nākıs tıfl-ı hod-kāmın *debistansız*” (g.50/1)

¹⁴ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1993, s. 67.

¹⁵ Fatih Özek, *Kitâbu Feza'ili'l Mekke Ve'l- Medîne Ve'l- Kudüs*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015, s.57.

¹⁶ Ahmet BURAN, *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 156.

¹⁷ Yavuz Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni*, TDK Yayınları, Ankara 2011, s.48.

“Ehl-i diliz felekde *belāmız* budur bizim
Tutduk reh-i savābı hatāmız budur bizim” (g.89/1)

“Lāleler sāgarların pür kılmak ister sākiyā
Ben dahı muhtāc-ı lutf u tālib-i ihsānınam” (g.90/5)

“Bir görmek ile hüsnüne kıldın beni *şeydā*
Ey dil-ber-i ra‘nā
Etdi nigehein aklımı hem sabrımı yağma
Ey gözleri *şehlā*” (g.müs.1/1)

2.1.1.2.1.2. Eklerde

Türkçenin her döneminde olduğu gibi bu dönemde de kalınlık-incelik uyumu istisna ekler dışında sağlamdır. Deny, Osmanlı Türkçesinde +*DAş*, +*ki*, -*ken* ekleri dışında, bütün eklerin uyuma girdiğini; bu eklerin de halk ağzında uyumlu olduğunu belirtir.¹⁸ Metinde +*DAş* eki tespit edilmemiş olup, diğer eklerin eserdeki durumu şöyledir:

2.1.1.2.1.2.1. -*ki* İyelik Ekinde

Günümüzde ince ünlülü haliyle tek şekilli, uyuma aykırı olan bu ekin Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde kalın biçimleri de vardır ve ek, o dönemde uyuma girmiştir. 18. yüzyıl Türkçesinde ve eserde ise bugünkü gibi yalnızca ince ünlülüdür, kalın hecelerden sonra uyuma girmez:

“Ne ma‘nī gösterir *düşündaki* ol āteşin atlas
Ki ya‘ni şu‘le-i can-süz-ı hüsn ü ān mısın kāfir” (g.41/3)

“Nedīmā şî‘rimi tertīb ederdim korkarım ammā
Yaka *nazmımdaki* süz u güdāz evrāk-ı dīvānım” (g.85/5)

¹⁸ Jean Deny, **Grammaire de la Turquie** (dialecte Osmanlı), Paris, 1920-1921 (Çev. Ali Ulvi Elöve, Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi), Maarif Vekaleti Yay., İstanbul 1941, s.146.

“Mest kendi gülüp *altındaki* rahş oynardı
Gördüm ol âfeti dün bir düğün âlâyında” (g.133/4)

2.1.1.2.1.2.2. *-(i)ken Zarf Fiil Ekinde*

İnce ünlülü bir heceden sonra eklendiğinde uyumlu olup, kalın ünlülü hecenin ardından uyuma girmez. Eski Oğuz Türkçesinde kalınlık-incelik uyumuna bağlılık göstermez ve Osmanlı Türkçesinin tüm dönemlerinde de bütün metinlerde ince ünlülüdür.¹⁹ Ek, bugün olduğu gibi eserde de tek şekilli ve ince ünlülüdür:

“Sākiyā pertevi cāmından *alırken* hurşīd
Çeşmimiz tār ede lāyık mı şeb-i derd ü mihen” (k.2/18)

“Elde mey divān-ı Cāmī vü Neşātī der-miyān
Beyt *okurken* şīve-i nāhid-i şahşān üstüne” (k.3/15)

“Nedīmā kendi āyīne *tutarken* dā'imā elde
Acebdir çarh geçmez şīve-i nādir-berāberden” (g.95/7)

2.1.1.2.1.2.3. *-yor Şimdiki Zaman Eki*

Eski Oğuz Türkçesinin ilk dönemlerinde zarf-fiil yardımıyla birleşerek “-a *yorur*” şeklinde az sayıda örnekte görülür. 16. yüzyıldan itibaren ekleşmeye başlayarak, *-yorur* > *-yori-* > *-yor* gelişimiyle Türkiye Türkçesine dek gelmiştir.²⁰ Kalınlık-incelik uyumuna girmez, ince ünlülerden sonra uyumsuzdur:

“Yelerek çın seherden *geliyor* bād-ı nesīm
Gālibā zūlfü elinden edecekdir şekvā” (g.5/2)

“Kılıç gibi *esiyor* sarsar-ı zemistānī
Nihāl giyse n'ola yahdan āhenin miğfer” (k.13/12)

¹⁹ Kartallıoğlu (2011), a.g.e. s.569.

²⁰ Fatih Özek, “Türkiye Türkçesi Doğru Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri”, **Turkish Studies** Volume 7/1 Winter 2012, s.1752.

2.1.1.2.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu, bir kelimedeki ünlülerin düzlük (*a,e,i,i*) ve yuvarlaklık (*o,ö,u,ü*) bakımından uyum içinde olmasıdır. Türkiye Türkçesinde bir kelimenin ilk hecesinde düz bir ünlü varsa sonraki hecelerde de düz ünlü olur. Ancak ilk hecesinde yuvarlak bir ünlü bulunan kelimelerin sonraki hecelerinde ya düz-geniş ya da dar yuvarlak ünlüler bulunur.²¹ Düzlük yuvarlaklık uyumu, Türkçede kalınlık incelik uyumu kadar yaygın değildir.

Eski Oğuz Türkçesinde bazı kelime ve eklerde görülebilen; fakat genellikle uyumsuz şekilleriyle karşımıza çıkan düzlük-yuvarlaklık uyumu, 18. yüzyıla gelindiğinde belirli bir düzene girmeye başlamıştır. Osmanlı Türkçesinin ilk dönemleri bu uyum bakımından bir ‘düzensizlik’ safhasını yansıtırken, son dönemleri ‘geçiş/uyum’ sürecini yansıtmaktadır.²² Bu dönemde ve eserde kurala uymayan şekiller şöyledir:

2.1.1.2.2.1. Kelime Kök ve Tabanlarında

2.1.1.2.2.1.1. *kendü* (>*kendi*) Zamiri

Metinde, 9 kez ‘*kendü*’ şeklinde geçen bu zamir, düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırıdır:

“Ähir bilirdi *kendü*yi ma‘zül çarh-ı dñn
Devletle ibtidâda vezîr olduğun zamân” (k.23/11)

“Eyleyüp *kendü*ye dâmâd onu düstür-ı güzîn
Felek-i devlete oldu ikisi mihr ile mâh” (kıt.44/3)

“Sürür u inbisât u şevkî etdi *kendü*ye teshîr
Olup güyâ müselles vefk bu üç suffa-i vâlâ” (kıt.50/31)

2.1.1.2.2.1.2. *deyü* Edatı

“di->de-” fiiline “-ü” zarf-fiil ekinin gelmesiyle kalıplaşan ‘*deyü*’ edatı, Türkiye Türkçesinde ‘*diye*’ şeklini alana dek uyuma aykırıdır:

²¹ Buran (2015), a.g.e. s.106.

²² Kartallıoğlu (2011), age. s.102.

“Tıfl-ı nâzım cümle gördüm *deyü* aldatma beni
Görmedin bir hoşça sen dahı ol dil-cü gülşeni

Serv-i nâzım gel Nedim-i zâr gezdirsin seni
Seyr-i Sa‘d-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör” (mus.17/5)

“Deheninden ki gönül eyledi bir buse recâ
Sana lâyıık mı ki yok *deyü* cevâb eylesin” (g.99/4)

“Her ne müşkil işi bitsin *deyü* fermân etse
Feleğın yok demeğe var mı meger kim cânı” (k.19/27)

2.1.1.2.2.1.3. *çünkü, çünkim* Bağlacı

‘çün (Far.)’ edatının ‘+ki (pekiştirme amaçlı)’ ile birleşerek elde edilen şekli, eserde ‘çün+kim’ biçiminde de görülmekte olup, uyuma aykırıdır:

“N'ola gitse kendüden hayretle cân-ı nâ-sabür
Yâ seferdir yâ tahammül *çünkü* aşkın çâresi” (g.163/6)

“Mekârim-perverâ *çünkim* remed def‘ oldu aynımdan
N'ola Târîh-i Aynî ile gelsem bâb-ı vâlâya” (kıt.3/14)

“Sevdiğim cemâlin *çünkim* göremem
Çıkmasın hayâlin dil-i şeydâdan
Hâk-i pâye *çünkü* yüzler süremem
Alayım peyâmın bâd-ı sabâdan” (koş.1/1)

2.1.1.2.2.2. Eklerde

2.1.1.2.2.2.1. –Up(>-Ip) Zarf-Fiil Eki

Eski Oğuz Türkçesinde daima yuvarlak ünlülü olan ek, Osmanlı Türkçesinin başlarında da durumunu korumuştur. Ancak, 17. yüzyıldan itibaren düzleşmeye başlamış

ve 18. yüzyılın son çeyreğine kadar hem yuvarlak hem de düz şekliyle yazılmıştır.²³ Metinde çift şekilli yazılışını gördüğümüz bu ek, kelime içinde düz ünlülerden sonra yuvarlak şekilli geldiğinde uyuma aykırıdır:

“Güldü güller *açılıp* nergis-i şehlâ-yı çemen
Çeşm ü güş oldu ümîdinle ser-â-pây-ı çemen” (g.114/1)

“Feyz-i nesîm-i lutfu ile gülsitanda gül
Güyâ *deyüp* durur ki heman söylerim sana” (g.3/9)

“Çeküp visâdemi kıldım külâh-güşemi ham
Garîm-i gamdan *edüp* nîm lahza istimhâl” (k.8/2)

2.1.1.2.2.2.2. –yor Şimdiki Zaman Eki

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre, Türkiye Türkçesinde, Türkçe bir kelimenin ilk hecesi dışında ‘o/ö’ ünlüleri bulunamayacağından ‘–yor’ şimdiki zaman eki kurala aykırıdır:

“*Göstermiyor* felek bize mihri bu nev-bahâr
Sen ey piyâle mihr-i dırahşânım ol benim” (g.88/3)

“Mutrıbın feyzini gör la'l-i şeker-hâyında
Ki nefes kand-ı musaffâ *oluyor* nâyında” (g.133/1)

2.1.1.2.2.2.3. +CI İsimden İsim Yapma Eki

Ek, 18. yüzyıl metinlerinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna –çeviriyazılı metinler haricinde- aykırı görünse de²⁴ eserde, düz ünlülü kelime tabanlarına düz şekilde eklenmiş ve uyuma aykırı olabilecek örneğe rastlanılmamıştır:

“Zâhirde *egerçi* cümleden ednâyız
Erbâb-ı nazar yanında pek a‘lâyız

²³ Kartallıoğlu (2011), age. s. 311.

²⁴ Kartallıoğlu (2011), age. s. 110.

Saymazsa hesāba n'ola ahbāb bizi
Biz zümre-i şā‘iranda müstesnayız” (rub.4)

“Murād u maksadı hayr olmağ ile
*Du ‘ācıs*ıdır onun şeyh ile şāb” (kıt.63/1)

“Varup *turnakcı* yalısında bir gün ol hidīv-i ahd
Celāl ü cāh ile olmuşdu zīb-i mesned-i i‘zāz” (kıt.33/8)

“Ey sabā lutf edüp esnā-yı tekellümde ona
Ey Nedīm *ağladıcı* deyü hitāb eylesin” (g.99/5)

“Eyledi bir iki peymāneyle ser-gerdan bizi
Āh o sahbā *satıcı* akl alıcı kāfir kızı” (g.158/1)

Fakat Ahmet Refik (Altınay)’ın ‘*Ālimler ve Sanatkārlar*’ kitabının Nedīm bölümünde “*Tārīh-i Berā-yı Tavuğcı Çeşmesi’nin Kitābesi*” şeklinde bir başlık ve onu anlatan tarih kıtası tespit edilmiştir.²⁵ Muhsin Macit’in incelemesinde bu başlık, 59. kıta’nın başlığıdır. Macit, ‘+CI’ ekini yuvarlak ünlülü olarak eklemiştir. Oysa ek, burada düz ünlülüdür.

2.1.1.2.2.2.4. +I/+sI Teklik 3. Şahıs İyelik Eki

Nedīm divanının elimizdeki metninde yuvarlak tabandan sonra da düz ünlülü eklenerek düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olan bu ek, Muhsin Macit incelemesinde uyuma bağlı olarak yazılmıştır. Fakat klāsik imlānin etkisiyle –çeviriyazılı eserler hariç- o dönemde bu eklerde henüz yuvarlaklaşma görülmemiştir:

“Dāimā şāh-ı cihan mesrūr ola
Mīl-i kahr ile *adūsu* kūr ola

²⁵ Ahmet Refik (Altınay), *Ālimler ve Sanatkārlar*, <http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/524/197105353.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s.295.

Zür-ı bāzū-yı celālet-i satveti
 Kayravan tā Kayravan meşhūr ola
 Berk-rīzān-ı havādis tā-be-haşır” (mus.2/3)

“Çeküp bir iki sāgar şīşe-i nāmūsu sındırsak
 Dil-i serdin biraz uşşāka germ etsek ısındırsak
 Seni ağyārdan bir iki gün alsak salındırsak
 Ne var bir turfa satsak serv-i nāzım biz de yārāna” (kıt.38/3)

“Pā-būsuna tekaddüm için yine bād-ı subh
 Berk-i gül ile dest ü girībān olup gelir” (g.37/10)

2.1.1.3. Ünlü Düzleşmesi

Ünlü düzleşmesi, kelimelerdeki yuvarlak ünlülerin düzleşmesidir. 18. yüzyılda kelimelerin imlāsı geçiş ve uyum sürecinde olduğundan ünlüler hem düz hem de yuvarlak şekilleriyle yazılmaya devam edilmiştir.²⁶ Metinde, yuvarlak ünlülerin düzleşmesine ‘kendi’ kelimesi ile ‘-Up>-Ip’ zarf-fiil ekinde rastlanılmıştır. 8 kez yuvarlak ünlülü (و) yazılan kelimenin 31 kez düz ünlülü biçimi (ع) ile yazılması; 644 kez ‘-Up(وب)’ 6 kez de ‘-Ip(ب)’ zarf-fiilinin bulunması düzleşme sürecinin devam ettiğinin ancak bir düzene bağlanmadığının göstergesidir:

kendü:

“Koyun şarāb-ı mahabbetle *kendüden* gitsin
 Zaman gelir bu gönül hūş-yār olur giderek” (g.61/2)

“Ki zīrā emredüp ol sadr-ı ekrem *kendü* mālından
 Yapıldı şöyle kim ziynetle oldu gülşene mahsūd” (kıt.19/9)

kendi:

“Sanırsın *kendisi* bir nev-arūs-ı çehre-pīrādır
 Önünde güyiyā āyine-i şeffāfdır deryā” (kıt.42/6)

²⁶ Kartallıoğlu (2011), age. s.570.

“Kes başın eyle ser-nigun sikke-tā
Eylesin *kendi kendisini* nidā” (mes.3/8)

“Çünkü tīr-i hecr ile oldun zahmnāk ey göñül
Çek çevir *kendin* ki bir kaşı keman lāzım sana” (g.6/7)

-Up:

“Sabr u tākatsız *çıkup* bir gül dahı peydā eder
Hande sığmaz goncanın zīrā leb-i handanına” (k.20/9)

“Kemāl-i heybetinden ol hizebr-i kūh-ı temkīnin
Yol üzre *irkilüp* kaldı hezāran bīm ü dehşetle” (kıt.16/6)

“Bir nezāketle *açup* fes gūşesinden perçemin
Şöyle göstermiş ki kim gördüyse hayrān oldu hep” (g.9/6)

-Ip:

“Serv-kadlerle tekellümde leb-ā-leb yārān
Biz *bakıp* eğlenelim serve leb-i deryāda” (g.129/4)

“Hudā güyā ki cism-i nāzūkün etmiş seniñ icād
Katıp bñy-ı gülü reng-i şarāb-ı erguvān üzre” (k.6/13)

2.1.1.4. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, çeşitli ses olayları neticesinde kelimelerin iç, orta ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesi olayıdır. Metinde, ünlü düşmesi örnekleri vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesine ve vezine bağlı olarak oluşmuştur:

2.1.1.4.1. Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesine bağlı olarak oluşanlar:

Vurgusuz orta hece ünlüsünün, ünlü ile başlayan bir ek aldığı düşmesidir. Türkçenin tüm dönemlerinde görülen bir ses hadisesidir:

“Her semte kim azm eyleye ālem meserretle dolar
Bir gurre olmuş rahşının *alnında* gūyā subh-ı ıyd” (k.32/1)

“Rakkās bu hālet seniñ *oynunda* mıdır
Āşıklarının günahı *boynunda* mıdır
Doymam şeb-i *vaslına* şeb-i rūze gibi
Ey sīm-beden sabāh *koynunda* mıdır” (rub.3/1)

2.1.1.4.2. Vezine bağılı olarak oluşunlar:

“Saf-şikāf ü sipeh-ārā *k'olmaz* tās-ı sipihr
Bir sipāhī kulunun farkına hūd-ı āhen” (k.2/25)

“Sen ne cāmın mestisin billah kimin hayrānısın
Kendin aldirdin göñül *n'oldun* ne hāl olmuş sana” (g.2/6)

2.1.1.5. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesi, kelimenin aslında bulunmayan bir ünlünün sonradan ortaya çıkması olayıdır. Genellikle seslerin özellikleri ve birleşme şartlarına bağılı olarak, söyleyiş kolaylığı sağlamak amacıyla meydana gelir. Eserde ünlü türemesi örneklerine alıntı olan ‘şükr (Ar.)>şükür’ kelimesinde rastlanır:

“Yerine geldi cānı hamdülillah rub‘-ı meskūnun
Efendim buldu sıhhat çok *şükür* cism-i hümāyūnun” (mus.1/2)

“Pāyende ola bu bezm ü nādi
Hidmetde dura sürūr u şādi
Her lahzası bin neşāta bādi
İkbāl ü hubūr u ber-murādi
Allaha *şükür* ki rāyegandır” (mus.5/11)

2.1.2. Ünsüzler

2.1.2.1. Ünsüz Varlığı

Metinde, Türkçe kelimeler ve alıntı kelimelerde b, c, ç, d, f, g, ğ, h, ĩ, k, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, t, v, y, z, z, ° olmak üzere toplam 27 ünsüz bulunmaktadır.

2.1.2.2. Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu, kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında veya yan yana gelen hecelerde tonlu ünsüzlerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz ünsüzlerin gelmesi kuralına dayanan uyumdur.

Ergin, Eski Oğuz Türkçesinde ünsüz uyumunun bulunmadığını ve uyumun Osmanlı Türkçesinden itibaren görülmeye başladığını belirtir. Ona göre uyum, 16. yüzyıldan sonra ortaya çıkmış ve Osmanlı Türkçesinin sonlarına doğru iyice kuvvetlenerek Türkiye Türkçesine hâkim olmuştur.²⁷ Develi'ye göre ise, Eski Oğuz Türkçesinde görülen geçmiş zaman (-dI), bulunma hâli (+dA), ayrılma hâli (+dAn), sıfat-fiil eki (-dUk) ve daha sonraki devrelerde bildirme eki (+dUr) gibi ekler ‘*ﺍ* (dal)’ ile yazılarak kalıplaşmıştır. Develi, bu eklerin, “*ﺍ* (dal) ile yazılması Osmanlı alfabesinin bir kolaylığıdır. Bu yazılışlara bakılarak eklerde Osmanlı Türkçesinde bir tonluluk/tonsuzluk benzeşmesinin olmadığını iddia etmek pek de doğru değildir. Çünkü böyle bir durum tarihî devirlerden beri hep var olagelmiş; ancak yazıda gösterilmemiştir.” der.²⁸

Osmanlı Türkçesinde eklerdeki ünsüz uyumunu incelemek için Arap harfli metinlerin yetmeyeceği ortadadır. Bu noktada araştırmacıların yardımına *çeviriyazılı metinler* yetişmektedir.²⁹ Ünsüz uyumunun metindeki durumu şöyledir:

2.1.2.2.1. +CA İsimden İsim Yapma Eki

Eserde, tonsuz tabandan sonra tonsuz şekilde gelmiştir, uyuma girer:

-ş-/-ç-:

“Adūlar rūtbe-i ikbālini bir *hoşça* fark etsin

Cilā versin çeküp çeşmānına kuhl-ı Sıfāhānı” (k.11/39)

²⁷ Ergin (1993), age. s.77.

²⁸ Hayati Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, TDK, Ankara, 1995, s. 16.

²⁹ Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre XVII. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK, Ankara 1995, s.85.

“Bir mısra‘ işitdim yine ey şüh-ı dil-ārā
 Bir hoşça da bilmem ne demek istedi ammā
 Ma‘kūl dedi zann ederim onu Nedīmā
 Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahārın” (mus.28/5/2)

2.1.2.2.2. +cAk İsimden İsim Yapma Eki

Metinde tek örnekte geçen bu ek, tonlu tabandan sonra tonlu şekilde gelmiştir:

-z-/-c-:

“Teng olmağ ile kāfiyesi semt-i du‘āyā
 Nā-çār kalem atf-ı inān eyledi tīzcek” (k.21/18)

2.1.2.2.3. +cI İsimden İsim Yapma Eki

Metinde tek örnekte vardır. Tonsuz tabandan sonra tonlu biçimde eklenmiştir:

-k-/-c-:

“Varup *turnakcı* yalısında bir gün ol hidiv-i ahd
 Celāl ü cāh ile olmuşdu zīb-i mesned-i i‘zāz” (kıt.33/8)

2.1.2.2.4. +dA Bulunma Hāli Eki

İmlāsı kalıplaşmış olan bu ek, metinde geçen tüm örneklerde hem tonsuz hem de tonlu tabana tonlu şekilde eklenir, tonlu tabanlarda uyumluyken, tonsuz tabanlarda uyumsuzdur:

-k-/-d-:

“Türāb-ı kabrine merhūmenin ikrām için yaptı
 Reh-i *Hakda* diyār-ı Üsküdāra çeşme-i pür-āb” (kıt.12/7)

-t-/-d-/, -k-/-d-:

“Yapılsın şöyle kim feyz-i safāda *dil-güşālıkda*
Meserretde ferahda rüy-ı ālemde vahid olsun” (kıt.20/17)

-k-/-d-, -s-/-d-:

“Tarîk-i *aşkda* pādāşî-i mihnet sa‘âdetdir
 O bezm-i *hâsda* hamyâze-rîz olmak cāna minnetdir
 Neşât-ı tâze-i hûn-ı ciger bir özge hâletdir
 Humâr-ı ye's ile hod hem-ser olmak cāna minnetdir
 Beni mahrûm-ı bezm-i vasl eden mest-i müdâm olsun
 Dil-i mecrûhumun kanın içenler şād-kām olsun” (mus.4/1/5)

2.1.2.2.5. +dAn Ayrılma Hâli Eki

Metinde, hem tonsuz hem de tonlu ünsüz tabanına tonlu şekilde gelmektedir.
 Tonsuz tabanlarla uyuma girmemiştir:

-s-/-d-, -ş-/-d-:

“Dirahş-ı şemse-i eyvânı rûy-ı *şemsden* lâmi‘
 Ferâz-ı târem-i iclâli tāk-ı *arşdan* bālâ” (kıt.38/3)

-s-/-d-:

“Nedîmâ nāmını mümkün mi nakş ey nevk-i tîğ-i âh
 Dil-i yâr adlı bir *elmâsdan* kıymetli taşım var” (g.23/5)

“Reng reng etdi çerâğındaki pertev bezmi
 Mağz-ı *tāvûsdan* almış gibi tab‘ım revgan” (k.2/8)

2.1.2.2.6. -dI Görülen Geçmiş Zaman Eki

Metinde, tonsuz tabana tek şekilli olarak eklenir, uyuma girmez:

-ç-/-d-:

“Kilk-i ayyārın aceb nâ-refte rāh *açdı* Nedîm
 Hâne-i endîşeden gül-zâr-ı isti‘dâda dek” (g.60/6)

-t-/-d-:

“Tebessümle nigâhından hayâl *etdim* seniñ zâlim
 Bize la‘l-i şeker-bârın güher göstermek istermiş” (kıt.81/2)

“Çünkü ta‘mîr *etdi* tali‘ hâne-i virāneni
Gayri zāhir bir münāsib mihman lāzım sana” (g.6/5)

2.1.2.2.7. +dUr Bildirme Eki

Metinde daima /d/’lidir, tonlu tabandan sonra örnek tespit edilmemiş olup, tonsuz tabanlardan sonra uyuma bağılı değildir:

-ç/-d-:

“Darbe-i nīze vü küpāline tākāt *güçdür*
Hod başı kaydını görsün gözün açsın cevşen” (k.2/44)

-t/-d-:

“O bāğın her dırahtı mīve-dār-ı izz ü *devletdir*
Atarlar taşı elbette dıraht-ı mīve-dār üzre” (kıt.82/2)

-ş/-d-:

“Çîn-i ebrūdan heman maksūd *nāzişdir* bize
Yohsa bilmez mi itāb etmek *nevāzişdir* bize” (nazm.3/1)

2.1.2.2.8. –GIn Fiilden İsim Yapma Eki

Metinde tek örnekte ve tonsuz tabandan sonra uyumlu olarak karşımıza çıkar:

-k/-k-:

“O rütbe etdi bu *keskin* soğuk zemīne eser
Miyān-ı cūyda gömgök kesildi nīlūfer” (k.13/1)

2.1.2.3. Ünsüz Değişmeleri

Bir ünsüzün boğumlanma yeri ve biçimi bakımından diğer bir ünsüze dönüşmesidir. Boğumlanma noktaları birbirine yakın olan ünsüzler arasında bu değişim daha çok olur. Metinde görülen değişiklikler şöyledir:

2.1.2.3.1. *t->d- Değişmesi*

Kelime başında *t/d* meselesi tarihî devirler boyunca Türkçenin en karışık meselelerinden birisi olmuştur. Eski Türkçede kelime başında /d/ fonemi yoktu. Bugün /d/'li olan birçok kelime Eski Türkçede /t/'li şekildedeydi. /d/ foneminin ortaya çıkması ancak Eski Türkçenin sonlarına dayanır. Batı Türkçesinin ilk evresi olan Eski Oğuz Türkçesinde ise durum çok karışıktır. Herhangi bir metinde bazen aynı satırda bile bir kelimenin hem /t/'li hem de /d/'li şekli bulunabilmektedir.³⁰ Eski Türkçede bazı /t/'ler Eski Oğuz Türkçesinde /d/ olmuşken Osmanlı Türkçesi devresinden sonra bugün tekrar /t/'ye dönmüştür.³¹

t/d değişmesinde imlâ da önemli bir rol oynar. Eski Oğuz Türkçesinden itibaren Osmanlı Türkçesinin sonlarına kadar kalın sıradan kelimeler **tt** (ط) harfiyle yazılmıştır. İnce sıradan kelimelerin başındaki /d/ ile geçmesi gereken kelimeler ise **dal** (د) harfiyle belirtilmiştir. **Tt** (ط) harfi hem /t/ hem de /d/'nin karşılığı olarak kullanılmıştır. Eski Oğuz Türkçesinde tonlulaşmanın; ince sıradan kelimelerde bugünkünden daha fazla, kalın sıradan kelimelerde ise biraz daha az olduğu anlaşılmaktadır. Arap harfli metinlerden **tt** (ط) ile yazılıp da /d/'yi karşılayan kelimeleri tespit etmek zordur; ancak bize aynı dönemde Latin harfleriyle yazılan *çeviriyazılı metinler* yardımcı olabilir. O döneme ait *çeviriyazılı metinlerde* geçen çok sayıdaki örnek bugünkü şekillerle aynıdır. Yani *t/d* meselesinin 17. yüzyıldan itibaren belli bir istikamete girdiği görülmektedir.³² Ancak, bugün dahi kesin olarak halledilememiştir. Metinde /t/'li az sayıda örnek tespit edilmiş olup, diğerleri tonlulaşarak /d/'li biçimdedir:

/t/'li:

“Tab‘-ı murdârı edüp âyende şimdi ta‘zîn
Taşra urdu dem-i fâsid gibi hicviyyâtı” (kıt.89/2)

“Bilir kim bir keşîde rahşdır ıstabl-ı hâsında
Meh-i nev gören çarhın kefelgâhında *tamgayı*” (k.9/22)

³⁰ Faruk Kadri Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer - Metin - Sözlük, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.57.

³¹ Gümüşkılıç, a.g.e. s.325.

³² Gümüşkılıç, a.g.e. s. 326.

/d/'li:

“Aman pek yārdendim ol nigāh-ı şūh-ı evbāşa
Kapıldım *doğrusu* ol yāl ü bale ol güzel kaşa
Geçersen semtimizden yolun uğrarsa Beşiktāşa
Efendim gel mürüvvet kıl seniñdir bende vü hāne” (mus.38/4/2)

“Hıyābanzārına *doğru* nigāh eden kıyās eyler
Sehī-kadler kabā-yı sebz ile saf bağlamış gūyā” (kıt.37/21)
“Gülşen-i hüsnün görün sünbil-hevā-yı gülşenin
Ebr-i müşkinveş *dağıtdıkca* nesīm ol kākūli” (g.165/4)

2.1.2.3.2. *k->g-* Değişmesi

Eski Türkçede kelime başında /g/ sesi yoktu. Batı Türkçesinde /g/ ile başlayan kelimeler Eski Türkçede /k/'li şekildedir. Fakat Batı Türkçesinde de çoğunlukla /g/ olan kelimelerin yanı sıra az da olsa /k/'li şekiller yer almakta ve karışıklık arz etmektedir.³³

Arap harfli yazıda /k/~g/ ayrımı yapılmadığı için yazıdan anlamak mümkün olmamakla beraber, bir düzene girdiği görülen kelimelerin dönem karakteristiği ve günümüz ölçünlü dili dikkate alınarak metinde geçen /g/'li örnekler şunlardır:

“Hazā'in sarf edüp sular *getirdüp* sūk u bāzāra
Dekākīn ü bedestān ile tezyīn etdi ser-tā-pā” (kıt.47/11)

“*Gel* ey piyāle hat-ı la'l-i yārdan ne haber
Sevād-ı kişver-i būs u kenārdan ne haber” (nazm.9/1)

“Heman dem ki düş oldu sana *gözüm*
Ne desem *gerekdi* unuttum sözüm” (mes.1/7)

³³ Timurtaş, a.g.e. s.49.

2.1.2.3.3. -k->-h- Değişmesi

Metinde, yalnızca “dahı” örneğinde görülür:

“Ola iklim-i âdemden *dahı* sad merhale dūr
Havl-i âvāze-i ikbālin ile ceyš-i fiten” (k.2/78)

“Çeşmenin bānīsının *dahı* kıla ömrün füzūn
Kim hulūs-ı kalb ile bu hayrı inşā eyledi”
“Şol mertebe kim gamzelerim sihr bilirler
Yek nazrada her āfeti teshīr kılurlar
Mir’âtda benden *dahı* aks-i dil alırlar
Erbāb-ı füsūn ü sihire āciz olurlar
Çeşm-i siyeh-i cādū-yı Hārūt-fenimden” (mus. 10/2/3)

2.1.2.4. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesi, kelime içinde, kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste *r*, *n*, *l*, *f* gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile *y*, *g*, *ğ*, *k*, *h* gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayıdır. Metinde ayrıca, vezine uydurmak amacıyla mısranın son kelimesinde ünsüzün bilinçli olarak yazılmadığı ve aynı zamanda konuşma diline yaklaştırıldığı görülmektedir:

“Sen böyle soğuk yerde niçün yatar uyursun
Billahi döğەر dur hele dāyen seni görsün
Dahı *küçücüksün* yalnız yatma üşürsün
Serd oldu havā çıkma koyundan kuzucağım” (mus.26/2/1)

“Ey andelīb nāle-i āteş-feşānı ko
Tā böyle hiffet eyleme āh u figānı ko
Terk eyle bī-edebliğe eşk-i revānı ko
Şeb-nem misāl sen dahı bār-ı girānı ko
Terdir mizāc-ı nāzük-i gül sıklet olmasın” (mus.9/5/5)

2.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesi, iç seste iki ünsüz arasında yer alan kimi ünsüzlerin boğumlanmalarındaki tekrarlanmadır³⁴.

Dilimizde son sesleri tekleşmiş olan “*his, zan, red, hak*” gibi Arapça kelimelerde ekleme veya birleşme sırasında ortaya çıkan ikizleşme, bunların asıllarında zaten var olan seslerin yeniden ortaya çıkmasından ibarettir³⁵. Eserde yalnızca bu alıntı kelimelerde ikizleşme görülür:

“O rütbe kasrının işrâkı var kim *zanneder* âdem
Ki her bir cāmı bir âyîne-i âlem-nümâ oldu” (kıt.45/5)

“Sünbülîstân-ı hatın fikriyle her şeb tâ seher
Göz döner bin *kerre* bir hâb-ı perîşân üstün” (k.3/20)

“*Zannetme* duhter-i rezi rind ile gizlidir
Onunla şeyh efendi de babalı kızlıdır” (g.14/1)

2.1.2.6 Ünsüz Yumuşaması

Ünsüz yumuşaması, kelime sonunda bulunan tonsuz ünsüzlerin, ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında tonlulaşması olayıdır. Türkçede tonlulaşma yönündeki ünsüz değişmelerinin kalıcı veya geçici olarak ikiye ayrıldıklarını söyleyebiliriz.

Metindeki örnekler, kelime tabanına gelen eklere bağlı olan geçici değişmeler olmakla beraber, şairin, kafiyeye uydurmak amacıyla bir kelimenin ünsüzünü bilinçli olarak yumuşattığı tespit edilmiştir:

“Yetmez mi sana bister ü bālîn *kucağım*
Serd oldu havâ çıkma koyundan *kuzucağım*
Ateşlik eder sana bu Sînemdeki dāğım
Serd oldu havâ çıkma koyundan *kuzucağım*” (mus.26/1)

³⁴ Korkmaz (2010), age. s.127.

³⁵ Korkmaz (2010), age. s.127.

“Şeh-nişinler ziyneti āgūşlar pīrāyesi
 Dağı bir yıldır yanından ayrılalı dāyesi
 Sevdiğim gönlüm süruru ömrümün sermāyesi
 Gül yanaklı gülgüli kerrākeli mor hāreli” (mus.42/3)

“Mā’il oldum bir siyeh-çerde cüvān-ı şeb-reve
 Tāk-ı ebrusun görenler *benzedir* māh-ı neve” (nazm.8/1)

“Gel hele bir kerrecik seyr et göze olmaz *ysağ*
 Oldu Sa’d-ābād şimdi sevdiğim dağ üstü bāğ
 Çār-bāğ-ı Isfahānı eylemişdir dāğ dāğ
 Oldu Sa’d-ābād şimdi sevdiğim dağ üstü bāğ” (mus.21/1)

2.2. Şekil Bilgisi

2.2.1. İsimler

2.2.1.1. İsim Çekimi

2.2.1.1.1. Çokluk Ekleri

Nesnelerin, varlıkların sayı açısından birden fazla olduğunu gösteren yapılardır.³⁶ İncelediğimiz metnde, çokluk eki, Eski Oğuz Türkçesi ve günümüzde olduğu gibi +*lAr* eki ile yapılır.

“Ārzū-yı zahm-ı nevk-i tīg-i gamzenle seniğ
 Teng olur ey şūh vādī-i harem *ahulara*” (g.130/3)

“Fiğan u *nāleler* etmekte her dem bağı *yanıklar*
 Bu bezm-i mihnete revnak verilmiş sanki *neylerle*” (g.146/2)

“Germ edüp yek-rengī-i ülfet gül ü pervaneyi
 Āşiyān-sāz oldu *bülbüller* şema'dān üstüne” (k.3/7)

³⁶ Nadir İlhan, **Türk Dilinde Çokluk**, Manas Yayıncılık, Elazığ 2009, s.13.

2.2.1.1.2. İsim Hâl Ekleri

“Hâl (casus), isimlerin fiillerle veya isimlerin isimlerle olan çeşitli münasebetlerini bildiren bir gramer kategorisidir.”³⁷ Ergin’e göre, isimlerin etrafındaki sözcüklerle olan ilgisi çeşit çeşit olduğundan birçok hâli vardır. Dillerde hâller ya isim çekimleri ya da isim dışında kalan unsurlarla ifade edilir. Türkçede hâller isimlerin daima kendisinden sonra gelen sözcüklerle ilgisini gösterir. Bu ilginin sağlanabilmesi için, isim, mutlaka bir hâl kategorisinde bulunur. İsimler, bunu kimi zaman eksiz, çoğunlukla da ekli ifade eder. Bu eklere, *hâl ekleri* denilmektedir.³⁸

Korkmaz ise, hâl kavramını, ismin cümle içinde bulunduğu dilbilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum olarak tanımlar.³⁹ 18. yüzyıl Osmanlı Türkçesi metinlerinde hâl eklerinin durumu günümüz Türkiye Türkçesine benzer bir yapı arz etmektedir.⁴⁰ Eserde hâl eklerinin görünümü şu şekildedir:

2.2.1.1.2.1. Yalın Hâl

İsimlerin başka unsurlara bağlanmamış şekilleridir. Türkçede yalın hâl eksizdir. Sözcüklerin kök ve gövdelerinden başka, çokluk ve iyelik eki almış şekilleri de yalın hâlde bulunurlar.⁴¹ Eserdeki bazı örnekler şunlardır:

2.2.1.1.2.1.1. İsimlerde

2.2.1.1.2.1.1.1. Kök ve Tabanlarda

Herhangi bir ek almaksızın yalın hâlde bulunan isim kök ve gövdelerinin cümle içinde taşıdıkları kavramları ifade eder:

“Şu sırma saçlara birden sarıldı sevdâlar
Emîn-i sîm-keşâna bu yıl göründü zarar” (k.13/16)

“Ben de ol emr-i şerîf üzre alup ele *kalem*
Böyle vasf eyledim ol nev-eser-i zî-şâni” (k.19/8)

³⁷ Ergin (1993), age. s. 226.

³⁸ Ergin (1993), age. s. 226.

³⁹ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları**, Ankara, 2010, s.74.

⁴⁰ Hayati Develi, “18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine” **Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi**, sayı 1, Gazimağusa 1998, s. 27-36, <http://www.geocities.ws/hayatideveli/Makaleler/Onsekiz.htm>, 01.08.2015, saat:15.41.

⁴¹ Ahmet Buran, **Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.37.

2.2.1.1.2.1.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

“Gidüp el-hamdülillah cism-i pākinden o *illetler*
 Zuhūr etdi sa‘ādetlerle *sıhhatler selāmetler*
 Bi-hamdillah *kederler* geçdi gayri vaktidir olsun
 Binişlerde *safālar zevkler dil-cūy sohbetler*
 Sefūf u hab yeter vakt oldu gayri ne yensin içilsin
Mürebālar mu‘anber *kahveler pākīze şerbetler*
 Adūnun bađrı şemşīr-i hasedle çāk çāk olsun
 Cihanda gösterüp şevketlü hünkārım *celāletler*
 Otursun pādīşāhım haşmet ü devletle taht üzre
 Gelüp kılsın derinde Husrev ü Cemşīd *hidmetler*
 Keder eyyāmı gam evkātı geçdi ba‘d-ezin yā Rab
 Ziyād olsun *safālar dā'im* olsun izz ü *devletler*
 İlahī sana hamd olsun yine bu günleri gördük
 Nice gündən beri derd ile tak olmuşdu *tākatlar*
 Olup derd ü gam ile halk-ı ālem bī-dil ü bī-cān
 Cihānı bī-şu‘ūr etmişdi *mihnetler kesāfetler*
 Yerine geldi cānı hamdülillah rub‘-ı meskūnun
 Efendim buldu sıhhat çok şükür cism-i hümāyūnun” (mus.1/2/13)

2.2.1.1.2.1.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

I. Teklik Şahıs:

“Geçüp gitmekde *ömrüm* derd ü mihnet gibi şeylerle
 Müşerref olmadı kasr-ı emel ferhunde-peylerle” (g.146/1)

II. Teklik Şahıs:

“Arz-ı hālīm çok efendim hāk-i pāy-ı devlete
Lutfuñ ammā bī-niyāz-ı arz-ı hāl eyler beni” (g.147/9)

III. Teklik Şahıs:

“*Sīñesi* destindeki peymāneden berrāk u sāf
 Ruhları destideki sahbā-yı terden kırmızı” (g.158/2)

I. Çokluk Şahıs:

“Sākiyā pertevi cāmiñdan alırken hurşīd
Çeşmimiz tār ede lāyık mı şeb-i derd ü mihen” (k.2/18)

II. Çokluk Şahıs:

“Leb ü miyandan idi *bahsiñiz* Nedīm ile hep
Dağı miyānede ey dil o kīl ü kāl midir” (g.34/10)

III. Çokluk Şahıs:

“Bana piştanlar turunc olsun heman-dem neyleyim
Ruhları gül çeşmi bādām olsa da māni‘ değil” (g.76/4)

2.2.1.1.2.1.2. Zamirlerde**2.2.1.1.2.1.2.1. Şahıs Zamirlerinde***I. Teklik Şahıs ‘ben/men’:*

“Ben dağı bir bezm-i nūş-ā-nūş tertīb eyleyüp
Harf atardım sākī-i meh-rū-yı fettān üstüne” (k.3/13)

“Tāvūs lar gibi çemenistāna çık yürü
Ey *men* fedā-yı hālet-i cevlānın olduğum” (g.81/2)

II. Teklik Şahıs:

“*Sen* eyledikçe kasd-ı tegāfūl o çeşm-i mest
Her bir niğāh-ı şūhuna yüz bin zeban verir” (k.4/51)

III. Teklik Şahıs:

“*O* etmiş Enverīye sāyesin memdūd düşmez mi
Seniñ de sāye-i lutfun Nedīm-i nükte-dān üzre” (k.6/47)

I. Çokluk Şahıs:

“Oldu aceb aceb kim terkīb-i hulde kābil
Biz böyle bilmez idik bu unsūr-ı çehārı” (k.38/9)

II. Çokluk Şahıs:

“Biz topuk çalmada *siz* zevk u safâda her şeb
Kaldırup ka‘b-ı muhannâ gibi cām-ı bâde” (g.129/6)

III. Çokluk Şahıs:

“Aristolar Felâtunlar ki nāmın yād ederler halk
Budur zannım ki *onlar* daḥı mahrūm-ı basīretdir” (k.14/4)

2.2.1.1.2.1.2.2. İşaret Zamirlerinde*I. Teklik Şahıs:*

“Āsafâ hak *bu* ki bakdıkça Nedīmâ kulunun
Bana her bir sözü bir gevher-i yek-dâne gelir” (k.15/35)

II. Teklik Şahıs:

Eserde, II. teklik şahıs zamirine yalın hâlde rastlanmamıştır.

III. Teklik Şahıs:

“O eder harfini ecsām-ı me‘ālīye sūver
Bu kılar lafzını ervāh-ı ma‘āniye beden” (k.2/50)

I. II. ve III. Çokluk şahıs işaret zamirlerinde yalın hâl örneklerine rastlanılmamıştır.

2.2.1.1.2.1.2.3. Soru Zamirlerinde*kim:*

“Gerçi *kim* vardır onun her demde başka ziyneti
Rūze eyyāmında da inkār olunmaz hāleti
Şimdi anlanmaz hele bir hoşça kadr ü kıymeti
Seyr-i Sa‘d-ābādı sen bir kerre ıyd olsun da gör” (mus.17/3/1)

“Bir Nihālistan kitābıdır o sahrālar meger
Kim ona havz-ı dil-āra sīmden cedvel çeker
Dāḡa çık da bāḡlardan eyle bu sırra nazar

Oldu Sa‘d-ābād şimdi sevdiğim dağ üstü bāğ” (mus.21/5)

ne:

“Bir mısra‘ işitdim yine ey şüh-ı dil-ārā

Bir hoşça da bilmem *ne* demek istedi ammā

Ma‘kūl dedi zann ederim onu Nedīmā

Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahārın” (mus.28/5)

“*Ne* var sâyende feyz-i âlem-i bālāyı seyr etsin

Nedīme ol ser-āmed kadd ile bir kerre hem-düş ol” (g.80/6)

ner:

“Ahd-i adlinde onun hançer-i bürran görünür

Çeşm-i şīr-i *ner* āhū-berenin müjgānı” (k.19/26)

kangı:

“*Kangı* iklīmi harāb eyledin ey düşmen-i dīn

Ki yine hūn ile ziFn-pūş u rikāb ālūde” (g.120/2)

2.2.1.2.1.1.2.4. Belirsizlik Zamirlerinde

kimi:

“Kimi ona varup olur handan

Kimisi çağırır amān amān” (mes.2/5)

“Sana kimisi cānım *kimi* cānānım deyü söyler

Nesin sen doğru söyle can mısın cānan mısın kāfīr” (g.41/5)

hepsi:

“Helvālara söz yok *hepsi* nāzük ü şīrīn

Hoş cümlesi ammā ki efendim leb-i dilber” (k.32/14)

herkes:

“*Herkes* erişir anda murādına onunçün
Dergāhları melce-i erbāb-ı recādır” (k.21/7)

“Girmezdi pāk nüsha ele āriyet dahı
Herkes bilir kitābının elbette kıymetin” (kıt.1/9)

kimse:

“Bunu bir *kimse* edemez münhal
Meger ol sadr-ı erşed ü a‘kal” (mes.2/7)

“*Kimse* anmaz zāhidin ālūde-dāmān olduğun
Çokluk olmaz nem hüveydā hırka-i peşmīnede” (g.118/4)

2.2.1.2.1.1.2.5. Dönüslülük Zamirinde

kendi:

“Mest *kendi* gülüp altındaki rahş oynardı
Gördüm ol āfeti dün bir düğün ālāyında” (g.133/4)

“Pek güzel mevki‘ine düşdü hele Kasr-ı Neşāt
Gerçi *kendi* küçük ammā ki büyükdür şānı” (k.19/15)

2.2.1.2.1.2. İlgi Hāli

İlgi hāli, ismin başka bir isimle ilgisinin olduğunu gösteren şekildir. İsmın kendisinden sonra gelen bir isme tābi olduğunu gösterir. Bu hāl, kimi zaman eksiz, çoğunlukla ise eklidir.⁴² İlgi eki, Eski Oğuz Türkçesinde ünsüz ile biten isimlerde +*Uñ*; ünlü ile biten isimlerde +*nUñ* şeklindedir. Ekin ünlüsü, Eski Oğuz Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmezken, 18. yüzyılda uyum büyük oranda yerleşmiştir.

---

⁴² Ergin, age. s. 216.

2.2.1.2.1.2.1. Eksiz İlgi Hâli

Bu hâl, belirsiz isim tamlaması yapar. Belirsiz ilgi hâli eki Ø'dir. Görünüşte yalın hâle benzemekle birlikte belirtilmemiş bir ilgi hâli hissettirmektedir.⁴³

2.2.1.2.1.2.1.1. İsimlerde

2.2.1.2.1.2.1.1.1. Kök ve Tabanlarda

“Düşüp *at boynuna hurşîd tâ çarh-ı çihârumdan*
Erişdi geldi dergâhında derbân oldu bir günde” (kıt.34/10)

“Vakt-i gül-geşt-i çemen seyr-i *kenâr eyyâmıdır*
Lâle faslı ıyd hengâmı bahâr eyyâmıdır
İ'tidâl u revnak-ı *leyl ü nehâr eyyâmıdır*
Lâle faslı ıyd hengâmı bahâr eyyamıdır” (mus.16/1/2)

2.2.1.2.1.2.1.2. Zamirlerde

2.2.1.2.1.2.1.2.1. Dönüslülük Zamirinde

“Başkadın hazretleri dağı bu zîbâ çeşmeyi
Kendü mâlıyla yapup bir hayr-ı vâlâ eyledi” (kıt.22/4)

“Niçün sık sık bakarsın böyle mir'ât-ı mücellâya
Meger sen dağı *kendi hüsnüne hayran mısın kâfir*” (g.41/7)

2.2.1.2.1.2.2. Ekli İlgi Hâli

Bu hâl, belirli isim tamlaması yapar. Eserde ekli ilgi hâli, isim kök ve gövdeleri ile I. teklik ve çokluk şahıs zamirleri haricindeki zamirlerin kelime tabanlarına $+(n)İñ/+(n)Uñ$; I. teklik ve çokluk şahıs zamirlerine ise $+im$ biçiminde eklenir:

⁴³ Gülsel Sev, *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Akçağ Yay., Ankara 2007, s.120.

2.2.1.2.1.2.2.1. İsimlerde

2.2.1.2.1.2.2.1.1. Kök ve Tabanlarda

+nİñ /+nUñ:

“Cām-1 mevvāc-1 hidāyet *neşveniñ mestānesi*
Feyz-yāb-1 sāgar-1 ma'nā habīb-i kibriyā” (k.1/2)

“Turfa reng-ā-reng āheng eylemiş sahrāyı pür
Kūh ses verdikçe şeydā *bülbülüñ efgānına*” (k.20/8)

+İñ/+Uñ:

“*İstanbuluñ evsāfını* mümkün mi beyan hiç
Maksūd heman sadr-1 kerem-kāra du'adır” (k.21/16)

“ Sadr-1 eyvāna ki ol sadr-1 cihanban geldi
Meclisiñ Sīñesine sanki heman can geldi” (k.33/1)

2.2.1.2.1.2.2.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

“Oldu bu şarkı hele *şarkılarıñ ber-cestesi*
Dil-güşādır çün sabā her nağme-i āhestesi
Söz Nedīmindir aceb tarz-1 hasendir bestesi
Güftesi ammā ki bilmem besteden a'lā mıdır” (mus.19/4/1)

“Ya'ni dāmād-1 güzīnin ki cihanda oldu
Hüsni tedbiri nice *derdlerin dermāni*” (k.19/36)

2.2.1.2.1.2.2.1.3. İyelik Eki almış Kelimelerde

I. Teklik Şahıs:

“Āyīne gibi sīr olamam hān-1 vuslata
Āgūşa yārimiñ bütün endāmın almadan” (g.104/4)

“Bu nāzük lāle-i zībā ki olmuş nāmı gül-ruhsār
Ola *hünkārımıñ bezminde* sad şevk ile hidmetkār” (m.m.1/5)

II. Teklik Şahıs:

“Rakkās bu hālet seniñ oynunda mıdır
Āşıklarınıñ günahı boynunda mıdır
 Doymam şeb-i vaslına şeb-i rûze gibi
 Ey sîm-beden sabāh koynunda mıdır” (rub.3/2)

I. Çokluk Şahıs:

“Ma‘lūmdur benim sühanım mahlas istemez
 Farkeyler onu *şehrimizin* nükte-danları” (g.155/5)
 Eserde, *III. Teklik Şahıs ile II. ve III. Çokluk Şahısta* örneği tespit edilmemiştir.

2.2.1.2.1.2.2.2. Zamirlerde**2.2.1.2.1.2.2.2.1. Şahıs Zamirlerinde***I. Teklik Şahıs:*

“Āh ey kâfir-i nahvet ne kaçarsın bilmem
 Çāk-i mihrāb mıdır yohsa *benim āgūşum*” (g.84/2)

“*Benim cünūnuma* bilmem ne bahāne bulur
 Bakan perī-veşimin hüsn-i bī-bahānesine” (g.123/4)

II. Teklik Şahıs:

“Rakkās bu hālet *seniñ oynunda* mıdır
 Āşıklarının günahı boynunda mıdır
 Doymam şeb-i vaslına şeb-i rûze gibi
 Ey sîm-beden sabāh koynunda mıdır” (rub.3/1)

“Budur hakk-ı kelām ey sadr-ı zī-şan kim kıyās olmaz
Seniñ eltāfına bezl ü atā-yı Hātem-i Tāyī” (k.9/4)

III. Teklik Şahıs:

“İhlās ile bendendir eyā sadr-ı keremkār
 Kullukdur *onuñ pīşesi* dağı neye kâdir” (k.21/27)

“Ya‘ni hem-nām-ı şeref-zā-yı Halīl İbrahīm
Ki cihan buldu *onuñ lutfu* ile ziynet-i tām” (k.10/24)

“Ebrū-yı yarı şimdilik *onuñ rikābıma*
Teşbīh kıl da sonra yine bāki zūlf ü hat”
“Nice teşbīh olunsun erguvāna rüy-ı gül-günun
Onuñ hüsnü sebük-rev rengi ammā dā'imā bunun” (g.64/1)

I. Çokluk Şahıs:

Metinde tek örnekte geçer:

“Güzel sevmekde zāhid müşkilin var ise benden sor
Bizim ol fende çok tahkīmiz itkānımız vardır” (g.26/5)

II. Çokluk Şahıs:

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

III. Çokluk Şahıs:

“Bu hayrı *onlarıñ kalbine* ilhām etmeyüp bārī
Cenāb-ı şehriyāra saklamak mahz-ı ināyetdir” (k.14/18)

“Hāme-i mu‘ciz-beyānım *onların her birine*
Bir cevāb ibrāz edüp vāzıh yed-i beyzā gibi” (k.17/41)

2.2.1.2.1.2.2.2. İşaret Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“O dībā āb-şārın dağı egninde heman farkı
Bunuñ mevci biraz sık onun ise kaddi tūlānī” (k.11/60)

“Kasr-ı rüh-efzā değil hüsn ü bahā me'vāsıdır
Cennet-i a'lā *bunuñ ferş-i cihān-ārāsıdır*” (k.37/1)

II. Teklik Şahıs:

Eserde örneği tespit edilmemiştir.

III. Teklik Şahıs:

I. ve II. Çokluk Şahıs:

Eserde örnekleri tespit edilememiştir.

III. Çokluk Şahıs:

“Kılup zāt-ı şeref-pīrâların âfâtdan mahfûz

Ziyâd eyle safâsın *onların sūriyle* dünyanın” (mus.1/5/12)

2.2.1.2.1.2.2.3. Soru Zamirlerinde

kim:

“Sen ne cāmın mestisin billah *kimiñ hayrânısın*

Kendin aldirdın göñül n'oldun ne hâl olmuş sana” (g.2/6)

“Sen demişsin kim *kimiñ derdiyle* giryandır Nedīm

Hep mürüvetsiz seniñ derdinle giryân oldu hep” (g.9/8)

2.2.1.2.1.2.2.4. Belirsizlik Zamirlerinde

herkesin:

“Nümāyandır yanında *herkesiñ esrâr-ı pinhānı*

Zamīr-i enveri güyâ ki mir'ât-ı mücellâdır (kıt.57/8)

kimseniñ:

“Çerāğı *kimseniñ* âhımla bī-nūr olmasın yâ Rab

Benim çün subh-ı vuslat şām-ı deycūr olmasın yâ Rab

Alan cānım bu işret-hāneden dūr olmasın yâ Rab

Çekenler sāgarım hem-vāre mahmūr olmasın yâ Rab

Beni mahrūm-ı bezm-i vasl eden mest-i müdām olsun

Dil-i mecrūhumun kanın içenler şād-kām olsun” (mus.4/5/1)

kiminin:

“Müstakil olmadı kimi *kiminiñ vakti* kalıl

Kimisi āzâdelik ısdâr-ı fermân eyledi” (k.25/21)

2.2.1.2.1.3.Yükleme Hâli

Yükleme hâli, ismin cümle içindeki geçişli fiilden doğrudan etkilenmesidir. Yani, cümlenin nesnesi yükleme hâlinde bulunur. Burada, ekin görevi diğer hâl eklerinde olduğu gibi ilgi kurmak, bağlantı sağlamak değil, nesneyi belirtmek, belirli kılmaktır.⁴⁴ Eserde tespit edilen örnekler şunlardır:

2.2.1.2.1.3.1. Eksiz Yükleme Hâli

Eksiz yükleme hâli Ø'dir. Bu şekliyle belirtisiz nesne yapar. Görünüşte yalın hâle benzese de yalın hâl değildir, belirtilmemiş bir yükleme hâli hissettirir.⁴⁵

2.2.1.2.1.3.1.1. İsimlerde

2.2.1.2.1.3.1.1.1. Kök ve Tabanlarda

“Varup ol derd-şinās-ı dil ü canı görsem
Hāk-i pāyine Nedīmā yine yüzler sürsem
Gizlice arasam *ağzıñ lebiñ* emsem sorsam
Hiç bir çāre bilir mi dil-i bīmāre 'aceb” (mus.13/5)
“Uş ol āhū *köziñ* kılmag içtin kıymac öze kıymac
Salar dūnbāle nahvet sürmesin ol pür cefā tartup” (g.10/3)

2.2.1.2.1.3.1.2. İyelik Eki Almış Kelimelerde

“Lāf derlerse eger işte kalem işte devāt
Her *sözüm* isbāt mümkün hendesī da‘vā gibi” (k.17/45)

Eserde, *I. Teklik Şahıs* dışında iyelik ekli eksiz ilgi hâli örneği tespit edilememiştir.

2.2.1.2.1.3.1.2. Zamirlerde

2.2.1.2.1.3.1.2.1. Belgisiz Zamirlerde

“*Her birin* zabt etdirüp bir bendesine onları
Māye-i tedmīr-i ehl-i rafz u tuğyān eyledi” (k.25/29)

⁴⁴ Leyla Karahan, “Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, **Uluslar arası Türk Dil Kurutayı 1996**, Bildiriler, TDK Yay., Ankara 1999, s. 605.

⁴⁵ Sev (2007), age. s.187.

2.2.1.2.1.3.2. Ekli Yükleme Hâli

2.2.1.2.1.3.2.1. İsimlerde

2.2.1.2.1.3.2.1.1. Kök ve Gövdelerinde

İsim kök ve gövdelerine ‘+ni, +I/+U’ şeklinde eklenir. ‘+ni’ biçimi yalnızca ‘göñül’ kelimesinde tespit edilmiştir:

“Ser-i kūynga barmak ihtiyarım birletür sanman (g.10/4)
Göñül*ni* iltürüp kuvvet bile zülf-i düta tartup”

“Darbe-i nize vü küpâline tâkat güçdür
Hod başı *kaydını* görsün gözüñ açsın cevşen” (k.2/44)

“Nâz u şiveyle ki âgüşuma cânâne gelir
Şiñeyi *kalbi* geçüp tâ harem-i cânâna gelir” (k.15/1)

2.2.1.2.1.3.2.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

“Hep *kullarını* etdi o kân-ı kerem çerâğ
Zannım budur ki geldi Nedîmin de nevbeti” (g.153/7)

“Sadr-ı Cem-kevkebe kim na‘lçe eyler bulsa
Mûze-i pâyine *ebrûlarını* Rüyinten”(k.2/26)

2.2.1.2.1.3.2.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

I. Teklik Şahıs:

“Bâ-husûs ol şâ‘irim ki *nazmımı* bircîs-i çarh
Nâme-i sihr ü beyâna sebt eder imzâ gibi” (k.17/36)

II. Teklik Şahıs:

“Anda icâd olan âsâr-ı cemîlin bir bir
Nâmını yâd kılup şevke getir yârânı” (k.19/7)

“Gülzâra salın mevsimidir geşt ü güzârın
Ver *hükümünü* ey serv-i revan köhne bahârın

Dök *zūlfünü* semmür giyinsin ko izārın
Ver *hükümünü* ey serv-i revan köhne bahārın” (mus.28/1)

Eserde *I. ve II. Teklik Şahıs* dışında örnekleri tespit edilmemiştir.

2.2.1.2.1.3.2.2. Zamirlerde

2.2.1.2.1.3.2.2.1. Şahıs Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“*Beni* ihyā kılup feyz-i dem-i can-bahş-ı lutfunla
Nümāyān eyledin āsār-ı enfās-ı Mesīhāyı” (k.9/34)
“Yine geldi bu dem kıldı efendimden *beni* mehcūr
Elinden çekdiğim derd ü meşakkat sığmaz imlāya” (kıt.3/6)

II. Teklik Şahıs:

“Karīrū'l-ayn ede dāim *seni* Allah sultānım
Gamından görmeye sıhhat yüzün hasm-ı fūrū-māye” (kıt.3/7)

“*Seni* kim görüp olmadı mübtelā
Belāsın ā zālīm belāsın belā” (mes.1/6)

III. Teklik Şahıs:

“Ki yapıdı *onu* İbrāhīm Pāşā-yı felek-mesned
Bu şehr-i bī-nazīrin böyle cāy-ı bī-adīlinde” (kıt.25/3)

“Himmetin tahrīk edüp hubbū'l-vatan kıldı *onu*
Lutf u ihsānından el-hak lāyıkınca hisse-yāb” (kıt.30/14)

I. Çokluk Şahıs:

“Yeter ağlatdı firakın bu dil-i bīmārı
Yeter etdirdi hayālin bana āh u zārı
Kām-kār et *bizi* bir gün de efendim bārı
Gel benim kaşı hilālīm bize bir ıyd edelim” (mus.24/3)

“Çokdan ey kilk-i Nedīmā niçün oldun hāmūş
Bizi hasretde kodun nazm-ı nev-īcādın içün” (g.92/6)

II. Çokluk Şahıs:

“Hāne tenhā elde sahbā kelle germ ü yār nerm
Āh ey sabr u tahammül ba‘d-ezin yāhū *sizi*” (g.158/4)

III. Çokluk Şahıs:

“Eger seyr etmedinse her birinin tarh-ı dil-cūsun
Bu cāy-ı dil-güşāyı gör de anla *onları* nev‘ā” (kıt.8/9)

“Devlet-i ulyāda üç hālet ki vardır *onları*
Hak fakat bir fırka-i vālāya erzān eyledi” (k.25/17)

2.2.1.2.1.3.2.2.2. İşaret Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“Eger Şehzāde Sulgur sağ olsaydı ona derdim
Bunu seyreyle de var hāmeni eşkeste-pā eyle” (kıt.5/12)

“Ne denlü germ ise bāzārın āhır hāk-ber-sersin
Bunu ey hāce gör āteşle hākister husūsunda” (g.119/6)

II. Teklik Şahıs:

“Meclis-i Cem kurulaldan olagelmiş elbet
Cāmdan sonra birer buse verilmek ādet
Bāri sen ey nigh-i hasret edüp bir cür'et
Şunu bir söylesen olmaz mı kadehkāra aceb” (mus.13/2)

III. Teklik Şahıs:

“Zer-i efrenci gerek sayda büt-i efrenci
Kim eder *onu* meger beğ ola ya beğ-zāde” (g.129/5)
“Ma‘lūmdur benim sühanım mahlas istemez
Farkeyler *onu* şehrimizin nükte-danları” (g.155/5)

I., II. ve III. Çokluk Şahıs işaret zamirlerinde örnek tespit edilememiştir.

2.2.1.2.1.3.2.2.3. Belirsizlik Zamirlerinde

kimisi:

“Kimi ona varup olur handan

Kimisi çağırır amān amān” (mes.2/5)

herkesi:

“Devlete verdi nizām-ı tāze re'y-i enveri

Herkesi irgürdi lutfu rütbe-i şāyānına” (k.20/66)

2.2.1.2.1.4.Yönelme Hāli

Yönelme hāli, kelime gruplarında ve cümlede ismi fiile yönelme veya yaklaşma görevi ile bağlayan hāldir. Eski Oğuz Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde +(y)A ekiyle karşılanır. 18. yüzyıl Türkçesinde de aynı ekle karşılanmıştır. Eserdeki örnekler de buna uygundur. Ancak, şairin, Nevāyī'ye yazdığı bir nazirede +gA hal ekini de kullandığı görülmektedir.

2.2.1.2.1.4.1. İsimlerde

2.2.1.2.1.4.1.1. Kök ve Tabanlarda

+gA :

“Barup *kūynga* yığlamak tiledim bir sadā tartup

Yügürdi min sārı ol gamze tīg-i sürme-sā tartup” (g.10/1)

“Alup tīgıngı *eliga* saçı zırhın salmış arhaya

Mining *kasdınga* kilmiş üç toluk cām-ı safa tartup” (g.10/2)

+(y)A:

“Çeşm ü *ebrūya* kafādārsın ey zülf-i siyāh

Sen de kâfirsın o kâfirlere imdādın için” (g.92/3)

“Gülüm şöyle gülüm böyle demektir *yāre* mu‘tādım
Seni ey gül sever cānım ki cānāna hitabımsın” (k.18/6)

2.2.1.2.1.4.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

“Eylemiş pīçide tār-ı kākülün *gīsūlara*
Bir sepet gül sanki berhem-bestedir *şeb-būlara*” (g.130/1)

“*Helvālara* söz yok hepsi nāzük ü şīrīn
Hoş cümlesi ammā ki efendim leb-i dilber” (k.32/14)

2.2.1.2.1.4.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

I. Teklik Şahıs:

“Bād-ı semūm-ı *āhıma* döymeysin el-hazer
Sen ey nihāl-i nāz dahı nev-resīdesin” (g.101/4)

II. Teklik Şahıs:

“Aks etdi sanma Sīñesi sākı nişān için
Rez *duhterine* bir gümüş āyīnedan verir” (k.4/50)

I. Çokluk Şahıs:

“Besdir ki geçdi *cānımıza* rüzenin gamı
Cisr-i Sürürdan geçelim bāri bir zamān” (k.23/18)

III. Çokluk Şahıs:

“Ecrām-ı çarhı *serlerine* teng ü tār edüp
Gürz-i geran nüzül-i kazādan nişan verir” (k.4/7)

Eserde diğer şahıslarda örneği görülmemiştir.

2.2.1.2.1.4.2. Zamirlerde

2.2.1.2.1.4.2.1. Şahıs Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“Ey kudsiyān aman *bana* imdād vaktidir
Bir hayret aldı nātıkamın tāb u tākatin” (kıt.1/1)

“Unutdurdu *bana* serv-i revānı dün gülistanda
Efendim bir uzun boylu yeşil atlaslı āfet var” (kıt.66/3)

II. Teklik Şahıs:

“Cihānı bend eder *sana* o perçem gayri n'eylersin
Yürü ey serv-i āzādım başında yürü devlet var” (kıt.66/2)

“Heman dem ki düşün oldu *sana* gözüm
Ne desem gerekdi unuttum sözüm” (mes.1/7)

III. Teklik Şahıs:

“Şikenler yakışmış *ona* bī-kusūr
Çü çīn-i cebīn-i büt-i pūr-gurūr” (mes.1/42)

“Bulup *ona* bir iki vech-i vecīh
Rūh-ı insāna eyledim teşbih” (mes.3/3)

I. Çokluk Şahıs:

“Bīgāne-meşrebā *bize* tā key tegāfūlün
Ey nahl-ı nāz yok mu bu hāke temāyülün
Açılmaz ise nāhun-ı āhımla kākülün
Yoğ ise bir kelāma bizimle tahammülün
Bir āşinā nigāha da mı ruhsat olmasın” (mus.9/4/2)

“Bezmimiz rüyün ile reşk-i gülistān olsun
Handelerle leb-i la‘lin şeker-efşān olsun
İ‘tizār etme Nedīmā sana kurbān olsun
Gel benim kaşı hilālīm *bize* bir ıyd edelim” (mus.24/1/2)

II. Çokluk Şahısta örnek tespit edilememiştir.

III. Çokluk Şahıs:

“Āl-i Sāsān u Büveyh ü *onlara* emsāl olan
Bir nice devlet ki mülke tarh-ı bünyān eyledi” (k.25/20)

2.2.1.2.1.4.2.2. İşaret Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“Çözölmüş tügmeler çāk-i girīban nāfa dek inmiş
Buna sabr olunur mu zāhidā sen āşık-ı zār ol” (g.79/3)

II. Teklik Şahısta örneğe rastlanılmamıştır.

III. Teklik Şahıs:

“Süvār ol ey perī gerdişler et gül-gün-ı çeşmimle
Ki ben ebrü-yı zīn-āmāde ettim ona kāşımdan” (g.106/3)

I. Çokluk Şahıs:

“Nār-ı gayretle arak-rīz-i hicāb oldukça ben
Za‘fımı fehm eyleyüp derdi o şüh-ı pür-fiten
Bunlara ben eyleyim mekri temāşā eyle sen
Sonra cādūlar gibi ızhār edüp efsün-ı fen
Dīdesin mecrā-yı eşk-i infi‘āl eylerdi yār” (mus.7/4/3)

II. ve III. Çokluk Şahıslarda örneklere rastlanılmamıştır.

2.2.1.2.1.4.2.3. Soru Zamirlerinde

kime:

“Nedir nāmı kimdir tırāzendesi
Kime açılır rüy-ı nāzendesi” (mes.1/22)

“Destide duhter-i rez destde duht-ı merdüm
Kime el verdi felek böyle beğim dünyāda” (g.129/3)

neye:

“İhlās ile bendendir eyā sadr-ı keremkār
Kullukdur onun pīşesi dahı neye kādır” (k.21/27)

nereye:

“Kimlerin çeşmine ol Sīņe bu şeb nūr oldu
Nereye gitdi o hercāyi o meh-pāre aceb

Kimlerin yārasına merhem-i kāfūr oldu
Kandedir kande o zālīm o sitemkāre aceb” (mus.13/1/1)

2.2.1.2.1.4.2.4. Dönüslülük Zamirinde

kendüye:

“Eyleyüp *kendüye* dāmād onu düstür-ı güzīn
Felek-i devlete oldu ikisi mihr ile mäh” (kıt.44/3)

“Sürür u inbisāt u şevkı etdi *kendüye* teshīr
Olup güyā müselles vefk bu üç suffa-i vālā” (kıt.50/31)

2.2.1.2.1.5. Bulunma Hāli

Bulunma hāli, fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren hāldir. Bu hāl ekli olup ismi fiile bağlar.⁴⁶ İş, hareket, şahıs ve eşyanın yerini bildirmesinin yanı sıra, zaman, şekil-tarz, durum, karşılaştırma, kesir, miktar, kısım, parça vs. işlevleri de vardır.⁴⁷ 18. yüzyıl Türkçesinde ve eserde +*dA* ekiyle karşılanıp, ünsüz uyumuna girmez. Bulunma hālinin eserdeki görünümü şu şekildedir:

2.2.1.2.1.5.1. İsimlerde

2.2.1.2.1.5.1.1. Kök ve Tabanlarda

“Şöyle gird olmuş Firengistān birikmiş bir yere
Sonra gelmiş güşe-i *ebrūda* hāl olmuş sana” (g.2/4)

“Dur zuhūr etsin hele her güşeden bir dil-rübā
Kimi gitsin bāğa doğru kimi sahrādan yana
Bak nedir *dünyāda* resm-i sohbet-i zevk u safā
Seyr-i Sa‘d-ābādı sen bir kerre ıyd olsun da gör” (mus.17/4/2)

⁴⁶ Korkmaz (2010), age. s.49.

⁴⁷ Buran (1996), age. s.177.

“Çeşm-i şühundur dil-i *āşıkda* te'sir eyleyen
 Kākülündür ālemi der-bend-i zencir eyleyen
 Mihr-i la'lindir seniñ dünyāyı teshir eyleyen
 Sevdigim mühr-i Süleymānın *cihanda* adı var” (mus.22/4)

2.2.1.2.1.5.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

“Çemen kıldı yeşil dībāsını *yollarda* gösterde
 Gelüp durdu selāma nev-bahār u ıyd bir yerde
 Hele geç kalması şāyan görünmez bu *havālarda*
 Çırāğan faslı ıyd eyyāmıdır şevketlü hünkārım” (mus.27/4)

“Başında kar saçağı sarık arkada sāde
 Nice gezer bu *soğuklarda* bilmezem ar'ar” (k.13/2)

2.2.1.2.1.5.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

I. Teklik Şahıs:

“Şāhid-i maksūd *āgūşumda* ben mahrūm-ı kām
 Hiç görünmez bu iki söz arasında iltiyām
 Var ise tağlīt için söylenmiş ola bu kelām
 Fi'l-hakika maslahat ger kalmış olsa nā-tamām
 Subha dek teklif-i vuslatda cidāl eylerdi yār” (mus.7/2)

II. Teklik Şahıs:

“Sezā gül-gonca-i şādī ile bād-ı sabā-yı feyz
 Birisi *dergehinde* kufl u birisi kilid olsun” (kıt.20/20)

I. Çokluk Şahıs:

“Āyineye yüz aklığı sīm-ābdır ey Nedīm
 Sāf oldu *Sīnemizde* dil-i bī-karār ile” (g.138/7)

II. Çokluk Şahıs:

“*Vaktinizde* çarh āmennā ki bī-īman idi
 Ehl-i dil makrūn idi endūh-ı bī-pāyānına” (k.20/18)

Metinde, *III. Teklik ve Çokluk Şahısta* örneği tespit edilmemiştir.

2.2.1.2.1.5.2. Zamirlerde

2.2.1.2.1.5.2.1. Şahıs Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“Dā'im arayan bulsa cüvānım seni *bende*

Bir gonca gül olsam da seniñ gülşenin olsam” (g.83/3)

“Metā'-ı vaslına canlar verirdim ammā kim

Aman o gamze-i hun-hār *bende* can mı kodı” (g.148/2)

II. Teklik Şahıs:

“Ey Nedīm ey bülbül-i şeydā niçün hāmüşsun

Sende evvel çok nevālar güft ü gūlar var idi” (g.149/5)

“Tutalım *sende* şefkat yoğ imiş kādir misin men'e

Gürūh-ı ehl-i dānişden zuhūr-ı lutf-ı Mevlāyı” (k.9/16)

III. Teklik Şahıs:

Bulunma hāli, bu şahısta, Eski Oğuz Türkçesinin devamı niteliğinde olup, '*anda*' şekliyle devam etmektedir:

“*Anda* seyr et kim ne fırsatlar girer cānā ele

Gör ne dil-cūlar ne meh-rūlar ne āhūlar gele

Tıfl-ı nāzım sevdiğim bir iki gün sabret hele

Seyr-i Sa'd-ābādı sen bir kerre ıyd olsun da gör” (mus.17/2)

“Hezār *anda* gördü gülü der-kafes

Eder mi dahı āşiyānın heves” (mes.1/45)

I. Çokluk Şahıs:

“Dün dil-i zār ile sohbet ederek gitmişsin

Va'de-i lutfu kasemler ile berkitmişsin

Deheninden bize bir bŭse mi va‘d etmişsin
Bizde bir bŭyle ağız mŭjdesi var sultānım” (mus.23/2)

“*Bizde* eyler imtihan eřmānı sihrin hep Nedīm
 Tahta-i meşk-i fŭsŭnuz şimdi biz cādŭlara” (g.130/7)

II. okluk şahıs:

“*Sizde* bŭyle mŭřk olur mu deyŭ hākinden birāz
 Āh gŭndersem sabāyile Hoten hākānına” (k.20/11)

III. okluk şahısta bulunma hāli rneği tespit edilmemiştir.

2.2.1.2.1.5.2.2. İşaret Zamirlerinde

I. Teklik şahıs:

“Bu kerre şimdi belā bunda hānesin bilmem
 Ki azm edŭp olam īfā-yı nezre hāhiřkār” (k.7/28)

“Akıntı sanma tevfik eyleyen zevrakları *bunda*
 Kalırlar bir zaman hŭsnŭn gŭrenler vālih ŭ řeydā” (k.42/5)

II. Teklik şahıs:

“Ālemi kıldı tefahhus ol şeh-i ālī-tebār
 Grdŭ kim adliyle hep ma‘mŭrdur dār u diyār
 şunda hāli vŭ harāb ancak adem-ābād var
 Dedi ta‘mirin murād edŭp onun da řehriyār
 Biz safā ile Neřāt-ābādı etdik ŭn makar
 Sana da ey gam adem-ābāda lāzımdır sefer” (mus.3/3)

III. Teklik şahıs:

“Sŭrmeli gzlŭ gŭzel yŭzlŭ gazālān *anda*
 Zer kemerli beli hançerli cŭvānān *anda*
 Bā-husŭs aradığım serv-i hırāmān *anda*
 Nice akmaya gnŭl su gibi Sa‘d-ābāda” (mus.36/2)

“Böyle bî-hâlet değildi gördüğüm sahrâ-yı aşk
Anda mecnun bîdler divâne cûlar var idi” (g.149/2)

I., II., ve III. Çokluk Şahıslarda örneği tespit edilmemiştir.

2.2.1.2.1.5.2.3. Soru Zamirlerinde

kimde:

“Felâtûnun zamânından berü hiç *kimde* cem‘ oldu
 Bu gûne hüş-ı vâfir fehm-i kâmil akl-ı müstevfâ” (kıt.47/5)

nerede:

“Nerede buldu Ferîdun bu celâl ü câhı
 Nerede gördü ya Kısra bu bülend eyvânı” (k.19/30)

2.2.1.2.1.5.2.4. Belirsizlik Zamirlerinde

kimsede:

“Satvetin şöyle zebûn eyledi ser-keşleri kim
 Kalmadı *kimsede* endîşe-i mekr-i düşmen” (k.2/63)

2.2.1.2.1.6. Ayrılma Hâli

Ayrılma hâli, eklendiği isimde fiilin gösterdiği işin kendinden uzaklaştığını, çıktığını gösteren hâldir. Bu, ayrılma hâlinin temel işlevidir. Bu işlevin yanı sıra zaman, tarz, karşılaştırma, durum vs. işlevleri de bulunmaktadır.⁴⁸ 18. yüzyıl Türkçesinde ve eserde +*dAn* ekiyle karşılanan bu hâl, ünsüz uyumuna bağlı değildir. Eserdeki tespitler şöyledir:

2.2.1.2.1.6.1. İsimlerde

2.2.1.2.1.6.1.1. Kök ve Tabanlarda

“Çîn-i ebrûdan heman maksûd nâzişdir bize
 Yohsa bilmez mi itâb etmek nevâzişdir bize” (nazm.3/1)

⁴⁸ Sev (2007), age. s.386.

“Sîr-i meh-tâbiz fûrûğ-ı bahtdan bî-hûde mihr
Etmesin tahmîl-i minnet mâh-ı tâbân üstüne” (k.3/8)

“Bana cevr ü sitem eksik midir *baht-ı siyâhımdan*
Ne hâcet imtinân *ol gırra-mest-i keç-külâhımdan*
Dem-i mestîde bârî sakınup *şemşîr-ı âhımdan*
Edüp câm-ı lebin âsûde *zehr-âb-ı nigâhımdan*
Beni mahrûm-ı bezm-i vasl eden mest-i müdâm olsun
Dil-i mecrûhumun kanın içenler şâd-kâm olsun” (mus.4/3)

2.2.1.2.1.6.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

“Bir Nihâlistan kitâbıdır o sahrâlar meger
Kim ona havz-ı dil-âra sîmden cedvel çeker
Dâğa çık da *bâğlardan* eyle bu sırra nazar
Oldu Sa‘d-âbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bâğ” (mus.21/5)
“İzn alup cuma namâzına deyü mâderden
Bir gün uğrılıyalım çarh-ı sitem-perverden
Dolaşup iskeleye doğru *nihan yollardan*
Gidelim serv-i revânım yürü Sa‘d-âbâda” (mus.40/4)

2.2.1.2.1.6.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

I. Teklik Şahıs:

“Hem subh eder kesb-i sefîdi *bedenimden*
Hem zulmeti şeb *perçem-i müşk-i Hotenimden*
Germiyyeti hurşîd *rûh-ı berk-zenimden*
Meh pertev alır *tâbiş-i vech-i hasenimden*
Cem‘iyyeti öğrendi *nücûm encümenimden*” (mus.10/1)

III. Teklik Şahıs:

“Yine geldi bu dem kıldı efendimden beni mehcür
Elinden çekdiğim derd ü meşakkat sığmaz imlâya” (kıt.3/6)

I. Çokluk Şahıs:

“Aman pek yaralandım ol nigāh-ı şüh-ı evbāşa
 Kapıldım doğrusu ol yāl ü bāle ol güzel kaşa
 Geçersen *semtimizden* yolun uğrarsa Beşiktāşa
 Efendim gel mürüvvet kıl seniñdir bende vü hāne” (mus.38/4)

III. Çokluk Şahıs:

“Meger lebin sühan-ı tāze meşk eder ki yine
Şeker-tırāşelerinden pür olmuş etrāfin” (g.65/4)

Eserde, II. *Teklik ve Çokluk Şahısta* örnek tespit edilememiştir.

2.2.1.2.1.6.2. Zamirlerde**2.2.1.2.1.6.2.1. Şahıs Zamirlerinde**I. *Teklik Şahıs:*

“Hayli demdir kim belin kocmağa kasd etdikçe ben
 Nāz ile *benden* yine bana girizān olmadın” (g.68/4)

“Ben sana bāde içme güzel sevme mi dedim
Benden niçün bu güne girizansın ey gönül” (g.78/4)

II. *Teklik Şahıs:*

“Cānā sabāh eriştiği hātır-nişan mıdır
Senden Nedīm-i zār dahı kāmın almadan” (g.104/5)

“Bir buse-i can-bahşına ver nakd-i hayātı

Ger kā'il olursa

Senden yanadır söz yine bāzār seniñdir

Ey āşık-ı şeydā” (g.müs.2/4)

III. *Teklik Şahıs:*

“Zemīne edüp lutf -ı tab'ı eser

Bu kaddi nihāl-i gül *andan* çeker” (mes.1/63)

“La‘l edüp hurşīdi rizān etdi *andan* dürr-i nāb
Ey perī sihr etdi şermin san‘at-ı taktirde” (g.139/3)

I. Çokluk Şahıs:

“Sana dil-dādeyim ey şūh istersen dil-āzār ol
Eğer yoğ ise de uşşāka rahmin sevdiğim var ol
Ne çāre kâil olduk hep cefā-cūy u sitemkār ol
Ne olur sen heman lutf eyle *bizden* olma bigāne” (mus.38/2)

“Hamāme-veş harem-i kūyunu tavāfda dil
Diriğ *bizden* o āhū-nigeh remīde henüz” (kıt.73/1)

Eserde, *II. ve III. Çokluk Şahısta* örnek görülmemiştir.

2.2.1.2.1.6.2.2. İşaret Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“*Bundan* a‘lā ola mı fevz ü felāh
Gālibāne oluna sulh u salāh” (mus.2/1)

“Ferāzında eger kim rif‘at-ābād olmasa derdim
Ki olmaz *bundan* a‘lā bir müferrih mevki‘-i vālā” (k.42/4)

II. Teklik Şahıs:

“Şundan bir iki çekdiri görsün bize sākī
Bī-zevrak-ı sahbā geçilir mi yem-i hasret” (g.12/2)

III. Teklik Şahıs:

“Zihī beyt-i musanna‘ habbezā cāy-ı neşāt-efzā
Ki her bakdıkça *andan* zāhir olur bir güzel ma‘nā” (k.42/1)

“İçinde ta‘miyeyle dedi tārīhin Nedīm onun
Beşir Ağā sebīli yaptı *andan* akdı hep kevser” (kıt.46/18)

I., II. ve III. Çokluk Şahısta örnek tespit edilmemiştir.

2.2.1.2.1.6.2.3. Soru Zamirlerinde

kimden:

“Dīde-i ibretin aç bağla zebān-ı gīleyi
Kabz u bast-ı dü-cihan çünkü bilirsin kimden” (k.2/71)

neden:

“Dıraşan *neden* sünbülün turrāsı
Meger şāne urmuş mehin gurresi” (mes.1/49)

“*Neden* eşkestedir tarf-ı külāhın
Neden mestānedir çeşm-i siyāhın
Niçün kanlar döker tīğ-i nigāhın
Niçün sen böyle āşüb-ı cihansın” (mus.32/2)

2.2.1.2.1.6.2.4. Dönüslülük Zamirinde

“Koyun şarāb-ı mahabbetle *kendüden* gitsin
Zaman gelir bu gönül hūş-yār olur giderek” (g.61/2)

“N'ola gitse *kendüden* hayretle cān-ı nā-sabūr
Yā seferdir yā tahammül çünkü aşkın çāresi” (g.163/6)

2.2.1.2.1.7. Vasıta Hāli

İsmin belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki harekette “aracı” olarak kullanıldığını veya “birliktelik” bildirdiğini gösteren hāldir. Bu hāl de ekli olup ismi fiile bağlar. Fiilin kimle, neyle yapıldığını göstermesinin yanı sıra zaman, tarz ve durum bildirir.⁴⁹ Eski Oğuz Türkçesinde asıl ek ‘+n’ olmakla beraber, ‘+la, +birle, +İla’ şekilleri de kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde vasıta hāli işlevini ‘ile’ edatının ekleşmiş biçimleri olan +İA yerine getirmektedir.⁵⁰ Eserde ‘birle’ ile yalnızca tarih manzumelerinde vasıta hāli sağlanmıştır. Diğer örneklerde ise vasıta hāli, ‘+İA’ şeklindedir:

⁴⁹ Sev (2007), age. s.469.

⁵⁰ Buran (1996), age. s.235.

2.2.1.2.1.7.1. İsimlerde

2.2.1.2.1.7.1.1. Kök ve Tabanlarda

“Uşşāk *usūliyle* nühüft etdi nevāsın
Gördü ki çıkış vermedi zîr ü bem-i hasret” (koş.12/4)

“Eş‘arımı gördükde Nedîm eyledi tahsîn
Āfāka bu *şarkıyla* bir āvāze düşürdüm” (g.86/6)

“*Tebessümle* nigāhından hayāl etdim seniñ zālim
Bize la‘l-i şeker-bārın güher göstermek istermiş” (kıt.81/2)

birle:

“Bu mısra‘la Nedîmā dedi tahsin *birle* tārîhin
Bu nüzhetgāhı İbrāhîm Pāşā eyledi ihyā” (kıt.8/22)

“Dedi itmāmına tahsin *birle* tārîhin Nedîm
Tarh-ı İbrāhîm Pāşā pāk u zībā medrese” (kıt.27/6)

2.2.1.2.1.7.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

“Ākîbet gönlüm esîr etdin o *gîsûlarla* sen
Hey ne cādûsun ki âteş bağladın *mûlarla* sen” (g.103/1)

“Münakkaş kasrlar *kāşānelerle* zeyn olup gūyā
Onun her gūşesi bir gülşen-i hüsn ü bahā oldu” (kıt.45/4)

2.2.1.2.1.7.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

I. Teklik Şahıs:

“*Dilimle* uğradığım kayda ben bu âlemde
Ne bülbül uğradı ne tûti-i şeker-güftâr” (k.7/20)

“Velîkin devletinde ihtiyâcım yok o mîrâsa
Dür-i nazmımla pürdür hāmemin ceyb ü girîbânı” (k.22/23)

II. Teklik Şahıs:

“Du‘ā-yı izz ü cāhın zimmetimde farz bilmişdim
Ederdim rüz u şeb *medhinle* meclislerde gūyāyī”

“Unutma bende-i nā-kāmı da vakt ü zamāniyle
Kemāl-i lutf u *ihšanınla* kadrin eyle bālāter” (k.9/32)

III. Teklik Şahıs:

“Sen demişsin kim kimin *derdiyle* giryandır Nedīm
Hep mürüvvetsiz seniñ derdinle giryān oldu hep” (g.9/8)
“Başkadın hazretleri dahı bu zībā çeşmeyi
Kendü *māhıyla* yapup bir hayr-ı vālā eyledi” (kıt.22/4)

Çokluk şahıslarda iyelik ekli örnek tespit edilememiştir.

2.2.1.2.1.7.2. Zamirlerde**2.2.1.2.1.7.2.1. Şahıs Zamirlerinde***I. Teklik Şahıs:*

“Gel behey bīgāne-meşreb gel yeter nāz eyleme
Çık *benimle* seyr-i Sa‘d-ābād-ı nev-peydāyı gör
Ben niyāz etdikçe lutf et nāza āğāz eyleme
Fursat olmuş iken aman gel a‘lāyı gör” (mus.18/1/4)

II. Teklik Şahıs:

“Müdām ey lāle-i hātır-güşā dūr olma gülşenden
Seniñle neş'e tahsīl eylerim cām-ı şarābımsın” (k.18/7)

“Seni pinhan sevüp ey nev-nihāl-i bāğ-ı istiğnā
Biraz müddet *seniñle* zevk u sohbet edelim tenhā
Eğer sen gelmez isen sana ben azm ederim ammā
Sakin kendin bu rāz ağıyardan dāim nihān olsun” (mus.34/2)

III. Teklik Şahıs:

“Dedi ki bir iki beytü'l-kasīde kim olmuş
Onunla hazret-i sadr-ı güzīne midhatkār” (k.7/35)

“Nevrūz nevrūz olalı böyle sa‘adet görmedi
Onunla hiç şimden girü bahsedemez eyyām-ı ıyd” (kıt.9/7)

I. Çokluk Şahıs:

“Bīgāne-meşrebā bize tā key tegāfülün
 Ey nahl-ı nāz yok mu bu hāke temāyülün
 Açılmaz ise nāhun-ı āhımla kākülün
 Yoğ ise bir kelāma *bizimle* tahammülün
 Bir āşinā nigāha da mı ruhsat olmasın” (mus.9/4)

III. Çokluk Şahıs:

“Yanlış bir iki cüz'-i perākende cem‘ edüp
Anlarla eyler idi izā‘at tabī‘atin” (kıt.1/8)

II. Çokluk Şahısta örneğe rastlanılmamıştır.

2.2.1.2.1.7.2.2. İşaret Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“Bu dünyāda sen ona sālīs oldun çünkü lāyıkdır
Bununla fahr ede ukbāda Sultān Ahmed-i Sānī” (k.11/30)

“*Bununla* hak bu kim āsār-ı hayrın eyledi tekml
 Ki neşr-i ilme bā‘is hayr-ı vālā-şān-ı zībādır” (kıt.57/13)

III. Teklik Şahıs:

“Nākıs olmaz *onunla* şānı yine
 Halk elinden bırakmaz onu yine” (mes.3/5)

“Hamdır dü zülfi zülfe-veş *onunla* bil hemān
Ey bād-ı subh işte nişan söylerim sana” (g.2/6)

II. Teklik Şahısta ve Çokluk şahısların tümünde örnek tespit edilememiştir.

2.2.1.2.1.7.2.3. Belirsizlik Zamirlerinde

biriyle:

“Biri *biriyle* müjgan safları gavgāya girmişdir
Nigāh-ı gamze gūyā sulh için araya girmişdir” (g.30/1)

2.2.1.2.1.8. Eşitlik Hâli

Eşitlik hâli, eklendiği isim ile fiil veya cümlede başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan farklı niteliklerde eşitlik ilgisi kurmasıdır. Bu ek zamanla bir yapım eki halini aldığından, isim çekim eki olarak kullanılışı oldukça sınırlıdır. Ek, eserde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi hem ünsüz hem de ünlü uyumuna uygun şekilde ‘+CA’ biçiminde eklenmiştir:

2.2.1.2.1.8.1. İsimlerde

2.2.1.2.1.8.1.1. Kök ve Tabanlarda

“Bir mısra‘ işitdim yine ey şüh-ı dil-ārā
Bir *hoşça* da bilmem ne demek istedi ammā
Ma‘kūl dedi zann ederim onu Nedīmā
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahārın” (mus.28/5)

“O tıfl-ı nāzı gördüm rüyuna hurşid eser etmiş
Haberdār olmamışdım sonra bildim n'eylemiş n'etmiş
Meğer zālīm kaçup *tenhāca* Sa‘d-ābāda dek gitmiş
Temāşā eylemiş ālāyını şevketlü hünkārın” (mus.29/2)

“Bir *nihānīce* tebessüm de mi sığmaz cānā
Söyle billah dehenin tā o kadar teng midir” (g.28/5)

2.2.1.2.1.8.1.2. İyelik Eki Almış Kelimelerde

I. Teklik Şahıs:

“Bezm-i şarābdan geçemem doğrusu Nedīm
İşret *tabi‘atımca* tarab *meşrebimcedir*” (g.13/5)

II. Teklik Şahıs:

“Gördüm o serv-kametın *ardınca* rüz-ı vasl
Ömr-i fūrū-güzeşte şitābān olup gelir” (g.37/3)

“Elde hāmem zabt olunmaz yohsa mümkin mi vusūl
Lāyıkınca vasf-ı zāt-ı pākinin pāyānına” (k.20/45)s

Diğer şahıslarda örnek tespit edilememiştir.

2.2.1.2.1.8.2. Zamirlerde

2.2.1.2.1.8.2.1. Şahıs Zamirlerinde

Eserde, eşitlik ekinin şahıs zamirlerinde kullanıldığı örnek bulunamamıştır.

2.2.1.2.1.8.2.2. İşaret Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“Bunca demdir ki derdnāk ü melūl
Kaldı bī-kār u bī-kes ü ma‘zūl” (k.20/2)

“Açıldı bunca muhkem kal‘alar ey şūh-ı meh-pāre
Kemer bendin seniñ feth etmeğe olmaz mı bir çāre
Güşād eyle amān ol düğme-i zerrīni bir pāre
Meserret vaktidir rūh-ı revānım gül açıl şād ol” (mus.22/4/1)

Eserde, I. teklik Şahıs dışında örnek tespiti yapılamamıştır.

2.2.1.2.1.8.2.3. Soru Zamirlerinde

Ekin bu zamirlerle birleşmesinden meydana gelen şekiller ya isimlere ait nitelik ve nicelikleri soru yolu ile belirleyen sıfatlardır ya da belirsiz sıfatlardır.⁵¹ Eserde yalnızca ‘*nice*’ örneği tespit edilmiştir:

“Sen de kendin gibi bir şūha nigejbān oldun
Gül iken böyle niçün bülbül-i nālān oldun
Sen *nice* tā bu kadar aşk ile hayrān oldun
Hele ben sana efendim katı pek hayrānım” (mus. 23/3)

“Bir çeşmi var ki bir nice yüz bin lisan bilir
Bin hem-zebānı hem-demi bin āşināsı var” (g.25/5)

2.2.1.2.1.9. Yön Gösterme Hâli

Yön gösterme hâli, ismin yön gösteren hâlidir. Bu hâl de ismi fiile bağlar. Eski Türkçede yön gösterme hali eki olarak kullanılan +ArU/+rA şekilleri ve kalıplaşmış olarak görülen bu ek, kalıplaşmış örneklerde yön gösterme işlevini kaybetmiştir.⁵² Yön gösterme işlevini kaybettiğini ise üzerine yeniden hâl eklerini alabilmesinden anlıyoruz. Eserde, kalıplaşmış isimlerde yön gösterme hâli örneklerine rastlanmıştır:

yukarı:

“Gūyā edüp tabī‘at gūy-ı zemīni tastīh
Tübbet aşığı düşmüş Çīn ü Hoten *yukarı*” (k.38/5)

sonra:

“Ebrū-yı yāri şimdilik onun rikābına
Teşbīh kıl da *sonra* yine bāki zūlf ü hat” (g.55/14)

“Cām-ı lebiyle mest edüp evvel edāların
Mestāne *sonra* gönderir āgūş-ı cāna dek” (g.59/5)

⁵¹ Sev (2007), age. s. 533.

⁵² Sev (2007), age. s. 555.

beri:

“Gördüğüm günden *beri* sad-dâne hâl-i ruhların
Dilde tesbîhimdir ol fülful gibi çok benlerin” (m.m.1/10)

“Saçı leylâ ezelden *beri* şekker-hîz idi sordum
Dedi ol va‘d ne gündür aradan çok zaman geçmiş” (g.54/3)

geri:

“Āftâb âmâde-i tahvîl iken döndü *geri*
Şehriyâr andan mukaddem azm-i cevân eyledi” (k.25/9)

“Ya‘ni kim öyle şitâ oldu ki gūyâ nevrûz
Geriye avdet edüp bezme şitâban geldi” (k.33/6)

üzre:

“O rütbe şâh-bâz-ı himmetin evc *üzre* çıksın kim
Hirâsından felekde nesr-i tâ'ir bî-karâr olsun” (k.36/2)

2.2.1.2.1.10. İyelik Ekleri

İyelik eki, ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten eklerdir.⁵³ İyelik ekleri bakımından Osmanlı Türkçesinin ilk dönemleri, Eski Oğuz Türkçesi; son dönemleri ise günümüz Türkiye Türkçesiyle neredeyse aynıdır. İyelik olgusunun temel öğeleri olaniyelik eklerinin fonolojik özellikleri de bu şekilde seyretnmektedir. 18. yüzyıl ortalarında artık İstanbul Türkçesinde damak /n/’si (*ñ*) yoktur. Bunun yanı sıra, II. şahıs iyelik eklerinin ve yine bir iyelik sezinleticisi olan ilgi ekinin (+*nIñ*) damak /n/’siyle yazımı, gelenek hâlini almıştır.⁵⁴

2.2.1.2.1.10.1. İsimlerde

Teklik Birinci Şahıs +m/+Im/+Um

Ünlü ile biten kelimelerin sonuna +*m*, ünsüz ile biten kelimelerin sonuna ise dudak uyumuna göre +*Im* veya +*Um* şeklinde eklenir:

⁵³ Korkmaz (2012), age. s. 135.

⁵⁴ Fevzi Karademir, Türkiye Türkçesinde İyelik Olgusu, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 75.

“Ki oldı bir vesīku't-tarh gūyā bu *kasidem* kim
Eder ısbāt-ı *fazlum* Enverī-i nüktedān üzre” (k.6/45)

“Nāz u şiveyle ki *āgūşuma* cānāne gelir
Sineyi kalbi geçüp tā harem-i cāne gelir” (k.15/1)

“Tınāb-ı sāyebānına işaret eyleyüp der hem
Seniñ zīrinde pinhandır *ruhum* bend-i nikābımsın” (k.18/17)

“Şol mertebe kim *gamzelerim* sihr bilirler
Yek nazrada her āfeti teshīr kılurlar
Mir'ātda benden dahı aks-i dil alırlar
Erbāb-ı füsün ü sihire āciz olurlar
Çeşm-i siyeh-i cādū-yı *Hārūt-fenimden*” (mus.10/2)

Teklik II. Şahıs +ñ/+İñ /+Uñ

Ünlü ile biten isim tabanlarına +ñ, ünsüz ile biten tabanlara ise dudak uyumuna göre +İñ /+Uñ şeklinde eklenir:

“Sadr-ı devlet kāh-ı izzetle müdām
Himmetin düşmüşlere imdād ede
Ola eyyamında ālem müsterih
Bir ahad ne āh u ne feryād ede” (mus.2/5/10)

“*Devletinde* 'askeri tanzim edüp
Alırız bir bir 'adūdan intikām” (mus.2/6/8)

“Çarha ferr ü tāb salsın ra'yet-i *meh-peykerin*
Mıhr ü mehden bāc-hāh olsun *nigīnin hançerin*
Fevz ü nusret hem-'inānın baht-ı yāri *yaverin*
Dā'im olsun tūğ-ı tevfiğ-i inayet *rehberin*
Ol revan oldukça sen de ol revan durdukça dur” (mus.6/2/2)

Teklik III. Şahıs +I/+U/+sI/+sU

Kelime tabanı ünsüz ile bitenlere dudak uyumuna göre +I/+U, ünlü ile bitenlere ise +sI/+sU şeklinde eklenir:

“*Kākülü* cennât-i hüsnün sünbül-i sad-dānesi
 Büy-ı ahlākı 'abīrāsā habīb-i kibriyā” (k.1/21)
 “Açıldı dil-berin *ruhsārı* gibi lāleler güller
 Yakışdı zülf-i hūban-veş zemīne saçlı sünbüller
 Bu mısra‘la nevā-sāz olmada āşüfte bülbüller
 Çırāğan vakti geldi lālezārın *dīdesi* rüşen” (mus.33/2)

Çokluk I. Şahıs +mIz/+mUz

“Aman pek yaralandım ol nigāh-ı şüh-ı evbāşa
 Kapıldım doğrusu ol yāl ü bāle ol güzel kaşa
 Geçersen *semtimizden* yolun uğrarsa Beşiktāşa
 Efendim gel mürüvvet kıl seniñdir bende vü hāne” (mus.38/4)

“Budur *me'mülümüz* kim ba‘d-ezin mahtūbe-i nusret
 Edüp te'hīri terk āmāde-i keşf-i lisām oldu” (kıt.7/18)

Çokluk II. Şahıs +ñIz/+ñUz

“Güş kıldım kim bu gün ey dil-rübā-yı gonca-leb
 Bir dirahıt altında sen etmekdesin zevk u tarab
 Sıklet olmazsa eğer bir iki sa‘atcik aceb
 Biz de varsak mı efendim *yanınız* tenhā mıdır” (mus.19/3)

“Leb ü miyandan idi *bahsiniz* Nedīm ile hep
 Dahı miyānede ey dil o kıl ü kāl midir” (g.34/10)

Çokluk III. Şahıs +lArı

“Bana pistanlar turunc olsun heman-dem neyleyim
Ruhları gül çeşmi bādām olsa da māni‘ değil” (g.76/4)

“Bir görmek ile hüsnüne kıldın beni şeydā

Ey dil-ber-i ra‘nā

Etdi nighin aklımı hem sabrımı yağma

Ey *gözleri şehlä*” (müs.1/1)

2.2.1.2.1.10.2. Zamirlerde

2.2.1.2.1.10.2.1. Şahıs Zamirlerinde

I. Teklik Şahıs:

“*Benimdir* suç ki vardım bezme verdim sana can nakdin

Seniñ yokdur efendim bunda hiç cürm ü günāhın gel” (g.77/3)

“Gül mevsiminde tevbe-i meyden *benim* gibi

Zannım budur ki sen de peşimansın ey göñül” (g.78/2)

II. Teklik Şahıs:

“Dögülmeğe söğülmeğe kul olmaga billah

Hep kâ'ilim ammā ki efendim *seniñ* olsam”

“Ey şüh-ı kerem-pişe dil-i zār *seniñdir*

Yok minnetin aslā

V'ey kân-ı güher anda ne kim var *seniñdir*

Pinhān u hüveydā” (müs.2/1)

III. Teklik Şahıs:

“Sadr-ı Cem-mertebe kim zāt-ı şerifiyle *onun*

Zümre-i Bermekiyan kıssası pâyāna gelir” (k.15/11)

“Var mıdır bilmem Nedīmā bir dahı *onun* gibi

Dīn ü dil hasmı riyā cellādı takvā hırsızı” (g.158/5)

I. Teklik Şahıs:

“Garaz humār-şikenlik olursa besdir bes

Bizim göñül gibi eşkeste bir sebūmuz var” (nazm.5/2)

I. Çokluk Şahıs:

“Elin koy Sîne-i billūra rahm et âşıkā zîrā
Beyaz üzre *bizim* de pençe bir fermânımız vardır” (g.26/4)

II. ve III. Çokluk Şahısta örnek tespit edilmemiştir.

2.2.1.2.1.10.2.2. Belirsizlik Zamirlerinde

kimisi:

“Kimi ona varup olur handan
Kimisi çağırır amān amān”

2.2.1.2.1.10.2.3. Dönüştülük Zamirinde

kendisi:

“Sanırsın *kendisi* bir nev-arūs-ı çehre-pîrâdır
Önünde güyyiā āyîne-i şeffâfdır deryā”

“Sana *kimisi* cānım kimi cānānım deyü söyler
Nesin sen doğru söyle can mısın cānan mısın kâfir” (g.41/5)

2.2.1.1. İsim Yapım Ekleri

Yapım ekleri, kelime kök ve gövdelerine getirilerek yeni kavramların yansıtılmasını, kavramlara karşılık yeni kelimeler yapılmasını sağlayan eklerdir.⁵⁵ İsim yapım ekleri, isimden isim ve fiilden isim yapan ekler olarak iki gruba ayrılır.

2.2.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

2.2.1.1.1.1. +Cık Eki

Küçültme ekidir. Metinde dokuz örnekte geçer:

“Haşre dek olurdu ser-gerdan Hülāgūnun seri
Düşse pāy-i rahşının bir *kerrecik* çevgānına” (k.20/25)

⁵⁵ Korkmaz (2010), age. 240.

“Sürür ile cihan rüyun gibi ferhunde vü hurrem
 Neşât u şevk u şādī ile leb-rîz oldu hep âlem
 Nedīm-i zar ile bir *lahzacık* olmaz mısın hem-dem
 Meserret vaktidir rûh-ı revanim gül açıl şād ol” (mus.22/1/2)

“*Biricik* söyle aman nâz ile öldürme beni
 Ben seniñ şīve-i güftârına kurbân olayım” (g.82/2)

“Ramazandan kim ederdi gile vakt olsa eğer
Azacık sohbeta ol mâh ile ahşâmında” (g.128/10)

2.2.1.1.2. +*IncI* Eki

Sıra adlarından sıra sayı sıfatları türeten işlek bir ektir. Metnimizde dudak uyumuna bağlı şekilde, üç yerde ve ikisi aynı kelimedede geçer:

“Çün *ikinci* gün ola böylece ahd eylemişdim
 Yine sabr eyleyim ol gün ne direng ü ārām” (k.10/14)

“Pek umar teşrifini 'ıydin *ikinci* gün Nedim
 Gündüzün olmazsa ahşâm olsa da māni değil” (g.76/1)

“Pek istedi efendimi 'ıydin *üçüncü* gün
 Lûtf eyle gel Nedimine kurbânın olduğum” (g.81/5)

2.2.1.1.3. +*II* (+*IU>II*) Eki

Türkiye Türkçesinin her isme gelebilen ve isimden isim veya isimden sıfat yapan işlek eklerinden biridir. Ek, Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde yuvarlak ünlülüdür. Metnimizde ekin 18. yüzyıldaki karışık durumuna bağlı olarak, hem yuvarlak şekilli hem de düz şekilli hallerine örnek bulunmaktadır. Fakat yuvarlak şekilli haller, düzlerden nicelik olarak hayli fazladır.

Arap harfli metinlerde ekin *vav* (و)‘lı yazımının geleneksel olarak değiştirilmesinin zamanla gerçekleştiği görülmektedir. “*Mufassal Yeni Sarf-ı Osmānī’de ek hakkında şu bilgiler vardır: ‘Fetha ve kesreden ibaret bir harekesi bulunan yahut son harekesi fetha veya kesre olan kelimelere –II lāhik olur: hünerli, yerli, Selanikli, birli. Zammeden ibaret bir harekesi bulunan veya son harfi zamme olan kelimelere –IU lāhik*

*olur: Trabzonlu, İstanbullu.’ Resmî kullanımlarda ekin daima yuvarlak ünlülü olduğu belirtilmiştir: ‘İhtar: Elkâb-ı resmîyede daima –IU kullanılır: fehâmetlü, devletlü, saadetlü, izzetlü, fütüvvetlü.’*⁵⁶

“Şehen-ı cihan *şevketlü* Sultân Ahmed-i Gâzî
Ki zâtı saltanat tacında olmuş gevher-i yektâ” (kıt.59/1)

“Bilirsin kim efendim lâlenin *nâzûkdür* eyyâmı
Tamâm olur heman bir haftada âğâz-ı encamı
Kerem kıl tizce teşrif eyle bilsin bârı bayramı
Çırâğan faslı ‘ıyd eyyâmıdır *şevketlü* hünkârım” (mus.27/3/1)

“*Sürmeli* gözlü güzel yüzlü gazâlân anda
Zer kemerli beli *hançerli* cüvânân anda
Bâ-husûs aradığım servi hırâmân anda
Nice akmaya gönül su gibi Sa'd-âbâda” (mus.36/2/1)

“Zannetme duhter-i rezi rind ile *gizlidir*
Anuğa şeyh efendi de *babalı kızludur*” (g.14/1)

“Bir pür nemek kirişmesi bir *tatlı* handesi
Bir şekkerin tekellümü bir hoş edâsı var” (g.25/2)

2.2.1.1.4. +*IK* Eki

Genellikle isimlerden ve sıfatlardan isimler türeten çok işlek bir ektir. Bu ek, Eski Oğuz Türkçesinde de metnimizde de hem düz hem de yuvarlak ünlülüdür. Ancak, 18. yüzyıl metinlerinde kimi örneklerde dudak uyumuna aykırılığı tespit edilen bu ekin, metnimizde dudak uyumu kuralına bağlılık gösterdiği tespit edilmiştir:

“Bir iki günde ne *gaddarlıkların* gördüm
Felek dedikleri nâ-pâydarı benden sor” (g.33/3)

⁵⁶ Kartallıoğlu, a.g.e. s.397.

“*Hasteliklerden* aman görmeye çeşm-i siyehin
Mümiyâ bulmaya 'âlemde şikest-i kulenin” (g.66/1)

“İhlâs ile bendendir eyâ sadr-ı keremkâr
Kullukdur onun pîşesi dahi neye kadir” (k.21/27)

“Kimse anmaz zâhidin âlûde-dâmân olduğun
Çokluk olmaz nem-hüveydâ hırka-i peşmîne” (g.118/4)

“Lebin bûsun zamân-ı hatt-ı 'anber-fâm için saklar
Aceb *nâzüklük* eyler bâdesin ahşam için saklar” (g.19/1)

2.2.1.1.5. +sIz Eki

İsimlerden sıfat yapan bir ektir. Eski Oğuz Türkçesinde sadece yuvarlak şekilleri bulunan bu ek, 17. yüzyıldan itibaren düz şekildedir. Hatta bu düz şekiller, 18. yüzyılda yuvarlak tabanlı kelimelerden sonra bile hâkim konuma geçmiştir. Fakat çeviriyazılı metinlerde yuvarlak tabanlı kelimelerden sonra düz şekil tercih edilmemiştir.⁵⁷ Ek, dönemin genel özelliğine uygun olarak, eserde hem düz tabanlı hem de yuvarlak tabanlı kelimelerden sonra düz ünlülüdür:

“Amma *kitabsız* nice mümkün deyü müdâm
Derd ile çāk ederdi girīban-ı mihnetin” (kıt.1/7)

“Ele girmez metâ'ı *gavgâsız*
Akçe etmez kumaşı *tamgâsız*” (mes.2/2)

“Çarha peyveste edüp âh ile efgānı bile
Firkatin başa getirdi gam u hicrānı bile
Bend-i zülfünde getirdin dil-i nālānı bile
Gİtdin amma ki kodun hasret ile canı bile
İstemem *sensiz* olan sohbet-i yārānı bile” (mus.8/1/4)

⁵⁷ Kartallıoğlu, a.g.e. s.419.

2.2.1.4.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

2.2.1.4.2.1. –Uk Eki

Fiil kök veya gövdelerinden isim veya sıfat yapan bir ektir. Ek, Eski Oğuz Türkçesinde yalnızca yuvarlak şekilli iken, metinde dönemin karakteristiğine uygun olarak hem düz hem de yuvarlak şekilleri yer almaktadır:

“Aman sabr u karārim eyledi yağma o kāfirde
Kırık bir ter-zeban ber-ceste nutk-ı bī-aman vardır” (g.42/4)

“Nedim hak bu ki bender-geh-i belāgatda
Kumāş-ı nazm-ı terin gezmedik dükān mı kodı” (g.148/6)

“Şu soğuk günlere bir pare ısındırdı bizi
Bir gün evvel erişüp geldi hele mäh-ı siyam” (k.10/4)

2.2.1.4.2.2. –IcI Eki

Tüm fiil kök veya gövdelerine getirilerek isim veya sıfat türeten işlek bir ektir. Eski Oğuz Türkçesinde ekin ünlüleri düzdür. 18. yüzyılda ise, ekin ilk ünlüsü dudak uyumuna bağlı olarak bir geçiş safhası yaşamış ve genel olarak uyumluluk göstermiştir. Oysa ikinci ünlüsü bu geçişte, dudak uyumu kuralına uyumsuz ve düzensizdir.⁵⁸ Eserde yalnız üç örnekte tespit edilen ek, dudak uyumuna bağlıdır:

“Ey sabā lūtf edüp esnā-yı tekellümde ana
Ey Nedim *ağladıcı* deyü hitāb eyleyesin” (g.99/5)

“Eyledi bir iki peymāneyle ser-gerdan bizi
Āh o sahbā *sattıcı* 'akl *alıcı* kāfir kızı” (g.158/1)

⁵⁸ Kartallıoğlu, a.g.e. s.179-180.

2.2.1.4.2.3. -(I)ş Eki

Fiil köklerine getirilerek isim türetir. Eski Oğuz Türkçesinde düz ünlülü olan bu ek, 18. yüzyıl metinlerinde ise eki yuvarlak ünlülü örnekleri de karşımıza çıkmaktadır; fakat metinde yuvarlak ünlü bir örneğe rastlanılmamıştır:

“Gidüp el-hamdü'lillah cism-i pākinden o 'illetler
Zuhur etdi sa'ādetlerle sıhhatler selāmetler
Bi-hamdi'llah kederler geçdi gayri vaktidir olsun
Binişlerde safālar zevkler dil-cūy sohbetler
Sefūf u hab yeter vakt oldu gayri ne yensin içilsin” (mus.1/2/2)

“Hıramın dil-pesend ü cünbişin dil-hāhdır cānā
Hayālinle Nedimin kārı āh u vāhdır cānā
Atan anan seniñ var ise inilir ü mālıdır cānā
Ki bir *bakışda* mihre bir bakışda māha benzersin” (mus.30/4/2)

“Uşşak usulüyle nühüft etdi nevāsın
Gördü ki *çıkış* vermedi zır ü bem-i hasret” (g.12/4)

2.2.2. Sıfatlar

Sıfatlar; somut ve soyut isimleri ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme ve sorma gibi çeşitli yönlerden sınıflandıran sözcüklerdir.

2.2.2.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkların renk, şekil, tat, koku, beceri vb. her türlü iç ve dış özelliklerini bildiren sıfatlardır. Metinde çok sayıda örneği vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

tatlı:

“*Tatlı* sözlerle yazup vasfını Sa'd-ābādın
Eyle şirin yine gel zā'ika-i irfānı” (k.19/6)

“Hābda görseydi ger Şirin safā-yı sā'idin
Tatlı cānından varup el yurdu cūy-ı şirde” (g.139/2)

güzel:

“Aman pek yaralandım ol nigāh-ı şüh-ı evbāşa
Kapıldım doğrusu ol yāl ü bāle ol *güzel* kaşa
Geçersen semtimizden yolun uğrarsa Beşiktāşa
Efendim gel mürüvvet kıl seniñdir bende vü hāne” (mus.38/4)

“Pek *güzel* mevki‘ine düşdü hele Kasr-ı Neşāt
Gerçi kendi küçük ammā ki büyükdür şānı” (k.19/15)

siyah:

“O fitne kim onu Hārūt uyardı Bābilde
Siyāh gözlerinin hāb-ı ārāmīdesidir” (g.27/3)

“*Siyāh* kaşları mı yohsa kahramān-ı cemāl
İki kılıç kuşanup adın ebrūvan mı kodı” (g.148/4)
“Hele bu gūne sitem çarhın eski ādetidir
Velī düşer mi sana ey enīs-i hūb-hısāl” (k.8/20)

eski:

“Hele bu gūne sitem çarhın *eski* ādetidir
Velī düşer mi sana ey enīs-i hūb-hısāl” (k.8/20)

“Yeniden *eski* muhabbetleri tecdīd edelim
Gel benim kaşı hilālīm bize bir ıyd edelim
Seni bir cām-ı musaffā ile hurşīd edelim
Gel benim kaşı hilālīm bize bir ıyd edelim” (mus.24/1)

yeni:

“Zamānında ser-ā-pā resmi nevdır çünkü dünyānın
Okunsun bu *yeni* şarkısı da bāri Nedīmānın
Hemīşe olsun efzūn ömrün ile zāt-ı zī-şānın
Tırāş oldun efendim āfiyetler izz ü devletle” (mus.39/4)

“Hudāya hamd ki ol sadra eyleyüp teşrîf
Yeni nizām ile verdin cihāna ziynet ü fer” (k.13/48)

beyaz:

“Seyret *beyaz* fesde o zülf-i mu‘anberi
Şeb-büyu gör ki berk-i semenden kabāsı var” (g.25/3)

“Vücūdu ham gümüşden *beyāz* gülden nerm
Boyu henüz yetişmiş nihālden hem-vār” (k.7/6)

2.2.2.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları işaret etme, gösterme, sayısını, ölçüsünü belirleme, sorma veya belirsizliklerini gösterme yönüyle bildiren sıfatlardır.

2.2.2.2.1. İşaret Sıfatları

Varlıkları ve sayıları gösterme yoluyla belirten sıfatlardır. Metinde, hem Eski Oğuz Türkçesinin işaret zamirleri olan “şol” ve “ol”a ek olarak “şu” ve “o” zamirinin de aynı anda kullanılmasına örnekler vardır:

I. Teklik Şahıs ‘bu’:

“Fürūğ-ı gāze mi billah söyle rüyunda
Bu reng ü táb Hudā verdiği cemāl midir” (g.34/9)

“*Bu* sözde lîk efendim kalem yalan söyler
Ben eyleyeyim onun bāri kizbini izhār” (k.7/67)

II. Teklik Şahıs ‘şu’:

“Çāk etmesin mi cāme-i sebzın görünce gül
Bak *şu* yeşil mukaddeme *şol* kırmızı fese” (g.131/3)

“*Şu* soğuk günlere bir pāre ısındırdı bizi
Bir gün evvel erişüp geldi hele mäh-ı sıyām” (k.10/4)

şol:

“Kār-ı aşka şol gönül bel bağlasın kim geçmeye
Lezzet-i encām-ı meyden telhi-i āgāz ile” (g.141/3)

“Şol mertebe kim gamzelerim sihr bilirler
Yek nazrada her āfeti teshīr kılurlar
Mir’ātda benden dahı aks-i dil alırlar
Erbāb-ı füsūn ü sihire āciz olurlar
Çeşm-i siyeh-i cādū-yı Hārūt-fenimden” (mus.10/4)

III. Teklik Şahıs ‘ol’:

“Ol benefşī hat gelir evvelde la‘l-i dil-bere
Kahve der-peydir bezmde ādetā gül-şekkere” (g.132/1)

“Mest kendi gülüp altındaki rahş oynardı
Gördüm ol āfeti dün bir düğün ālāyında” (g.133/4)

o:

“Alup o dem haberim geldi yanıma gülerek
Görünce çehre-i zerdim dedi ne hāl bu hāl” (k.8/18)

2.2.2.2.2. Sayı Sıfatları

İsimleri sayı yoluyla belirten sıfatlardır:

bir:

“Bu gūne *bir* kasīde söyledi vasf-ı şerīfnde
Nedīmā benden alup destine kilik-i dūr-efşānı” (k.11/28)

iki:

“Değil tuğrā bu bir sāhib-kırān-ı mülk-i satvetdir
Ki cāy etmiş miyan-bendin *iki* şemşīr-i bürrāna” (k.16/8)

üç:

“Devlet-i ulyāda *üç* hālet ki vardır onları
Hak fakat bir fırka-i vālāya erzān eyledi” (k.25/17)

yedi:

“İnāyetin ile āsūdedir *yedi* iklīm
Himāyetin ile manzūmdur umūr-ı ehem” (k.24/24)

sekiz:

“Gül nahl-i çār-bāğ-ı mekārım ki bir gülün
Gāfil *sekiz* behište veren rāyegan verir” (k.4/33)

kırk:

“*Kırk* çeşme gibi bu şehri hele
Eyledi çeşmeleri ābādān” (kıt.35/3)

doksan:

“Bahāra dağı *doksan* gün var ammā kim bi-hamdillah
Meserret gülşeni fasl-ı bahārān oldu bir günde” (kıt.34/4)

bin yüz kırk:

“Hāme-i mu‘ciz-rakamla eyledim bir bir hesāb
Geldi *bin yüz kırk* lafz-ı nasr ile fethün karīb” (kıt.36/5)

2.2.2.2.3. Soru Sıfatları

Varlıkları soru sorma yoluyla belirten sıfatlardır:

ne:

“Alup o dem haberim geldi yanıma gülerek
Görünce çehre-i zerdim dedi *ne* hāl bu hāl” (k.8/18)

“Değildir öyle pek üstād şā‘ir gerçi kim ammā
Yine eş‘ārı tab‘a hoş gelir bilmem *ne* hāletdir” (k.14/43)

2.2.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Varlıkları kabataslak ve belirsiz olarak bildiren sıfatlardır:

bir iki:

“Uçar soğukdan efendi semender āteşde
Bir iki gün dağı böyle eserse bu sarsar” (k.13/8)

“Fasl-ı gül dağı heman *bir iki* günden sonra
Hāk-būs-ı der-i düstūr-ı cihanbāna gelir” (k.15/8)

her:

“Bulup elbette öper pâyini *her* gün ikbâl
Odada kasrda bulmaz ise dīvāna gelir” (k.15/16)

“Efendim hak bu kim bu meclis-i vālāya *hiç* söz yok
Nişestinle husūsā sadr-ı meclis buldu zīb ü fer” (k.28/10)

“Āsafā sen sohbet-i helvāda şīrīn-kām olup
Her şebın kılısın nice şevk u meserretle güzār” (k.29/16)

kangı:

Her nefes āb u havāsı cāna canlar katmada
İntisābınla cihāna nāz u nahvet satmada
Kangı gün teşrīf eder şāhım deyü cān atmada
Gel Şeref-ābādı gör şevketlü hünkārım hele” (mus.37/2)

hiç:

“Efendim āsmāna *hiç* bahāne bulma ihsān et
Seniñ lutfun olursa āsman dahı olur yāver” (k.28/15)

2.2.3. Zarflar

Zarflar; fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliği taşıyan kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, miktar, niteleme, yer-yön vb. çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin olmalarını sağlayan sözcüklerdir.⁵⁹

2.2.3.1. Durum Zarfları

Bir oluş ve kılışın niteliğini, nasıl yapıldığını ne durumda olduğunu bildiren zarflardır:

böyle:

“Oldu aceb aceb kim terkīb-i hulde kābil
Biz *böyle* bilmez idik bu unsūr-ı çehārı” (k.38/9)

⁵⁹ Korkmaz (2010), age. s.250.

“Sen *böyle* soğuk yerde niçün yatar uyursun
 Billahi döğer dur hele dāyen seni görsün
 Dahı küçücüksün yalnız yatma üşürsün
 Serd oldu havā çıkma koyundan kuzucağım” (mus.26/2)

“Mū-miyānım pek *güzel* yakışdı buldārī sana
 Hem muvāfık düşdü bu destār-ı hünkārī sana
 Goncasın söyle sabāya eylesin bārī sana
 Reng-i gülden cāme būy-ı yāsemenden pīrehe
 Bāğa gel ey gül-beden açıl gül ey gonca-dehen” (mus.[muh.] 11/5)

öyle:

“Bahār *öyle* etmiş fezāsında cūş
 Sanırsın ki gerdūna ermiş hurūş” (mes.1/32)

“Değildir *öyle* pek üstād şā‘ir gerçi kim ammā
 Yine eş‘ārı tab‘a hoş gelir bilmem ne hāletdir” (k.14/43)

yalnız:

“Sadr-ı bülend-rütbe ki ben *yalnız* değil
 Hāk olmadır derinde sipihrin de niyyeti” (g.153/9)

“Değildir *yalnız* ehl-i tarīk-i ilme bu in‘ām
 Bakılsa cümle ehl-i dīn-i İslāma ziyāfetdir” (k.14/23)

2.2.3.2. Miktar Zarfları

Miktar zarfları, bir fiilin, bir zarfın veya sıfatın oluş ölçüsünü belirleyen zarflardır.
 Eserdeki örnekler şu şekildedir:

çok:

“Katı *çok* dinledim ben ol gürūhun sözlerin āhır
 Şunu fehm eyledim kim cümlesi medhūş-ı hayretidir” (k.14/5)

“Yeter ey hāme yeter gayrı du‘ā demleridir
Ki *çok* oldukça güher kıymeti noxsāna gelir” (k.15/43)

pek:

“*Pek* güzel mevki‘ine düşdü hele Kasr-ı Neřāt
Gerçi kendi küçük ammā ki büyükdür řānı” (k.19/15)

“Dāverā bendene himāyet kıl
Pek yaman oldu hāli re'fet kıl” (mes.2/11)

biraz:

Gör *biraz* gelsin de gör bahr u berin sultānını
Bak celāl ü cāhına seyreyle izz ü řānını
Kıl temāřā ebr-i cūd u himmetin bārānını
Sadr-ı a‘zam zer nisār etsin hele na‘māyı gör” (mus.18/3)

“Yeter kaldın yeter ey tıfl-ı nāzım hānede tenhā
Yeter karışmasınlar sana gayri dāye vü lālā
Biraz gel bāğa bülbül dinle seyret açıl cānā
Ki sen dahı henüz açılmamış bir gonca-i tersin” (mus.30/3)

2.2.3.3. Yer-Yön Zarfları

Yer-yön zarfları, fiildeki oluş ve kılışın yer veya yönünü belirleyen kelimelerdir.

Metinde tespit edilen örnekler şöyledir:

geri:

“Āftāb āmāde-i tahvīl iken döndü geri
Şehriyār andan mukaddem azm-i cevln eyledi” (k.25/10)

aşağı, yukarı:

“Güyā edüp tabī‘at güy-ı zemīni tastīh
Tübbet aşağı düşmüş Çīn ü Hoten yukarı” (kıt.38/5)

berü:

“Felâtûnunun zamânından berü hiç kimde cem‘ oldu

Bu gûne hüş-ı vâfir fehmi-kâmil akl-ı müstevfâ” (kıt.47/5)

2.2.3.4. Zaman Zarfları

Zaman zarfları, fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren kelimelerdir. Eserdeki geçen zaman zarflarına örneklerden bazıları aşağıdadır:

heman:

“Söylenmez ol perî ile seyr-i Hisârımız

Zann etme ey dil onu *heman* söylerim sana” (g.3/5)

“Bilirsin kim efendim lâlenin nâzûkdür eyyâmı

Tamâm olur *heman* bir haftada âğâz u encâmı

Kerem kıl tizce teşrîf eyle bilsin bâri bayramı

Çırâğan faslı ıyd eyyâmıdır şevketlü hünkârım” (mus.27/3)

şimdi:

“Bir cüvan kâşî sarık sarmış efendim başına

Sürme çekmiş itr-ı şâhîler sürünmüş kaşına

Şimdi girmiş dahı tahmînimde on beş yaşına

Gül yanaklı gülgülü kerrâkeli mor hâreli” (mus.42/2)

“Bahâr eyyâmıdır zevk-i gülîstan vaktidir *şimdi*

Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir *şimdi*

Çemen faslı nevâ-yı andelîban vaktidir *şimdi*

Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir *şimdi*” (mus.43/1)

“Âh efendim seni gördükde Nedîm-i zârın

Şimdi bildim ki ne vardır dil-i nâ-kâmında” (g.128/13)

dün:

“Mest kendi gülüp altındaki rahş oynardı
Gördüm ol âfeti *dün* bir düğün âlâyında” (g.133/4)

“Şevk âteşine sen de tutuşdun mu ey gönül
Seyr etmedin mi *dün* tutuşan pehlevanları” (g.155/2)

bugün:

“Hak bu kim Bermekiyan zümresinin destinde
Zür-ı bâzûsı ile aldı *bugün* meydânı” (k.19/38)

“Yine *bugün* acabâ kaç cihan harâb olmuş
Ki gûşe-i nigehein mahşer-i itâb olmuş” (g.51/1)

“*Bugün* cānā mevā‘îdin hesâb ettikde uşşâka
Yine vâfir nizâ‘ oldu bizim defter husûsunda” (g.119/2)

2.2.4. Zamirler

2.2.4.1. Şahıs Zamirleri

Zamirler, kişilerin ve canlı veya cansız isim grubundaki varlıkların yerini tutan, onları işaret veya soru yollarıyla temsil eden kelimelerdir.⁶⁰

---

⁶⁰ Korkmaz (2010), age. s. 250.

2.2.4.1. Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri, varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi isimlerinin yerine geçen zamirlerdir. Eserde, şahıs zamirlerinin hâllere göre çekimi şöyledir:

Teklik Şahıs/Hâl Kategorisi	ben/men	sen	o
Yalın Hâl	ben/men	sen	o
İlgi Hâli	benim	seniñ	onuñ
Yükleme Hâli	beni	seni	onu
Yönelme Hâli	bana	sana	ona
Bulunma Hâli	bende	sende	anda
Ayrılma Hâli	benden	senden	andan
Vasıta Hâli	benimle	seniñle	onunla
Eşitlik Hâli	-	-	-
Yön Gösterme Hâli	-	-	-
Teklik Şahıs/Hâl Kategorisi	biz	siz	onlar/anlar
Yalın Hâl	biz	siz	onlar
İlgi Hâli	bizim	-	onlarıñ
Yükleme Hâli	bizi	sizi	onları
Yönelme Hâli	bize	-	onlara
Bulunma Hâli	bizde	sizde	onlarda
Ayrılma Hâli	bizden	-	-
Vasıta Hâli	bizimle	-	anlarla
Eşitlik Hâli	-	-	-
Yön Gösterme Hâli	-	-	-

2.2.4.2. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamiri, şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamiridir. Metinde '*kendi/kendü*' çokça kullanılırken 'öz' zamiri yalnızca bir kez geçer:

“Mest kendi gülüp altındaki rahş oynardı
Gördüm ol âfeti dün bir düğün âlâyında” (g.133/4)

“Uçurma kendini ey kebk-i bü'l-aceb-reftâr
O serv-i nâza düşer ihtizâz-ı ra‘nâyî” (g.166/3)

“Başkadın hazretleri dahı bu zîbâ çeşmeyi
Kendü mâlıyla yapup bir hayr-ı vâlâ eyledi” (kıt.22/4)

“Zemîn ü âsmânı mihr ü mâhı bilmeden geçdik
Kişi öz nefsinı bir hoşça bilmek câna minnetdir” (k.14/3)

2.2.4.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, varlıkları işaret ederek, göstererek karşılayan zamirlerdir. İşaret zamirlerinin eserdeki bazı örnekleri şöyledir:

“Eger Şehzâde Sulgur sağ olsaydı ona derdim
Bunu seyreyle de var hâmeni eşkeste-pâ eyle” (kıt.5/12)

“Âlemi kıldı tefahhus ol şeh-i âlî-tebâr
Gördü kim adliyle hep ma‘mürdur dâr u diyâr
Şunda hâli vü harâb ancak adem-âbâd var
Dedi ta‘mirin murâd edüp onun da şehriyâr
Biz safâ ile Neşât-âbâdı etdik çün makar
Sana da ey gam adem-âbâda lâzımdır sefer” (mus.3/3)

“Eylemiş tertîb-i dîvan gerçi kim Sultan Selîm
Anda ammâ kim bu güne ma‘nî-i nâzük adîm
Baykara görse sayardı kendi efkârın akîm
Bak bu beyt-i pâke de var bâri şî'r öğren Nedîm
Biz safâ ile Neşât-âbâdı etdik çün makar
Sana da ey gam adem-âbâda lâzımdır sefer” (mus.3/7)

2.2.4.4. Belirsizlik Zamirleri

Kişileri ve nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir. Belirsizlik zamirleri sayıca oldukça azdır.

Belirsizlik zamirleri, kişileri ve nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir. Eserde, belirsizlik zamirlerinin örneklerinden bazıları şöyledir:

kimi:

“*Kimi* ona varup olur handan

Kimisi çağırır amān amān” (mes.2/5)

“Dur zuhūr etsin hele her gūşeden bir dil-rübā

Kimi gitsin bāğa doğru *kimi* sahrādan yana

Bak nedir dünyāda resm-i sohbet-i zevk u safā

Seyr-i Sa‘d-ābādı sen bir kerre ıyd olsun da gör” (mus.17/4)

herkes:

“*Herkes* erişir anda murādına onunçün

Dergāhları melce-i erbāb-ı recādır” (k.21/7)

“Girmezdi pāk nüsha ele āriyet dahı

Herkes bilir kitābının elbette kıymetin” (kıt.1/9)

kimse:

“*Kimse* anmaz zāhidin ālūde-dāmān olduğun

Çokluk olmaz nem hüveydā hırka-i peşmīnede” (g.118/4)

“Görmüş mü kimse Cedvel-i Sīmin nazīrini

Dil-berler atsa seyrine onun aceb mi cān” (k.23/16)

2.2.4.5. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, varlıkları soru yoluyla temsil eden zamirlerdir: ‘*kim, kime, kimin, ne, neden, nereye, nereden, kaç, kaçınıcı, kaçınıcı, hangi, hangine vb.*’ Metinden bazı örnekler şunlardır:

“Yā *nesi* var hazretinden gayri onun yā *nesi*
Eyle şâyân-ı şefâ‘at yā habîb-i kibriyâ” (k.1/19)

“Eyâ gülzâr-ı hüsn ü behcetin nahl-ı ser-efrâzı
Kim üstâd etdi fenn-i işvede ol çeşm-i tannâzı
Kim öğretti sana cânâ bu denlü şîve vü nâzı
Ki dâ'im böyle nâz ile güler nâz ile söylersin” (mus.30/2)

“*Nerede* buldu Ferîdun bu celâl ü câhı
Nerede gördü ya Kisrâ bu bülend eyvâmı” (k.19/30)

2.2.5. Edatlar

Edatlar, yalnız başına bir anlam taşımayan, cümle içinde anlam kazanan ve ekler gibi görev üstlenen kelimelerdir. Edatlar cümlede anlam kazandıkları için, zamanla ekleşme özelliği göstermişlerdir.⁶¹

2.2.5.1. Çekim Edatları

Çekim edatları, isimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, yön, benzerlik, başkalık vb. bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelerdir.⁶²

birle/bile:

Kökenleri bir olan bu edatların ‘*bir+i+le*’ zarf-fiilinden mi yoksa ‘*bir+ile*’ birleşiminden mi kalıplaştığı henüz açıklığa kavuşturulamamıştır.⁶³ Eserde geçen örnekler şöyledir:

“Nâzenînim görse işven bezm-i meyde cüş edüp
Hâletinden raksa başlar sâgar-ı sahbâ *bile*” (kıt.84/2)

⁶¹ Ahat Üstüner, Türkçede Pekiştirme, Elazığ 2003, s. 140.

⁶² Necmettin Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Edatlar**, Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s.1.

⁶³ Kamil Tiken, **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller**, TDK, Ankara 2004, s.7.

“Çarha peyveste edüp āh ile efgānı *bile*
 Firkatin başa getirdi gam u hicrānı *bile*
 Bend-i zülfünde götürdün dil-i nālānı *bile*
 Gitdin ammā ki kodun hasret ile cānı *bile*” (mus. tah.8/1)

“Bu mısra‘la Nedīmā dedi tahsin *birle* tārīhin
 Bu nüzhetgāhı İbrāhīm Pāşā eyledi ihyā” (kıt.8/22)

“Nedīm-i bende onun dedi tahsin *birle* tārīhin
 Gel āb iç çeşme-i pākinde İbrāhīm Pāşānın” (kıt.24/8)

böyle (<bu+y+ile<bu+ile):

“Sāhibin Hak eyleyüp sadr-ı sa‘ādetde mekīn
 Eylesin *böyle* nice āsar-ı hayr-ı müstetāb” (kıt.30/23)

“*Böyle* sıklet mi eyler idi eger
 Benden olmasa dāverā muztar” (mes.2/15)

degin (*degi+n<tegi+n<teg-i*):

“Tā haşre *degin* Hazret-i İsā gibi ben de
 Olsam n'ola zinde
 Hecr-i gamın öldürmüş iken eyledi ihyā
 Vaslın beni cānā” (g.müs.1/2)

“Gerdun ki ona rehn kodı izz ü celāli
 Ol rehne dem-i haşre *degin* olmaya fek” (kıt.6/29)

dek (<teg<te-g?):

“O tıfl-ı nāzı gördüm rüyuna hurşid eser etmiş
 Haberdār olmamışdım sonra bildim n'eylemiş n'etmiş
 Meğer zālīm kaçup tenhāca Sa‘d-ābāda *dek* gitmiş
 Temāşā eylemiş ālāyını şevketlü hünkārın” (mus.29/2)

“Dahı geçen aya *dek* bir hilāl idi bārīk
Bu gün sabāh ile gördüm ki āftāb olmuş” (g.51/4)

denlü (*teḡlü*<*ten-lü*<*teḡ lü*<*teḡ-lig*):

“O denlü lutf u cūdundan cihan sīr oldu kim şimdi
Sehānın sīni doldu güldü dendān-ı dehān-ı āz” (kıt.33/4)

gibi (<*kibi*<*kip+i*):

“Rakīb-i nā-müselmānın da yā Rab olmasın hasmı
O kāfir-beççe-i İslām-düşmen *gibi* ĩmansız” (g.50/2)

“Tutar göbek borusu goncayı açıldıkça
Şikāf-ı pīreheninden o gül gibi nāfın” (g.65/2)

göre (<*köre*<*kör-e*):

“Tarab ne güne olur tāli‘ ü sitāre *göre*
Sunarsa cām-ı lebin çekdiğim humāra *göre*” (g.121/1)

“Sāki-i bahtı tehī-sāgar-ı ümmīd etmiş
Bu siyeh kāse değıl meşreb-i rindāna *göre*” (g.122/2)

kadar:

“Şarāb-ı saf *kadar* keyf verdi ey mutrıb
Hurūş-ı nağme-i ter kāse-i rebāb içre” (g.135/3)

“Etdiğı lutf u mürüvvetleri devrinde o Cem
Serçe parmağı *kadar* eylememişdir Hātem” (m.m. 1/12)

karşı:

“Şem‘e *karşı* kilki nazm-ı tāzeye bünyād urup
Nağmesin reşk-i nevā-yı andelībān eyledi” (k.25/38)

2.2.5.2. Bağlama Edatları

Bağlama edatları, dil gruplarını, kelime gruplarını, kelimeleri ve cümleleri şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan edatlardır.⁶⁴

belki (bel+ki):

“Ben şâ‘irim o kâmet-i mevzûnu doğrusu
Sevmem desem de *belki* yalan söylerim sana” (koş.3/3)

benzer ki:

“Mihrin nihân eyledi devran şafak değil
Benzer ki âteş-i sitemin iltihâbı var” (g.24/2)

böylece (böyle+ce):

“O şühun sunduğu peymâneyi redd etemeziz elbet
Onunla *böylece* ahd etmişiz peymânımız vardır” (g.26/2)

“Çün ikinci gün ola *böylece* ahd eylemişdim
Ki ne sabr eyleyim ol gün ne direng ü ârâm”(k.10/14)

çün/çünkü:

“Geldi iclâl ile ey sâhib-kırân-ı bahr u ber
Bu hümâyun kasr-ı âlî-şânı *çün* kıldın makar
Eyledi endüh u gam iklîm-i İrâna sefer
Kıldı Sa'd-âbâdı teşrîf-i hümâyûnun sa'îd” (mus.15/2)

“Seniñ *çün* besledi ezhârı bir yıldan beri gülşen
Haber sormakdadır her lahza teşrîf-i hümâyûndan
Tebâh olur iki günde eger lutfunla gelmezsen
Çırâğan faslı ıyd eyyâmıdır şevketlü hünkârım” (mus.27/2)

“*Çünkü* bülbülsün gönül bir gülsitan lâzım sana
Çünkü dil koymuşlar adın dil-sitan lâzım sana” (koş.6/1)

⁶⁴ Ergin (1993), age. s.332.

dahı:

“İbtidā ıyd gün icrā-yı merāsımla geçüp
Gecesi *dahı* olup maslahat-ı hāb tamām” (k.10/13)

“Hezār anda gördü gülü der-kafes
Eder mi *dahı* āşiyānın heves” (mes.1/45)

doğrusu (doğru+su):

“Aman pek yaralandım ol nigāh-ı şüh-ı evbāşa
Kapıldım *doğrusu* ol yāl ü bāle ol güzel kaşa
Geçersen semtimizden yolun uğrarsa Beşiktāşa
Efendim gel mürüvvet kıl seniñdir bende vü hāne” (mus.38/4)

deyü (<ti-y-ü):

“Her ne müşkil işi bitsin *deyü* fermān etse
Feleğın yok demeğe var mı meger kim cānı” (k.19/27)

“Tıfl-ı nāzım cümle gördüm *deyü* aldatma beni
Görmedin bir hoşça sen dahı ol dil-cū gülşeni
Serv-i nāzım gel Nedīm-i zār gezdirsin seni
Seyr-i Sa‘d-ābādı sen bir kerre ıyd olsun da gör” (mus.17/5)

ile:

“Şāyed eser ede nefes-i āteşini hayf
Olmaz enīn-ı āşika zīrā metā vü key
Hem-mahlasım ki nazm *ile* etmişdi sell-i seyf
Bu mısra‘ı benim çün okurmuş şitā vü sayf
Söylen Nedīm-i zār ile germ-ülfet olmasın” (mus.taş.9/8)

“Şevk *ile* meyletmede diller gülistan seyrine
İzz ü nāz-ı gül niyāz-ı andelīban seyrine
Şāh-ı ālem dahı gelmez mi Çırāğan seyrine
Lāle faslı 'ıyd hengāmı bahār eyyamıdır” (mus.16/2)

yohsa (*yok+ise*):

“Gelişin āşık-ı küstâhını āzâre midir
Yohsa pürsiden-i hâl-i dil-i bîmâre midir” (g.16/1)

“Sâkiyâ hûşum alan zemzeme-i çeng midir
Yohsa destindeki peymâne-i gül-reng midir” (g.28/1)

2.2.5.3. Kuvvetlendirme Edatları

Türkçede bağlama, karşılaştırma, cevap vb. çeşitli edatlar cümle içinde birincil görevlerine ek olarak kuvvetlendirme veya pekiştirme görevi de üstlenirler.⁶⁵

nice (*ne+çe*):

“Lezzetinden *nice* āb olmadın ol la‘l-i terin
Meded ey sāgar-ı yâkût dilin seng midir” (g.28/6)

“O ser kalır mı hevâsız ki mutrıb-ı aşkın
Elinde bir *nice* yıl kâse-i rebâb olmuş” (g.51/5)

hiç:

“Kalır nâ-puhte zâhid düşse bin yıl âteş-i aşka
Zuhûr eyler mi *hiç* hâsiyyet-i âteş semenderden” (g.95/6)

2.2.5.4. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatları

Karşılaştırma edatları, bağlama edatlarının bir çeşididir. Bu edatlar, karşılaştırılan grupları veya unsurları birbirine kıyas yoluyla bağlar. Bağladıkları unsurlarda genellikle önce gelirler:

hem...hem:

“Bilir bāzârını germ etmenin resmin ne kâfirdir
Gelir *hem* bezme tenhâ *hem* peşîman gösterir kendin” (g.97/2)

gerek (<*kerek*):

⁶⁵ Hacıeminoğlu (1971), age. s.218.

“Sen dil ü rîşini hûn-âb ile rengîn edegör
Zâhid-i hâma *gerek* rîş-i hizâb-âlûde” (g.120/4)

“Dedim ki n'olsa gerek hod değil mi ma'lûmun
Sipih-r-i zâlim ile mâcerâ-yı ehl-i kemâl” (k.8/19)

2.2.5.5. Ünlemler

Ünlemler, her türlü duygu ve heyecanı ifade etmek için kullanılan sözlere dir. Köken ve yapı bakımından ya doğa seslerini taklit yoluyla ya da hislerin yorumlanarak ses şeklinde ifadesi sonucunda meydana gelmiştir.⁶⁶ Eserdeki örneklerden bazıları aşağıdadır:

behey (be+hey):

“*Behey* bî-mürüvvet *behey* bî-vefâ
Benim gibi âşık bulunmaz sana” (mes.1/9)

“Gel *behey* bîgâne-meşreb gel yeter nâz eyleme
Çık benimle seyr-i Sa'd-âbâd-ı nev-peydâyı gör
Ben niyâz etdikçe lutf et nâza âğâz eyleme
Fursat olmuş iken aman gel a'lâyı gör”

ey:

“Gel *ey* nesîm-i sabâ hatt-ı yârdan ne haber
Terânesiyle kudûmunu kıldı istikbâl” (k.8/16)

“Cihâni bend eder sana o perçem gayri n'eylersin
Yürü *ey* serv-i âzâdım başında yürü devlet var” (kıt.66/2)

2.2.6. Fiiller

Fiiller, bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ya da olumsuz şekillere girebilen kelimelerdir.⁶⁷

⁶⁶ Hacıeminoğlu (1971), age. s. 293.

⁶⁷ Korkmaz (2010), age. s.91.

2.2.6.1. Fiil Çekimi

2.2.6.1.1. Bildirme Kipleri

Bir işin yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olduğunu haber verme ve yargı halinde bildirme durumudur.

2.2.6.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Görülen geçmiş zaman, fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan daha önceki bir zamanda bitmiş olduğunu gösteren zaman dilimini kapsar. Bu kip, 18. yüzyıl Türkçesinde ve eserde ekin, -dI/-dU şekliyle kurulur, ünsüz uyumuna girmez:

I. Teklik Şahıs:

“Eyledim çün vakt-i itmâmın Nedîmâdan su'âl
Böyle iki mısra‘-ı tārîh ile verdi cevâb” (kıt.30/24)

II. Teklik Şahıs:

“Nağme-i çenge bedel dinler iken nâle vü âh
Hecr-i sâki yetişirken bana derd-i cangâh
Bir taraftan dahı ey seng-dil ey baht-ı siyâh
Sen mi urdun bu gece şîşemi dîvâra aceb” (mus.13/4)

III. Teklik Şahıs:

“Âlemi bi'l-cümle terfih eyledin
Gitdi dillerden bütün efkâr-ı vehm” (k.34/4)

I. Çokluk Şahıs:

“Vâkif olduk cümlenin ahvâline bildik ki Hak
Vüs'at-i mülkü rehîn-i Âl-i Osman eyledi” (k.25/15)

II. Çokluk Şahısta örnek tespit edilmemiştir.

III. Çokluk Şahıs:

“Hele sonra du‘âsiyle şehensâh-ı cihanbânın
Yürütdüler o küh-ı Kâfi zür u sıdk-ı himmetle” (kıt.16/8)

2.2.6.1.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

Duyulan geçmiş zaman kipi, fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; fakat konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini bildiren şekil ve zaman kalıbıdır. Fiil tabanlarına, -mİş/-mUş getirilerek oluşturulur. Eserde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak eklenmiştir:

I. Teklik Şahıs:

“Tutalım arayarak bulmuşum onu ammā
Kabül kılmayup eyleyse nezrim istihkār” (k.7/29)

“Sînemde aşkını tutalım etmişim nihān
Ammā ki kande saklayayım āh-ı hasreti” (g.153/5)

II. Teklik Şahıs:

“Neden tā böyle düşmüşsün sen erbāb-ı ma‘ārifle
Biraz da etsene der-pîş-i āyîn-i müdārāyı” (k.9/15)

“Beççe-i muğ cūş-ı mey māhiyyetin olmuş seniñ
Sen mey olmuşsun tarab hāsiyyetin olmuş seniñ” (g.72/1)

III. Teklik Şahıs:

“Der-āgūş eyleyüp ol cism-i pāki nūr ile dolmuş
Misāl-i perde-i fānūs dāmān u girībānı” (k.11/45)

“Pādişāhım seni Hak āleme sultān etmiş
Eylemiş emrine münkād cihān-dārānı” (k.19/28)

“Mekteb-i Sînede bir tıfl-ı havāyīdir dil
Kim henüz anlamamış farkını aşk u hevesin” (g.70/3)

I. Çokluk Şahıs:

“Ne çekmişiz hele def‘-i humār edinceye dek

Bu gūne tarh-ı gam-ı rūzgār edinceye dek” (g.62/1)

II. Çokluk Şahısta örnek tespit edilememiştir.

III. Çokluk Şahıs:

“İki cānibden almışlar o tıfl-ı şūhu āgūşa
Ana gūyā ki deryā dāye olmuş kūh ise lālā” (kıt.38/14)

“Yapılan tārīhlerde sonra gördüm kim onu
Cümle hep yā ile yazmışlar gürūh-ı şā‘irān” (kıt.53/2)

2.2.6.1.1.3. Geniş Zaman Kipi

Gelecek zaman kipi, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman dilimindeki oluş ve kılışları içine alan kiptir. 18. yüzyıl Türkçesinde ve eserde geniş zamanın olumlu çekimi –Ar/-Ir ekiyle karşılanmakta olup, olumsuz çekimi ise –mAz ile yapılmaktadır:

I. Teklik Şahıs:

“Ne berk-i güldür o leb çiğnesem şeker sanırım
Ne goncadır o dehen koklasam şarāb kokar” (g.16/2)

“Düşüp ümīde neler çekdiğimi ben bilirim
Belā-yı keşmekeş-i intizārı benden sor” (g.33/2)

“Olsam üftāde gubār-āsā yine pest olmazam
Çünkü ey serv-i bülend üftāde-i dāmānınam” (g.90/4)
Yeterlik fiilinin olumsuzunda –mA(m) biçiminin kullanıldığı görülmektedir:

“Destīde kadehde doyamam görmeğe bārī
Ey gevher-i şeffāf seniñ mahzenin olsam” (g.83/4)

II. Teklik Şahıs:

“Ser-ā-pā şöyle pürdür nāz u imā vü işāretten
Sanırsın her ser-i mūyunda çeşm ü ebrūvan vardır” (g.42/2)

“Sen demişsin kim kimin hayrânıdır bilmem Nedîm
Nâzenînim pek bilirsin kim seniñ hayrânınam” (g.90/6)

III. Teklik Şahıs:

“Ey bād-ı sabā cān u dile müjdeler eyle
Ol serv-i revan seyr-i çemenzāra gelir mi” (kıt.68/1)

“Biz ol harāb-ı elestiz ki hem-çü tevbe-i rind
Şikestelik yaraşır destde sıfālimize” (kıt.72/1)

I. Çokluk Şahıs:

“Hep onun ile söyleşiriz rāz-ı derūnu
Meclisde bizim duhter-i rez mahremimizdir” (g.38/3)

“Bir münāsibce refîk ile girersek kayığa
Şevk ile kullanırız gayri bizimdir eyyām” (k.10/20)

II. Çokluk Şahıs örneği tespit edilmemiştir.

III. Çokluk Şahıs:

“Nigāhın ebrūvānın görmeden evvel inanmazdım
Ki derler nāzdan hançer tegāfülden keman vardır” (g.42/5)

“Hem-āgūşî-i fincān-ı arakdan kaçmaz ammā kim
Nigîn-i la‘lin ol bāzîçeyi ahşam için saklar” (g.19/5)

“Bezm-i meyde nukle el sunmaz hemān ancak Nedîm
Dil-berin unnāb-ı la‘lin çeşm-i bādāmın bilir” (g.36/7)

“İzār u çeşmine sorsan henüz bilmezler
Ki reng-i vesme siyeh-rüy gāze āl midir” (g.34/4)

2.2.6.1.1.4. Şimdiki Zaman Kipi

Şimdiki zaman, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösteren kiptir. Eserde -mAkdA/-yor ekiyle karşılanmaktadır:

I. Teklik Şahısta örnek tespit edilememiştir.

II. Teklik Şahıs:

“Ey sabā gördün mü mislin bunca demdir ālemin
Püşt-i pā urmakdasın İrānına Turānına”

III. Teklik Şahıs:

“Böyle bir hālet-fezā ser-çeşme bünyād etdi kim
Lūlesinden su gibi akmaktadır dürr-i Aden” (kıt.59/7)

“Seniñ zamān-ı şerīfnde Hakka şükr olsun
Te‘ākub *etmede* her gün peyām-ı feth ü zafer” (k.13/49)

“Nizā‘ *etmekdedir* gam kim benimdir şimdilik nevbet
Garaz ta‘zīr idi bildim murād-ı sadr-ı zī-şānı” (k.22/9)

“Yelerek çın seherden geliyor bād-ı nesīm
Gālibā zūlfü elinden edecekdir şekvā” (g.5/2)

“Göstermiyor felek bize mihr-i bu nev-bahār
Sen ey piyāle mihr-i dırahşānım ol benim” (g.88/3)

I. ve II. Çokluk Şahıslarda örnek tespit edilememiştir.

III. Çokluk Şahıs:

“Ya bu fevvāre vü bu selsebīl-i rūh-perver kim
Nisār *etmekdedirler* bezme kef kef gevher-i yektā” (kıt.43/23)

2.2.6.1.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri, fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramı içinde veren kiplerdir.

2.2.6.1.2.1. Emir Kipi

Emir kipi, tasarlanan, yapılması istenen işi emir veya dilek biçiminde ifade eden şahıs ve zaman kavramının aynı ekle verildiği tasarlama kipidir.⁶⁸ Eserdeki görünümü şöyledir:

II. Teklik Şahıs:

“Ki ya‘ni bendene lutf-ı hitāb edüp buyurdun kim
Gel ey bīgāne-meşreb bī-vefā İstanbul oğlanı” (k.22/4)

“Anda icād olan āsār-ı cemīlin bir bir
Nāmını yād kılup şevke getir yārānı” (k.19/7)

III. Teklik Şahıs:

“Yapılsın dest-i lutfunla sarāy-ı hātır-ı ahbāb
Dil-i virāne-i düşmen harāb-ender-harāb olsun” (g.113/4)

“O nahl-ı tāzeyi bād-ı elemden saklasın Allah
Ki ālem sāyesinde şād u handān oldu bir günde” (kıt.34/17)

Diğer şahıslarda örnek tespit edilememiştir.

2.2.6.1.2.2. Dilek-Şart Kipi

Dilek kipi, birleşik cümlelerde, temel cümledeki oluş ve kılışın gerçekleşmesini şarta veya dileğe bağlayan kiptir.⁶⁹ Eserde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi -sA biçiminde fiil kök ve tabanlarına gelir:

⁶⁸ Korkmaz (2010), age. s.83.

⁶⁹ Korkmaz (2010), age. s.69.

I. Teklik Şahıs:

“Hiç bir nişāne yok o miyān u dehandan
 Āgāh olursam ey dil ü can söylerim sana” (g.3/13)

“Ne berk-i güldür o leb çiğnesem şeker sanırım
 Ne goncadır o dehen koklasam şarāb kokar” (g.16/2)

“Bana mirās kalmışdır benimdir şi‘ri Bākīnin
 Aceb mi beytini tazmīn edüp hiç anmasam anı” (k.22/22)

II. Teklik Şahıs:

“Ne gülzāra *olursan* nūr-bahşā āftāb-āsā
 Olur pür lem‘a rāh-ı kehkeşan-āsā hıyābanlar” (kıt.4/9)

“Şehenşāhā sana bir kābiliyyet etmiş ihsan Hak
Dilersen var Aristolarla tarh-ı müdde‘ā eyle” (kıt.5/1)

III. Teklik Şahıs:

“Bu şeb tezyīn *ederse* kayyım-ı cāmi‘ kanādili
 Ne ālemdir görölmek zīr ü bālāda çırāğanlar” (kıt.4/14)

“Evsāfını dil her ne kadar *eylese* şāyān
 Medhinde kalem her ne kadar *söylese* gerçek” (kıt.6/24)

I. Çokluk Şahıs:

“Mihrin eyler pençesin pejmürde her müjgānımız
 Sīr-çeşm *olsak* temāşā-yı cemāl-i yārda” (kıt.77/2)

“Güş kıldım kim bu gün ey dil-rübā-yı gonca-leb
 Bir dirahıt altında sen etmekdesin zevk u tarab
 Sıklet olmazsa eğer bir iki sa‘aticik aceb
 Biz de *varsak mı* efendim yanınız tenhā mıdır” (mus.19/3)

“Nev-bahār artırmış onun şöyle hüsn ü behcetin
 Kim bulur sahnında insan rûy-ı cānan hāletin
 Cedvel-i sîmin hele *görsek* kemāl-i ziynetin
 Mevcler ham-der-ham olmuş zülfe-i tuğrā gibi” (mus.44/3)

“Fehm olunmazdı neşāt-ı ālemin eksikliği
Görmesek renc-i humārı işret-i dūşinede” (g.140/3)

II. Çokluk Şahıs:

“*Derseniz* kim çarh-ı pîre yok yere verdin kasem
 Kim o bî-îmandır onun kim bakar eymānına” (k.20/17)

III. Çokluk Şahıs:

“Hey ne feyz-i cāvidandır kim olur serv-i sehī
Sürseler bir katre ābın nāvekin peykānına” (k.20/5)

2.2.6.1.2.3. İstek Kipi

İstek kipi; fiile istek, niyet anlamları veren tasarlama kipi türüdür. Eserdeki görünümü şu şekildedir:

I. Teklik Şahıs:

“Merhabā etdiğin ellerle revā mı *göreyim*
 Eller emsin o şeker lebleri de ben *durayım*
 Bāri lutfeyle ā zālīm biricik yüz *süreyim*
 Pāyin olmazsa eğer güşe-i dāmān olsun” (mus.35/2)

“İsterim sana nāmını *diyeyim*
 Līk yok evveli ki *söyleyeyim*” (mes.3/9)

“İyd ola fasl-ı bahār ola da Sa‘d-ābādın
 Zevkini *eylemeyim* sıhhat olur bana harām” (k.10/15)

II. Teklik Şahıs:

“Ki tā bu mertebe bī-mihr ü bī-vefālİK edüp
Ziyaretim edesin tā bu vakte dek ihmāl” (k.8/21)

“Bu Rūm milketine olduĖun gibi *olasın*
Bütün memālik-i İrāna da ser ü server” (k.13/55)

III. Teklik Şahıs:

“Zer ü gevher gibi tā *būs ede* dest-i cūdun
Mihr inüp evc-i felekden harem-i kāna gelir” (k.15/14)

“İltifāt-ı yāra maĖrūr olma dil verme Nedīm
Gör ne kanlar yutdurur ol meh hele bir kez *seve*” (kıt.8/2)

I. Çokluk Şahıs:

“*Güelim oynayalım kām alalım* dünyādan
Mā-yı tesnīm *içelim* çeşme-i nev-peydādan
Görelim āb-ı hayāt akdığın ejderhādan
Gidelim serv-i revānım yürü Sa‘d-ābāda”

“Ba‘zı ahbāb kemer seyrin eder tenhāda
Bāri biz de kemeri *seyr edelim* sahrāda” (g.129/1)

“Sākī duracak zaman değildir
Fevt etmeyelim dem-i şebābı” (k1.83/1)

II. ve III. Çokluk Şahıslarda örnek tespit edilememiştir.

2.2.6.2. Fiil Yapım Ekleri

2.2.6.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

2.2.6.2.1.1. -(I)l- Eki

Fiil kök veya gövdelerine gelerek yeniden fiil türetir. Ek, Eski OĞuz Türkçesinde yuvarlak tabandan sonra düzleşmiştir; fakat ekin az da olsa uyumlu örnekleri vardır. 18.

yüzyılda ise geçiş dönemi özelliklerini yansıtmaktadır. Çeviriyazılı metinlerin hepsinde ekin uyumlu yazılması, bu dönemde uyuma bağlandığının göstergesidir.⁷⁰ Divandaki örnekler de bu durumu destekler niteliktedir:

“Emr ü fermāniyle *yapıldı* bu üç 'anbarlı kim
Yokdur anuñ misli zīr-i çarh-ı nüh-ecrāmda” (kıt.15/5)

“Kemāl-i heybetinden ol hizebr-i kūh-ı temkinin
Yol üzre *irkilüp* kaldı hezāran bīm ü dehşetle” (kıt.16/6)

“*Gezilse* sahasında her taraf rūy-ı safa zahir
Niğāh olunsa her bir gūşesinde bin ferah mevcūd” (kıt.19/12)

2.2.6.2.1.2. -(I)ş- Eki

Fiil kök veya gövdelerine gelerek yeni fiiller yapar. Eski Oğuz Türkçesinde ekin yardımcı ünlüsü düzdür. 17. yüzyıldan itibaren dudak uyumuna bağlanarak, hem düz hem de yuvarlak şekilleri kullanılmaya başlanmıştır. 18. yüzyılda ise uyum, tamamlanmıştır.⁷¹ Metinde tespit edilen örnekler, uyumun tamamlandığını gösterir niteliktedir.

“Aceb kurşun *erişmek* ana mümkün mi denildikde
Bakan kıldı ne mümkün deyü inkār etmeğe āğāz” (kıt.33/11)

“Şevk āteşine sen de *tutuşdun* mu ey gönül
Seyr etmedin mi dün *tutuşan* pehlevanları” (g.155/2)

“Açıldı dil berin ruhsān gibi lāleler güller
Yakışdı zülf-i hūbanveş zemīne saçlı sünbüller
Bu mısra'la nevā-sāz olmada aşüfte bülbüller
Çırāğan vakti geldi lālezārın dīdesi rüşen” (mus.33/2)

⁷⁰ Kartallıoğlu (2011), age. s.192.

⁷¹ Kartallıoğlu, a.g.e. s.212-218.

2.2.6.2.1.3. -DUr- Eki

Fiil kök veya gövdelerine gelerek yeni fiiller türetir. Eski Oğuz Türkçesinde daima yuvarlak ünlülüdür. 16.yüzyılda ekin düz şekilleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum, konuşma dilinde düzleşmenin yaygın olduğunu ancak yazı diline yeni yeni yansımaya başladığını gösterir. 17. yüzyılda dudak uyumuna bağlanmak üzeredir ve uyumsuz örnekler çoğunluktadır. 18. yüzyılda ise, ekin neredeyse tüm örneklerde dudak uyumunu sağladığı görülmektedir⁷²:

“*Buldurup* şimdi suyun ikbāl ü devletle tamām
Ferr ü tābi çeşme-i hurşīde taklīd eyledi” (kıt.31/19)

“*Unutdurdu* bana serv-i revanı dün gülistanda
Efendim bir uzun boylu yeşil atlaslı āfet var” (kıt.65/3)

“Henüz on ikiden on üç gün eksik yaşı amma kim
Ayın ondürdünü yād *erdirir* bir māh-tal'at var” (kıt.66/4)

“İltifāt-ı yāra mağrūr olma dil verme Nedīm
Gör ne kanlar *yutdurur* ol meh hele bir kez seve” (nazm.872)

“Anı zinetler ile *yaptırdı* sadr-ı a'zamin
Tā ki açılsın temāşāsiyle tab'-ı ekremin
Lūtf u ihsan kıl diriğ etme efendim makdemin
Gel Şeref-ābādı gör şevketlü hünkārım hele” (mus.37/3)

“Nev-bahār *artırmış* anuñ şöyle hüsn ü behcetin
Kim bulur sahnında insan rüy-ı canan hāletin
Cedvel-i sīmin hele görsek kemāl-ī zinetin
Mevcler ham-der-ham olmuş zülfe-i tuğrā gibi” (mus.44/3)

⁷² Kartallıoğlu, a.g.e. s. 272-277.

Divanda tespit edilen örnekler, ekin, henüz, tonlu – tonsuz kuralına bağlanmadığı ve tonsuz ile biten bir fiilden sonra hem /t'/li hem de /d'/li şeklinin gelebildiğini gösterir.

2.2.6.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

2.2.6.2.2.1. +A- Eki

“Enîs-i saf-dilân ol *dilersen* âsâyiş
Bakup safâsına âyîne içre sîmâbın” (g.75/6)

“Esdikçe bâd-ı subh perîşansın ey gönül
Benzer esîr-i turra-i cânansın ey gönül” (g.78/1)

2.2.6.2.2.2. +Ik- Eki

“Şöyle gird olmuş Firengistân *birikmiş* bir yere
Sonra gelmiş gûşe-i ebruda hâl olmuş sana” (g.2/4)

2.2.6.2.2.3. +IAn- Eki

“Bürûdet öyle ki *buzlanmasın* deyü lâyık
Konulsa penbeye yâkut-pâre-veş ahker” (k.13/9)

“Zevklendik gece tanbûru biraz söyletdik
Mutribim inmedi zâlim ser-i zânûsundan” (nazm.4/2)

2.2.7. Sıfat-Fiiller

Sıfat-fiiller, sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen; ancak aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştıran, hem sıfat hem de fiil özelliği taşıyan şekildir:

2.2.7.1. Geçmiş Zaman İfadesi Taşıyan Sıfat-Fiiller

2.2.7.1.1. –dik Sıfat-Fiil Eki

Eserde, tek örnek tespit edilmiştir:

“Nedîm hak bu ki bendergeh-i belâgatda
Kumâş-ı nazm-ı terin *gezmedik* dükan mı kodı” (g.148/6)

2.2.7.1.2. *-mİş/-mUş Sıfat-Fiil Eki*

“Sen yine bir nev-niyâz âşık mı peydâ eyledin
Kûyuna yer yer dökülmüş âb-ı rûlar var idi” (g.149/4)

“Rehîn-i minnet ü ihsânın oldu bây u gedâ
Cihânda lutfuna kim kaldı *olmamış* mazhar” (k.13/44)

2.2.7.2. Geniş Zaman İfadesi Taşıyan Sıfat-Fiiller

2.2.7.2.1. *-Ar Sıfat-Fiil Eki*

Örnek tespit edilememiştir.

2.2.7.2.2. *-mAz Sıfat-Fiil Eki*

Örnek tespit edilememiştir.

2.2.7.3 Gelecek Zaman İfadesi Taşıyan Sıfat-Fiiller

2.2.7.3.1. *-ACAİK*

“Yaklaşdı şitâ ebr-i siyâh tutdu cihânı
Kalmadı sabânın gezecek tâb u tüvânı
Kurbânın olam geçdi boğaz seyri zamânı
Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım” (mus.26/3)

“Sâkî duracak zaman değildir
Fevt etmeyelim dem-i şebâbr” (kıt.83/1)

2.2.8. Zarf-Fiiller

Ulama zarf-fiili olması durumu haricinde, hareket ifadeli fiil zarfı veya hem fiil hem de zarf olan kelime ya da zarf gibi kullanılan fiiller demektir.⁷³

2.2.8.1. *-ArAK*

Bu ek, “-A” zarf fiil ekinin “-rAk” ekiyle genişletilmiş şekli olup eserdeki görümü şöyledir:

⁷³ Tiken (2004), a.g.e. s. 133.

“Sâkiyâ meclise gel cismime gelsin cânım
 Ahdler tevbeler ol sâgara kurbân olsun
 Ayağın *sakınarak* basma aman sultânım
 Dökülen mey kırılan şîşe-i rindân olsun” (mus.35/1)

“Alup o dem haberim geldi yanıma *gülerek*
 Görünce çehre-i zerdim dedi ne hâl bu hâl” (k.8/18)

2.2.8.2. –Up Eki

Ekin asıl şekli Eski Türkçedeki “-p” dir. Eserde, tek şekilli olarak görülür:

“Der-âgûş *eyleyüp* ol cism-i pâki nûr ile dolmuş
 Misâl-i perde-i fânûs dâmân u girîbânı” (k.11/45)

“*Başlayup* cûşişe tab‘ımda mezâyâ-yı sühan
 Mevc-hîz oldu yine lücce-i deryâ-yı Aden” (k.2/1)

“*Açılup* tâb-ı temûz ile o gül pîrâhen
 Gelmiş âgûş-ı girîbâne şikâf-ı dâmen” (k.2/14)

2.2.8.3. –dıkcA/-dukça

Bu ek, sıfat fiil eki olan –DIK’ın üzerine eşitlik eki +CA’nın getirilmesiyle oluşturulmuştur. -DIK eki, Eski Oğuz Türkçesinde daima yuvarlak ünlüdür: vardukça, taradukça, umdukça⁷⁴.

“*Seyr eyledikçe* dâiresin der sipihre mihr
 İzz ü vakâr u haşmet ü şan söylerim sana” (g.2/8)

“Cedvel-keşîde kıt‘a-i yâkuta döndürür
Aks eyledikçe câmda ey sâki zülf ü hat” (g.55/5)

⁷⁴ Timurtaş (2012), age., s. 365.

“Olur ser-pençe-i hurşîd lerzan germ olup gâhî
Levendim âstîn-efşân-ı nâz *oldukça* bâzûdan” (g.109/4)

“*Mest olmadıkça* çeşmi bulunmaz nizâm-ı hüsn
Bezmin gider tarâveti bir tevbekâr ile” (g.138/5)

2.2.8.4. -dikde/-dukda Eki

Geçmiş zaman sıfat fiil eki üzerine bulunma hâli eki getirilerek oluşturulmuştur.

Bugün Türkiye Türkçesinde nadiren iyelik ekli şekilleri kullanılan bu ek, tarihî devrelerde esas itibariyle iyelik eksiz kullanılıyordu. Sonradan yerine, “-IncA” zarf fiil eki ile “-DIĞI zaman” birleşigi tercih edilmiştir.⁷⁵

“Her gelen düşmen edüp bu yerleri bir kerre seyr
Bana *bakdıkda* esâs-ı ta‘nı te‘kîd eyledi” (kıt.31/12)

“Hudâvendâ meserret arz-ı hâl *etdikde* dergâha
Bu gûne bir kasîdeyle muvaşşah kıldı unvânı” (kıt.22/15)

2.2.8.5. -ken Eki

“Nikâb ile *göremezken* biz onu vâ-hayfâ
Rakîb o gerden-i simîni bî-nikâb kokar” (g.16/4)

“Nedîmâ kendi âyîne *tutarken* dâ‘imâ elde
Acebdir çarh geçmez şîve-i nâdir-berâberden” (g.95/7)

2.2.8.6. -icek Eki

“Bir mısra‘-ı resâ deyicek mû-miyânına
Mânend-i turre kaddi ham-ender-ham eyleriz” (g.49/6)

“Topukların göricek mest olup safâsından
Pabuç gibi açılup kaldı ağzı haffâfin” (g.65/3)

⁷⁵ Tiken (2004), age. s.139.

SONUÇ

“Nedîm Divanı’nın Dili Üzerine Bir İnceleme” adlı tez çalışmamızdan ulaştığımız sonuçlar şöyledir:

Eserde, birkaç istisna ek (*-ki, -ken, -yor*) dışında hem kelime kök ve tabanlarında hem de eklerde kalınlık-incelik uyumu tamdır.

Düzlük-yuvarlaklık uyumu; 18. yüzyıl Türkçesinde olduğu gibi eserde de geçiş safhasını temsil eder. Buna göre;

- *kendü (>kendi)* zamiri, *deyü* edatı, *çünkü, çünkü* bağlacı, *-yor* şimdiki zaman eki uyumsuzdur.
- *-Up(>-Ip)* zarf-fiil eki düz ünlülerden sonra yuvarlak şekilli geldiğinde uyumsuzdur.
- *+I/+sI* teklik 3. şahıs iyelik eki yuvarlak tabandan sonra düz ünlülü eklendiği için uyumsuzdur.
- *+CI* isimden isim yapma eki 18. yüzyıl eserlerinde nadiren uyumsuz görülebilmektedir. Eserde de tek yerde uyumsuz örneğine rastlanılmıştır.

Eserde, *ünsüz uyumlarının* eklere göre tespiti şu şekildedir:

+cAk İsimden İsim Yapma Eki:

Tonlu tabandan sonra tonlu şekilde gelerek uyuma girer.

+cI İsimden İsim Yapma Eki:

Tonsuz tabandan sonra tonlu biçimde eklenerek uyumsuzluk teşkil eder.

+dA Bulunma Hâli Eki:

Tonlu tabanlarda uyumluyken, tonsuz tabanlarda uyumsuzdur.

+dAn Ayrılma Hâli Eki:

Tonsuz tabanlarla uyuma girmez.

-dI Görülen Geçmiş Zaman Eki:

Metinde, tonsuz tabana tek şekilli olarak eklenir, uyuma girmez.

+dUr Bildirme Eki:

Tonsuz tabanlardan sonra uyuma bağı değildir.

-GIn Fiilden İsim Yapma Eki:

Uyumlu olarak karşımıza çıkar.

Yukarıdaki tespitlerden klâsik imlânın da etkisiyle, 18. yüzyıl Türkçesinde olduğu gibi eserde de ünsüz uyumunun henüz bir kararlılığa ulaşmadığı ve bir geçiş safhasını temsil ettiği görülür.

İsim çekim eklerinin genel durumu, 18. yüzyıl Türkçesinde de eserde de günümüz Türkiye Türkçesine yakın bir seyir izler. Buna göre eklerin durumu aşağıdadır:

- İsimlerde çokluk, +lAr eki ile yapılır.
- İlgi hâlinde uyum, büyük oranda yerleşmiştir
- Yükleme hâli, '+ni, +I/+U' şeklinde eklenir. '+ni' biçimi yalnızca 'göñül' kelimesinde tespit edilmiştir.
- Yönelme hâli, +(y)A ekiyle karşılanır. Ancak, şairin, Nevâyî'ye yazdığı bir nazirede +gA hâl ekini de kullandığı görülmektedir.
- Bulunma hâli, +dA ekiyle karşılanıp, ünsüz uyumuna girmez.
- Ayrılma hâli, +dAn ekiyle karşılanır ve ünsüz uyumuna bağı değildir.
- Vasıta hâli, 'birle' ve '+lA' şeklindedir.
- İyelik ekleri, tarihî seyre uygun tespit edilmiştir.

İsim yapma eklerinde, hem isimden isim yapma (+Cık, +IncI, +II (+IU>II) +IIK, +sIz) hem de fiilden isim yapma (-Uk, -IcI, -(I)ş) eklerinden bazısının dönem karakteristiğine bağı olarak düz ve yuvarlak şekillerde eklendikleri görülür. Yalnızca '+IIK' ekinin 18. yüzyıl Türkçesi eserlerinde kimi zaman düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olduğu görülse de, eserde uyumu sağlamdır.

Şahıs zamirlerinin eserdeki görünümü de dönemi ile örtüşmektedir. III. Teklik Şahıs Zamiri; bulunma, ayrılma ve vasıta hâlinde 'a(n)' biçimindedir. Metin, sıfatlar bakımından zengindir.

Eser, fiil çekimi ve yapımı bakımından dönemin genel karakteristiği ile örtüşür. Eserde, gelecek zamanın ve gereklilik kipinin şahıslara göre çekimi tespit edilememiş olup, şimdiki zaman çekiminde ise '-yor' ekinden ziyade '-mAkDA' eki kullanılır. Diğer zamanlara göre şahıs çekimleri de günümüz Türkiye Türkçesindeki gibidir. Fiil yapma eklerinde de hem fiilden fiil yapma (-(I)l-, -(I)ş-, -DUr), hem de isimden fiil yapma (+A-

, +Ik, +lAn) eklerinde ‘-DUr’ eki haricinde uyum bulunur ve dönem özellikleri ile aynı yönde ilerler.

Nedîm Divanı; edatlar, bağlaçlar, ünlemler, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller yönüyle de dönem yapısına bağlılık gösterir ve günümüz Türkiye Türkçesinin ses ve şekil bilgisi özelliklerine yakındır.

EKLER**Ek 1. Orjinallik Raporu**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Yelda YEŞİLDAL ERAYDIN
Öğrenci Numarası	122213114
Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Yeni Türk Dili
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı	Prof. Dr. Ahmet BURAN
Tez Başlığı (Türkçe)	Nedim'in Dili

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 61 sayfalık kısmına ilişkin, 28/07/2015 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 25'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Ahmet BURAN
-Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Yrd. Doç. Dr. BİROL AZAR
Anabilim Dalı Başkanı V.
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Refik (ALTINAY), *Ālimler ve Sanatkārlar*, s.282-304.
<http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/524/197105353.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 30.07.2015, saat: 13.55.
- AKDORA, İskender Fikret, **Lale Devri ve Nedīm, Nedīm'in Yaşamı, Nedīm'in Şiirleri**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1989.
- AKSOYAK, İ. Hakkı, "Divan Şiirinin Dili İmparatorluk Dilidir", **Turkish Studies**, Volume 4/5 Summer 2009, s. 1-18.
- ALKAYA, Ercan, **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Manas Yayıncılık, Elazığ 2007.
- ALKAYA, Ercan, **Sibirya Tatar Türkçesi**, Turkish Studies Publication Series VI, Ankara 2008.
- ALKAYA, Ercan, "Edirneli Nazmī Divanında Geçen Bazı Kelimelerin Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme", **4. UTAAÇ** (27-29 Ekim 2011, Edirne)'ye sunulan bildiri.
- BATİSLAM, H. Dilek, "Nedīm'in Şiirlerindeki Atasözleri ve Deyimler", **Türkoloji Araştırmaları** 1997, *Fuat Özdemir Anısı*, Adana 1997, s. 107-123.
- BURAN, Ahmet, "Karma Diller ve İki Örnek: Klasik Osmanlıca ve Kürtçe", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri 2006, S.20/1, s.19-33.
- BURAN, Ahmet, **Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hāl) Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- BURAN, Ahmet, **Türklük Bilimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara 2015.
- CANIM, Rıdvan, **Edirne Şairleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- ÇAVUŞOĞLU, M., "Nedīm'e Dair" , **Türk Dili**, S. 426, s.331-346.
- DENY, Jean, **Grammaire de la Turque (dialecte Osmanlı)**, Paris, 1920-1921 (Çev. Ali Ulvi Elöve, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, Maarif Vekaleti Yay., İstanbul 1941.
- DEVELİ, Hayati, "18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine" **Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi**, Sayı 1, Gazimağusa 1998, s. 27-36, <http://www.geocities.ws/hayatideveli/Makaleler/Onsekiz.htm>, 01.08.2015, saat:15.41.

- DEVELİ, Hayati, **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- DEVELİ, Hayati, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1**, Kitabevi Yay., İstanbul 2005.
- DUMAN Musa, **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre XVII. Yüzyılda Ses Değişmeleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- DUMAN, Musa, **Makaleler (Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine)**, Kesit Yayınları, İstanbul 2008.
- ERDOĞAN, Mehtap, “Divan Şiirinde Mahallileşme Kavramı ve Bākī Divanı’nda Bazı Mahallī Unsurlar”, *Turkish Studies Volume 4/5 Summer 2009*, s. 114-163.
- ERKUL, Rasih, “ Mahallileşme ve Nedīm’in Şarkıları”, **Turkish Studies**, Volume 4/5 Summer 2009, s. 166-181.
- ERTÜRK, Emine Şule, 18. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Musikī (Nedīm, Şeyh Galib, III. Selim), Sakarya Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Nedīm Divanı**, İnkılāp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1972.
- GÖVSA, A. İbrahim, **Nedīm**, İstanbul 1932.
- GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet, “ Orta Osmanlıcada İmlā Telaffuz İlişkisi”, **Turkish Studies**, Volume 3/6 Fall 2008, s. 272-288.
- GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet, “18. Yüzyıl İstanbul Ağzı Hakkında Bazı Gözlemler”, **Turkish Studies**, Volume 3/3 Spring 2008, s. 388-401.
- GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet, “Orta Osmanlıcada İmlā Telaffuz İlişkisi”, **Turkish Studies**, Volume 3/6, Fall 2008, s.272-288.
- GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet, **Phonological Features of the 18th Century Ottoman Turkish I-II-III-IV-V-VI (6 cilt)**, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, USA, 2005.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, **Türk Dilinde Edatlar**, Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- Halil Nihad, **Nedīm Divanı**, İkdām Matbaası, İstanbul 1338-1340.
- İLHAN, Nadir, **Türk Dilinde Çokluk**, Manas Yayıncılık, Elazığ 2009.
- KABAKLI, Ahmet, **Şair-i Cihan Nedīm**, Türkiyat Vakfı, İstanbul 1996.
- KAĞNICI, Leyla, Nedīm Divanı’nda Mimari, Eşya ve Kıyafet, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

- KANDEMİR, Fatma, Bâki ve Nedîm'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları, Trakya Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- KARADEMİR, Fevzi, **Türkiye Türkçesinde İyelik Olgusu**, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.
- KARAHAN, Leyla, "Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler", **3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996, Bildiriler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 605-611.
- KARAHAN, Leyla, **Türk Dili Üzerine İncelemeler**, Haz. Ekrem Arıkoğlu-Dilek Ergönenç Akbaba, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz, **Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16., 17. ve 18. Yüzyıllar)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2010 (4. Baskı).
- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Şekil Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 111-117.
- KUTKAN, Şevket, **Nedîm Divanı'ndan Seçmeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981.
- MACİT, Muhsin, **Nedîm Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- MACİT, Muhsin, **Nedîm Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları e-kitap Yayımları**, 2012, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10635,nedim-divanipdf.pdf?0> .
- MACİT, Muhsin, **Nedîm, Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2014 (6.Baskı).
- MAZIOĞLU, Hasibe, **Nedîm**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- MAZIOĞLU, Hasibe, **Nedîm'in Divan Şiiri'ne Getirdiği Yenilik**, Akçağ Yayınları, Ankara 2012 (3. Baskı).
- MENGİ, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, (19. Baskı), s. 229-235.
- ÖZEK, Fatih, "Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağzlarında Şimdiki Zaman Ekleri", **Turkish Studies** Volume 7/1 Winter 2012, s.1751-1765.

- ÖZEK, Fatih, **Kitābu Feza'ili'l Mekke Ve'l- Medīne Ve'l- Kudūs**, Kesit Yayınları, İstanbul 2015.
- ÖZEK, Fatih, **Tarihî Türk Lehçelerinde Ünlüler**, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- PALA, İskender, **Nedīm**, Timaş Yayınları, İstanbul 2001.
- SEV, Gülsel, **Tarihî Türk Lehçelerinde Hāl Ekleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla-Ahmet Kartal, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergāh Yayınları, 2014.
- TEMİZEL, Firdevs, **Nedīm Divanının Kelime Grupları ve Sözlüğü**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2002.
- TİKEN, Kamil, **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar ve Zarf Fiiller**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer - Metin - Sözlük**, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.
- UYGUR, Ceyhun Vedat; Talat DİNAR, “Gāyetü'l-Müntehā Fı-Tedbiri'l-Merzā Ses ve Şekil Bilgisi, İmlā Özellikleri ve Söz Varlığı”, Turkish Studies Volume 8/4, Spring 2013, s. 635-648.
- ÜSTÜNER, Ahat, **Türkçede Pekiştirme**, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 2003.
- ÜSTÜNER, Ahat, **Türkçenin Tarihî Gelişmesi**, Grafikkent Dijital Baskı Merkezi, Elazığ 2012.
- YALÇIN, Sibel, **Nedīm Divanı'nın Tedkiki: Bitkiler, Çiçekler ve Hayvanlar**, Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1979.
- YAZICI ERSOY, Habibe, “Vahidî'nin Cinānū'l-Cenān Adlı Eserinde İmla ve Dil Özellikleri”, Gazi Türkiyat Dergisi, Güz 2011, S.9, s.166-186.
- YESİRGİL, Nevzat, **Nedīm**, Varlık Yayınları, İstanbul 1959.
- YILDIRIM, Ali, “Nedīm'in Şiirlerinde Somutlaştırma”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ 2002, C.12, S.2, s.211-218.
- YILDIZ, Ayşe, “Klasik Türk Edebiyatında 'Var İçinde' Redifli Şiirler ve Nedīm'in 'Var İçinde' Redifli Gazeli”, Turkish Studies, Volume 4/6 Fall 2009, s. 478- 496.

ÖZ GEÇMİŞ

Yelda YEŞİLDAL ERAYDIN

Fırat Üniversitesi, İnsanî ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm

yyesildal@firat.edu.tr

0424 2370000-3630

Kişisel Bilgiler

- Doğum Yeri: Aksaray
- Doğum Tarihi: 23.09.1985

Öğrenim

- Lisans, Gazi Üniversitesi Kırşehir Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 2005-2009.

Çalışma Alanları

- Tarihî Türk Lehçeleri
- Çağdaş Türk Lehçeleri
- Dilbilim

Yabancı Dil

- İngilizce